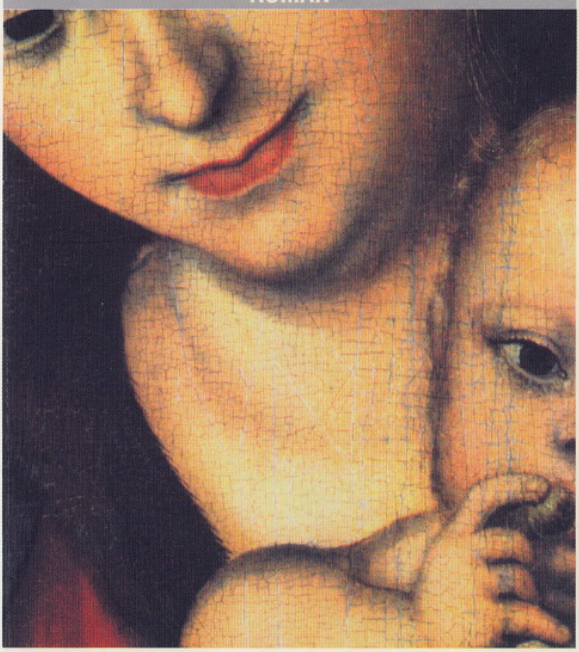
2005 OCTAVI PELLISSA ÖDÜLÜ

EDUARD MÁRQUEZ

BRANDES'İN KARARI

CAN

ROMAN

KATALANCA ASLINDAN ÇEVİREN
İNCİ KUT

Eduard Márquez
BRANDES'İN KARARI

2005 OCTAVI PELLISSA ÖDÜLÜ

Can Yayınları: 1824
Çağdaş Dünya Edebiyatı: 722

La decisió de Brandes, Eduard Márquez
© Eduard Márquez, 2006
© Can Sanat Yayınları Ltd. Şti., 2007

1. basım: Haziran 2009

Yayına Hazırlayan: Olcay Öztunalı

Kapak Tasarımı: Erkal Yavi
Kapak Düzeni: Semih Özcan
Dizgi: Gülay Yıldız
Düzelti: Füsun Güler

Kapak Baskı: Çetin Ofset
İç Baskı ve Cilt: Özal Matbaası

ISBN 978-975-07-1071-1

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33
http://www.canyayinlari.com
e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

Eduard Márquez
BRANDES'İN KARARI

2005 OCTAVI PELLISSA ÖDÜLÜ

ROMAN

Katalanca aslından çeviren
İNCİ KUT

CAN YAYINLARI

Eduard Márquez, 1960 yılında Barcelona'da doğdu. Katalan yazar, şiir, öykü, roman ve çocuk kitapları alanında pek çok eser vermiş, özgün adı *La decisió de Brandes* (Brandes'in Kararı) olan bu son romanıyla, 2005 Octavi Pellissa ödülünü kazanmıştır.

İnci Kut, lise öğrenimini Ankara Koleji'nde tamamladıktan sonra Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı ve Varşova Üniversitesi İspanyol Filolojisi bölümlerinden mezun oldu. Türkiye'deki İspanyolca öğrenimine katkıda bulunmak amacıyla, bu alanda ilk kez, İspanyol dili ve grameri üzerine çeşitli yöntemler ve değişik boyutlarda sözlükler hazırlayarak yayımladı. 1990 yılından başlayarak edebî çeviri alanına yönelerek başta Miguel Delibes, Gabriel García Márquez, Isabel Allende, Mario Vargas Llosa ve José Mauro de Vasconcelos olmak üzere önde gelen birçok İspanyol ve Güney Amerikalı yazarın roman ve öykülerini Türkçe'ye kazandırdı.

Montse Ingla'ya

"Yalnızca elimizden almadıkları şeyler kalır bize,
o da sahip olduklarımızın en iyisidir."

GEORGES BRAQUE

"Kararını ver," demişti bana. O zamanlar bu adam hakkında hemen hemen hiçbir şey bilmiyordum. Adının Hofer olduğunu duymuştum yalnızca, Walter Andreas Hofer; bir de Göring'in[1] özel koleksiyonu için sanat eserleri bulma peşinde Paris'i dolaştığını, istediği zaman da son derece inandırıcı olabildiğini. "Kararını ver." Kendi koşullarını kabul ettirmeye, insanda korkudan seçim yapacak hal bırakmamaya alışmış, kendinden emin bir ses tonu vardı. "Tablolarını geri almak istiyorsan, bana Cranach'ı[2] vermekten başka çaren yok." Cranach'ın o tablosunu ezbere bilirim. Gözlerimi kapadım mı olduğu gibi görürüm onu. Hiç kuşkuya kapılmadan. Rüyalardaki kadar net bir biçimde gözümün önüne geliverir: o üç figür, o engebeli peyzaj, o korkutucu bulutlar. "Kararını ver. Ama fazla da düşünüp taşınma, çünkü sonsuza kadar bekleyecek vaktim yok." İnsanın havayı soluyabileceği en son çatlakları da tıkayan, çeki taşı gibi ağır sözlerdi bunlar. Sonra yavaşça kapıyı çekip gitmişti, hani sanki gözümü korkutmak için patırtı koparmanın vakti henüz gelmemiş gibi. İnsanı ürpertmek için bakışları yeterliydi o sırada. Aradan yirmi iki yıl geçtikten sonra şu anda bile, Hofer'in bir fotoğrafıyla karşılaşacak olsam, atölyemin içinde gezdirdikten sonra gözlerimin içine diktiği bakışlarını

[1] Hermann Göring (1893-1946): Almanya'da Nasyonal Sosyalist Parti'nin önde gelenlerinden, Gestapo'nun kurucusu ve Hitler'in en sadık destekçisi. (Ç.N.)
[2] Lucas Cranach (1472-1553): Alman resim ve oymabaskı sanatlarının 16. yüzyıldaki en önemli ve etkili sanatçılarından biri. (Ç.N.)

yine üzerimde hissederim. Onun o öylesine delici, balta darbeleriyle yontulmuş bir ilah heykelininkini andıran öylesine keskin bakışlarını.

Başlangıçta ne önerdiğini bir türlü anlayamamıştım. Resimlerimi satan galeriyi sahibinin Yahudi olduğu bahanesiyle boşalttıklarını, tablolarımın hepsini alıp gittiklerini biliyordum, ama sırf Göring'in bir saplantısı yüzünden onları elimdeki Cranach tablosuyla değiş tokuş etmeye niyetlenecekleri aklımın ucundan bile geçmezdi. "Onun elinde bir sürü tablo var, ama koleksiyonunu genişletme fırsatını hiç kaçırmaz," diye de eklemişti. *Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg* antetli kâğıtta, adları ve ölçüleriyle tablolarımın karbon kopya listesini hâlâ saklarım. Her şey son derece resmî ve usulüne uygun bir alışveriş görünümündeydi. Bütün o yağmacılık ve soygunculuk da öyle. "Belki bunlar karar vermene yardımcı olur," demişti Hofer. Sonra da resim sehpalarından birinin üzerine iki sayfa kâğıt bırakmıştı. Başka tek bir söz bile etmeden. Çıkmaz sokağın girişine park etmiş duran bir otomobile binip arka koltuğa yerleştiğini seyretmiştim pencereden. Gırtlağımın düğümlendiğini, parke taşlarının arasındaki yağmurdan nemlenmiş otları, kalbimin göğsümün içinde, boynumda, şakaklarımda güm güm attığını hatırlıyorum. Sanki akşamın tüm sessizliği korkudan neye uğradığını şaşırmış bir yüreğe dönüşmüş gibiydi. Ya da öfkeden.

Uzunca bir süre ne yapacağımı bilemedim. Elimde o listeyle oradan oraya dolaşmaktan başka bir şey yapamıyordum. Altmış sekiz tablo sıralanmıştı listede. Adlarıyla, ölçüleriyle. Hatta birkaçını yüksek sesle okumuştum. Belki de şaşkınlığımı şövalelerdeki suskun figürlerle paylaşmak için: *"Oturan Nü, 53 x 47,5; Zarlarla Natürmort, 46,5 x 36; Orman, 94 x 113; Kırmızı Ev, 98 x 76; Su Kenarında Kadın, 53,2 x 48,3."* Bir o yana gidiyordum bir bu yana, gözlerim yaşlarla dolu, ayaklarımın altında tahtalar gıcırdıyordu. Kendimi bu dört duvarın arasına hiç bu kadar sıkışmış hissetmemiştim.

Atölyem pek fazla değişmemiştir. Bunca yıldan beri bana eşlik etmiş olan eşyalara sadık kalmak hoşuma gider. Ama yalnızca gerekli olanlara, çünkü öylesine üst üste birikmiş katmanlar oluşturmak değil, geçmişle aramdaki vazgeçilmez bağları canlı tutmaktır benim için önemli olan: büyükannem Johanna'nın sallanan sandalyesi; annemin dikiş kutusu –içine fırçalarımı koyarım–; duvara çivilenmiş Giotto, Vermeer, Velázquez, Van Gogh, Matisse röprodüksiyonları; her taraflarına boyalar sıvaşmış eski şövaleler; babamın küçükken bana hediye ettiği hareketli bir döner resim –üzerinde çocukluğumun aynı kuzusu hiç yorulmak bilmeden aynı tahta çitin üstünden atlayıp durur–; kitaplar; fotoğraflar; bir fili boynundan yakalamış bir ejderhayı gösteren, Ortaçağ masal kitaplarının birinden alınma bir resim... İşgal zamanında burasını konut olarak da kullanmıştım. Ya şehri terk etmek, ya da her yanda askerlerle, gamalı haçlarla burun buruna gelip hiçbir şey olmamış gibi davranmak seçenekleri yerine, sokağa daha az çıkma olasılığı bana iyi bir fikir gibi görünmüştü. Belki de cesurca yapılmış bir seçim olmadığı gibi en tehlikelisi de değildi, özellikle de Direnişçilerin sabotaj eylemlerinden söz edildiğini duyduğum sıralarda, ama benim için tek yaşam alanının, gerektirdiği sadakat duygusuyla birlikte resim sanatı olduğuna her zaman inanmışımdır. Ta ki Hofer beni ziyarete gelene kadar. Bana yaptığı şantajın ciddiyetini fark etmekte gecikmeme rağmen, "Kararını ver" demişti. Yalnızca iki sözcük, ama herhangi bir gerçeği bir karabasana dönüştürmeye yeterliydi bu sözler. Hiçbir şey, karar vermeme yardımcı olabilecek kadar akla yatkın ya da inandırıcı gelmiyordu. Üstelik sokağa çıkma yasağı, karanlık, yalnızlık, sessizlik, bütün bunlar her şeyi daha da zorlaştırıyordu, özellikle de canım hiçbir şey yapmak istemeden boşluğu gözlemekle geçirdiğim bitmek bilmez geceler boyunca.

Tıpkı şimdi de yaptığım gibi. Ölüm peşimde dolaşmaya başladığından beri, bitkinlik, içimdeki tedirginliğin bana ara sıra bahşettiği kısa süreli huzuru da kemirip duruyor. Gözüm saatin akrebiyle yelkovanında, kulağım artık bir parçası olmadığım gündelik işlere beni hâlâ bağlayan seslerde, aklım günden güne bedenimdeki derin kırışıklara eklenen güçsüzlük belirtilerinde, kendimi akıp giden saatlere bırakıyorum. Sonra, tıpkı bir tonozun kilit taşı gibi, hayatıma anlam veren anın hangisi olduğunu sorup duruyorum kendi kendime. En mutlu olduğum, ya da en yoğun yaşadığım anın değil belki, ama, hiç değilse, yapabileceğim halde yapmadığım şeyler için, yanlış yolda attığım adımlar için, söyleyebileceğim halde söylemediğim sözler için pişmanlık duymama engel olabilecek o anın hangisi olduğunu durmadan soruyorum kendime. Ve geçmişi araştırıyorum, beni buraya kadar getirmiş olan o yolu yeniden oluşturmak, onun yerini saptayabilmek için belleğimi eşeliyorum. Yanılgıya yer bırakmayacak kadar belirgin ve kesin olan o yolu arayıp duruyorum. Tıpkı Cranach tablosundaki Meryem'in gözleri kadar ışıltılı, ya da Hofer'in ziyaretinin ardından yoldaki parke taşlarının arasında ışıldayan nemli otların yeşili kadar parlak olan o yolu.

Babam hep renklerin ruhundan, onların duygularımız üzerindeki etkileme gücünden söz ederdi bana. Kimyagerdi babam, ama resim sanatına olan merakı yüzünden kendini pigmentleri incelemeye vermişti. "Lazulit", "alüminyum silikat" ya da "sülfür" gibi, duygularla hiç ilgisi olmayan terimleri, Marco Polo'nun Bedehşan'da Amu Derya ırmağının çıktığı yerdeki lacivert taşı ocaklarına yaptığı yolculuk gibi büyüleyici öykülere, ya da zincifreye dönüşen ejderha kanı efsanesi gibi sihirli masallara dönüştürme yeteneğine sahipti. Bunları odamın yarı karanlığında yatağıma uzanmış olarak haftalar boyunca akşamları o kadar çok dinle-

miştim ki, Marco Polo'nun sözlerini hâlâ anımsarım: "Toprakta bu mavinin çıkarıldığı taş damarları, ayrıca gümüş, bakır, kurşun madenlerinden oluşan dağlar var. O düzlükler dondurucu soğuk." Daha başka geceler, babamın bu masal anlatma yeteneği sayesinde, o ejderhanın ezeli düşmanının üstüne atlamak amacıyla bir ağacın tepesine tırmanıp sabırla nasıl beklediğini, onun, özellikle de gözlerini oymak için fille yaptığı o amansız dövüşü, ölmek üzere olan filin altında sıkıştığında çektiği sıkıntıyı ve kıpkırmızı kana bulanan kumları hayal etmem hiç de zor olmazdı. Galiba çocukluğumu geri kazanmak için resim yapıyorum ben. Daha çok küçükken, babamın odasının duvarlarında asılı olan ve Laugel'in[1] ya da Blanc'ın[2] kromatik yıldızlarını gösteren baskılar arasında oturur, bir yandan babamın öykülerini kendi kendime yinelerken, bir yandan da boyalarla oynardım. Belki de bu her zaman böyle olmuştu. Aslında Hofer'in listesindeki tablolardan biri olan *Mavi Peyzaj*, Marco Polo'nun ziyaret ettiği Afgan düzlüklerinin soğuğundan esinlenmişti. Gözlerimi yumup babamı düşünecek olsam, uykuya dalmadan az önce bana *Dünya Harikalarının Kitabı*'nı okurken neredeyse insanı hipnotize edecek kadar ahenkli sesini duyar gibi olurum: "Toprakta bu mavinin çıkarıldığı taş damarları, ayrıca gümüş, bakır, kurşun madenlerinden oluşan dağlar var. O düzlükler dondurucu soğuk."

Soğuğu ben de hissediyorum. Hem de her an. Sanki tümör bedenimin ısısını içine çekip, onu bütün içimi kaplayan bir kırağı tabakasına dönüştürebiliyormuş gibi geliyor. Kimi zaman tepeden tırnağa titrer-

[1] Auguste Laugel (1830-1914): Bilim, felsefe, politika, tarih, psikoloji gibi çok çeşitli konular üzerinde kitaplar yazmış Fransız yazar. 1869'da yazdığı *L'Optique et les Arts* (Optik ve Sanat) adlı eserinde ana renkleri gösteren altıgen bir yıldız oluşturmuştur. Onun ve Blanc'ın çalışmalarında kurdukları bu sistem, Munsell, Kandinsky, Klee gibi çağdaş renk kuramcılarının eserlerini etkilemiştir. (Ç.N.)

[2] Charles Blanc: 1867'de yazdığı *Grammaire des Arts du Dessin* (Desen Sanatının Dilbilgisi) adlı eserinde, ana renklerle onlardan elde edilen ara renkleri gösteren on iki köşeli bir yıldız oluşturmuştur. (Ç.N.)

ken, Bedehşan'daki taşocaklarında dolaşan Marco Polo olduğumu hayal ediyor, ırmağın mavisiyle, şahinlerin uçuşuyla, nallanmamış atları üzerindeki binicilerin naralarıyla, ipekli giysiler içindeki kadınların misk kokusuyla avutuyorum kendimi. Donmuş düzlükleri sarmalayan o dağlara çıkmak için neler vermezdim, oralarda hava öylesine temiz, öylesine hayat vericidir ki her derde deva olur. Ama ölüm bana bu fırsatı vermeyecek. Doktora bakarsanız kaygılanacak bir şey yok. Gerçi bana itiraf etmeye cesaret edemiyor ama fazla vaktimin kalmadığını biliyorum. Gözleri, hareketleri, sesi onu ele veriyor. Ne tuhaf, ölmek üzere olan insanlarla tıpkı bir çocukla konuşur gibi konuşuyor herkes. Sanki ölümün yakınlığına yalnızca belirsiz sözcüklerle göğüs gerilebilirmiş, sevgiyle korkuyu, sahte bir soğukkanlılıkla hüznü, merhametle ilgisizliği ister istemez birbirine katan sözcüklerle karşı konulabilirmiş gibi.

Ölüm. Tıpkı pencereden içeri girip havada dalgalanan tozla oynaşan ışık gibi durmadan renk değiştiriyor. Bazen, resim sehpasının önünde otururken, ellerimin fırçaları tutabildiğini fark ettiğimde, o ışığı yakalamaya çalışıyor, ama başaramıyorum. Belki de gerçek duygularımı çözümlemeyi bilemediğimdendir. Alma'nın altı yıl önceki ölümünden bu yana, içimdeki yok olup gitme arzusu ile karşı koyma gücü arasında hiç durmadan gidip geliyorum, bu da içimde bir teslimiyet duygusu yaratıyor. Dünyada hiç kimseyi Alma'yı özlediğim kadar özlememişimdir. Babamı belki, ya da annemi, ama onu hiç hatırlamıyorum, o kadar erken öldü ki. Tıpkı Alma gibi. Her ikisi için de çok erken bir ölümdü. Alma için çok erkendi, çünkü arkasında yapamadığı pek çok şey bıraktı. Benim için de çok erkendi, çünkü şimdi onun yokluğunu kabul edebilecek kadar yeterli bir süre sahip olamadım ona. Şimdi burada olmasını ne kadar isterdim... Eminim bana yardım edecek uygun sözcükleri bulmayı becerirdi.

Savaş yeni bittiğinde tiyatroda tanımıştım onu. Cocteau'nun *İnsan Sesi* adlı piyesinin provalarından birinde. Bana ısmarladıkları afişin birkaç taslağını gerçekleştirebilmek için eseri önceden okumuş olduğum halde, ondan dinlediğim monoloğun gücü beni çok etkilemişti. Kombinezonunun üzerine paltosunu almış, elinde telefonla sahnede dolaşırken, o çıplak ayaklı, saçları darmadağınık haliyle Alma'nın insanın aklını başından alan varlığını anımsıyorum; metnin farklı tonlarına tıpkı erimiş balmumu gibi uyum sağlayan iniş çıkışlarla sesinin mırıltıdan çığlığa, korkudan pişmanlığa dönüşmesini; onu henüz terk etmiş olan sevgilinin söylenmemiş sözcüklerini beklerken gerilmiş bedeniyle, gözleri alev alev yanarak suskun kaldığı anların kulak tırmalayıcı yoğunluğunu hatırlıyorum. O ilk akşamdan sonra, bana sipariş edilen iş için artık gerek olmadığı halde, tiyatroya birkaç kez daha gitmiştim. Sırf onu görmek için. Şimdiyse ölmeden kısa süre önce yapmış olduğu plak kaydıyla yetinmek zorundayım. O plağı sık sık dinlerim. Pikaba koyup gözlerimi kaparım. Alma'nın sesi içimdeki o soğuğu ve korkuyu bir an için dindirir, etrafımı kuşatan yalnızlığı defeder.

Karar vermem epey sürmüştü. Ama bir akşam onunla konuşmak için sahneye yaklaştım. "Beni dinlemekten hâlâ bıkmadın mı?" diye sordu bana. Alma daha baştan son derece mesafeliydi. Ama zamanla bunun, kendini savunmak, insanları silahsız bırakıp hizaya getirebilmek için kullandığı bir stratejiden başka bir şey olmadığını keşfetmiştim. Oysa aradaki engeller bir kez aşıldı mı, umulmadık bir içtenlikle teslim ediyordu kendini. Tıpkı atölyeme yaptığı ilk ziyarette olduğu gibi. "Benim resmimi yapmanı istiyorum –demişti–, hemen şimdi." Kâğıdı kalemi hazırladığımı görünce de gülmüştü. "Ne dediğimi anlamadın galiba. Vücudumun resmini yapmanı istiyorum." Sonra yüzüme bakmadan, sessizce soyunmuştu. Sanki Laugel'in

ya da Blanc'ın babamın odasında asılı olan rengârenk yıldızlarının o büyülü koruyuculuğunu yeniden kazanmışım gibi, saatler boyunca onun vücudunu fırçalarla ve boyalara bulanmış parmaklarımla baştan aşağı elden geçirerek, onu bir renk ve biçim cümbüşüne dönüştürmüştüm. Hiçbir engel, hiçbir sınırlama olmaksızın. O zamana kadar resim yapmak, ateşli bir erotizme varan bu derece yoğun bir zevki hiç vermemişti bana. Son kez de olmadı bu. Alma'yla geçirdiğim yıllar hayatımın en güzel yılları oldu. Artık yanımda olmadığından bu yana, tıpkı *İnsan Sesi*'ndeki telefona sarılmış kadın gibi, beni suyun yüzüne bağlayan dalgıç borusunu sanki birisi kesmiş gibi hissediyorum.

Hayat, ilerledikçe, bir yokluklar birikimine dönüşüyor. İnsanlar, eşyalar, manzaralar, renkler... Tablolar. Ve ben, elimde Hofer'in listesi, gırtlağımda o düğüm, oradan oraya geziniyorum: *"Tepenin Üstündeki Ev, 60 x 45; Oturan Figür, 70 x 88; Yeşil Renkli İç Mekân, 68 x 70..."* Her bir tablo adı, peşi sıra kendine özgü bir hikâyeyi sürükleyip getiriyor: çocukluğumun doruk noktaları, annemin dalgın bakışları, akşamın atölyedeki perdelerden süzülen ışığı... "Kararını ver." Ya o tablolar, ya da Cranach. Dediklerine göre Göring'in elinde yetmişten fazla tablo varmış. Onları ya doğrudan doğruya koleksiyonculardan ve müzelerden çalar, ya da yasaklanmış olan ressamların eserleriyle değiş tokuş edermiş: dört Kirchner, yedi Grosz, on iki Nolde'ye üç tane Cranach; altı Kandinsky, bir Picasso, beş Gris ve sekiz Schiele'ye bir Cranach. Hofer'in listesindekilerin hepsine bir Cranach. Benim Cranach'ım.

Ölmeden kısa bir süre önce babam vermişti o tabloyu bana. Onu nereden bulduğunu sorduğumda da, o gizemli tebessümlerinden biri belirmişti dudaklarında. Daha çocukluğumdan itibaren beni hep şaşırtmıştır o tebessümler, çünkü hep beklenmedik bir zamanda beliriverirdi. Herhangi bir yaramazlığım yüzünden beni

azarlamadan az önce, ya da ister tek bir damla gözyaşı dökmeden çekip çıkardığım bir diş olsun, ister yaptığım bir resim nedeniyle okulda verilen bir ödül olsun, bunlara benzer küçük başarılarımdan birinin keyfini gururla yaşarken babam hep böyle gülümserdi bana. Bazen bunun bir yüz ifadesinden başka bir şey olmadığını düşünürüm, duygularını açıklamak zorunda kalmış olmanın verdiği şaşkınlık karşısında denetleyemediği bir belirti. Çünkü babam çelişkileri olan bir adamdı. Dünyanın en sevecen insanı olabilirdi, ama duygularını göstermek çok zor gelirdi ona. Her zaman gizli, erişilmez bir mesafe bırakırdı arada. Alma'yı kaybettikten sonra, belki annemin ölümünün onu da havasız, soluksuz bırakmış olduğunun farkına varmıştım.

Birbirlerini ilk kez bir Cranach'ın önünde gördüklerini biliyorum. Nasıl olduğunu tam olarak hayal edebiliyorum, çünkü bunu bana o kadar çok anlatmıştı ki. Babam, tabloyu bir bütün olarak görebileceği, en küçük ayrıntılarını bile değerlendirebileceği bir uzaklıkta, tüm dikkatini toplamış olarak hareketsiz duruyor. Her şeyi aynı anda algılayabilmek için. Resimdeki dengeyi kavrayabilmek için. Bir bütün ile ayrıntılar arasındaki dengeden söz ederdi bana hep. Bir de renklerden, özellikle renklerden. Annem onun gibi değil. O hiç yerinde duramıyor. Bir öne, bir arkaya. Bir sağa, bir sola. Salonun ta öbür ucundan, ya da gelip burnunu tabloya yapıştırarak bakıyor. Sanki sırf dolaşıp durmakla eserin ruhunu yakalayabilecekmiş gibi. Ama o gün babam, biri çıkıp da bir tablonun keyfini gönlünce çıkarmasını engellediğinde hep yaptığının tersine, hiç sesini çıkarmıyor. Annemdeki bir şey onu susturuyor. "Gözleri –diye bana itiraf etmişti uzun yıllar sonra–, tatlı bir yeşil renkteki gözleri, malakit rengindeydi sanki. Tıpkı seninkiler gibi." Duygularını açığa vurmayan, salondan çıkana kadar kendisini fark ettirmeden gözetleyen bu adam hakkında annemin ne düşündüğünü bilmiyo-

rum. Gerçi kader onları yeniden bir araya getirene kadar aradan sekiz ay geçmesi gerekecekti, ama babam, onu daha iyi gözünün önüne getirebilmek için, arada bir gidip Cranach'ı ziyaret ettiğini söylerdi bana.

Ne tuhaf, günlerim sayılı olduğundan beri, hayatta olmayanların sığınağına dönüşmüş gibi hissediyorum kendimi; benden önce gidenlerden kopuk kopuk aklımda kalmış, kendi öznel duygularımla algıladığım bulanık anıların barınağı. Benimle birlikte yok olacak olan anılar, çünkü Alma'yla bizim çocuğumuz olmadı. Olmasını isterdik, ama artık çok geçti. Benim bir parçamın bir başkasında sürüp gideceğini bilmek bugün beni avutabilirdi. Fiziksel bir özellik, bir gülümseme, ya da bir el hareketi, bir yüz ifadesi. Ya da Alma'dan bir anı. Ya da benden. Ya da babamın masallarından. Ama ben, bir gölgeler soyunun en son halkasıyım. Benden sonra unutulmuşluktan başka bir şey olmayacak.

Yağmur yağıyor. Parke taşlarının arasındaki nemli otların rengi değişmedi. Anıları harekete geçiren sözcüklerin ya da duyguların değişmezliği içinde sürüp gidiyor. Hofer'in ziyarete geldiği gün de yağmur yağıyordu; tıpkı bugün gibi sokaktan nemli toprağın kokusu yükseliyordu; çelişkili iki duyguya sonsuza dek bağlanan bir koku: çocukken, bahçedeki o hoş koku pencereden süzülüp içeri girerken gök gürültülerinin korkunç öfkesini yatıştırdığında, yatağımın içinde duyduğum güven duygusu; bir de ondan uzun yıllar sonra, içimdeki kararsızlığın insanı felce uğratan şaşkınlık duygusu. Hofer hakkında duyduklarımla fazla bağdaşmasa da, günlerce kendimi inandırmaya çalıştım durdum, belki bana yaptığı öneriyi sonunda unutup beni rahat bırakır, hiç kuşkusuz çok daha kazançlı ganimetleri vardır, bir Cranach için daha fazla vakit kaybetmeyecektir diye. Ama her şeye rağmen, merdivendeki gürültülere, çıkmaz sokağın girişinde duran otomobillerin sesine kulak vererek yaşıyordum. Resim yapma-

ya çalışıyordum, ama arada bir gözlerim ister istemez Hofer'in listesine ilişince, mideme bir sancı saplanıyordu. İşte o zaman, söylediği o sözler, tıpkı bitmek bilmez bir yankı gibi, odadaki eşyaların arasında dalgalanıyor, Cranach'ın rahatlatıcı varlığını bulandırıyordu.

O tablo yalnızca 25 x 20 büyüklüğünde, ama ona saatlerce bakabilirim. Dorukları karlı dağların üstündeki gri renkli, yağmur yüklü, yoğun bulutlar, resmin bütün üst kısmını kaplıyor. Meryem'in arkasında, sağ tarafta, kayın ağaçlarının arasında, göl kıyısında bir köy var. Uzaklığa rağmen kırmızı damlar, sivri kemerli pencereler, çan kulesinin sivri tepesi, bacalardan çıkan duman seçilebiliyor... Suyun kıyısında oturan biri, evlerin suya yansımasını seyrediyor. Daha ötede, sarp bir kayalığın tepesinde bir şato var. Alçak bir duvar, üç insan figürünü arka plandaki bu şiirsel manzaradan ayırıyor. Bir bütün ile parçaları arasındaki dengeden söz ederken babam haklıydı: tehditkâr bulutlar ile köyün dinginliği, Mısır'a doğru yol alan o kaçakların yalnızlığını ve korumasızlığını vurguluyor. Sol tarafta, duvarın taşlarından birinin üstünde Cranach'ın yanılgıya yer bırakmayan imzası var: kanatlarını açmış bir ejderha. Daha sonraları, büyük oğlunun ölümünün ardından, ejderhanın kanatlarını yas belirtisi olarak katlayacaktır. Hayatta olmayanların hepsinin ağırlığını ifade edebilmek için benim de bu kadar yalın, bu derece anlamlı bir imgemin olmasını ne kadar isterdim.

Özlem ne renktir? Babamla duygulara birer renk verme oyunu oynardık: açlık, kıskançlık, öfke, utanç, melankoli... Sokakta dolaşırken ya da şöminedeki alevleri seyrederken, birimiz bir sözcük söyler, öteki bir renkle karşılık verirdi: "Susuzluk?" "Eflatun." "Can sıkıntısı?" "Gri." Sonra gece olunca, babam hep aynı şeyi sorardı: "Yatma vakti?" Ne yanıt vereceğimi hiç bilemezdim. Yatağa girer, soruyu kafamda evirip çevirirken uyuyakalırdım. Şimdiki gibi, gece ile gündüz ara-

sında yitip gitmiş bir boşlukta uykusuzluğa esir düşmüş bir halde yaşamıyordum o zamanlar. Peki uykusuzluk ne renktir? Ya korku? Ya hüzün?

Sondan bakıldığında, bütünün görüntüsü her anın gerçek önemini ortaya çıkarınca, hayat geometrik bir figüre dönüşüyor. Benim hayatımsa Laugel'in kromatik yıldızına benzer altı köşeli bir yıldız biçimini alıyor, her bir ucunda tek bir renk yerine –kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi, mor–, öykümün vazgeçilmez bir merkez üssü olduğunu gösteriyor. Belki de –şimdi fark ediyorum– hayatıma anlam vermesi gereken o an, bir tonozun kilit taşı değil, bir yıldızın sivri uçlarını birleştiren çizgilerin kesiştiği noktadır. Babamla oynadığımız oyundaki gibi, her şeyin rengini bilerek ölmek isterdim. Şimdilik yalnızca Alma'nmkini biliyorum. Mavi, ama öyle herhangi bir mavi değil, Bedehşan'daki taşların mavisi. Ya da Rubens'in göklerindeki mavi. Solunabilir havanın rengi.

Biçimler ve renkler. Her zaman olduğu gibi. Çocukken, kartpostalların, gösteri afişlerinin ya da en olmadık yerlerden alınmış resimlerin kopyalarını yaparak saatlerce oyalanırdım. En çok da Grützner'in ya da Von Menzel'in *Universum*, *Gartenlaube* ya da en sevdiğim *Jugend* gibi dergilerde çıkan çizimleri hoşuma giderdi, çünkü o resimlerin, gerçeğin birebir yansımaları olarak, resim sanatının şaheserleri olduğuna inanırdım. Evlerin içlerinden görüntülerle, aşk sahneleriyle, arabaların ve kol kola girmiş çiftlerin dolaştığı sokakların resimleriyle dosyalar doldurmuştum. Hepsi de son derece yapmacıklı ve zevksizdi. Ta ki sonunda babam beni resim tahsili yapmaya zorlayana kadar. "Bu işi yapacaksan, bari doğru dürüst yap," derdi hep; en çok sevdiği sözlerden biriydi bu. On beşinci doğum günümde de hediye olarak, beni Güzel Sanatlar Akademisi'nin giriş sınavına hazırlayacak olan bir hocayla birkaç ders ayarlamıştı. "Demek resim yapmak hoşuna gidiyor, ha? O halde bu işi yapacaksan, doğru dürüst yap bari. Her

şey dergilerden öğrenilmez." Haftalar boyunca, elimi alıştırmak için, alçıdan bir sürü figür yapmak zorunda kaldım. Yalnızca resim çizmeye alışık olduğumdan, başlangıçta o tozlu heykelcikleri nasıl şekillendireceğimi bilemiyordum, ama sonra yavaş yavaş hevesim geldi. Birkaç gün süren sınav Seneca'nın bir büstünü yapmaktan oluşuyordu, herhalde pek de kötü yapmamış olacağım ki beni hazırlık sınıfına kabul ettiler.

Akademide geçirdiğim üç yılla ilgili güzel anılarım yok. En kötüsü de Profesör Müller'in sınıfına devam etmek oldu, çünkü o askervari sertliğiyle işleri bizim için hiç de kolaylaştırmıyordu. Aynı natürmortla cebelleşerek günlerce ve günlerce uğraştığımız oluyordu. Resim sehpaları arasında dolaşır, resmin herhangi bir ayrıntısına işaret etmesi bütün hevesimizi kaçırmaya yetirdi. Hiçbir zaman lehte olmayan hükmünü versin diye beklerdik. "Bu sanat değil, sanata benzer yanı da yok" demesi "Al baştan" demenin bir başka biçimiydi. Hiçbir esnekliği olmayan, kötü niyetli bir adamdı; onun gözünde resim sanatından anlamanın bir tek yolu vardı, o da kendisininkiydi. Kendi düşüncesini, aynı görüşü paylaşmayan kimseye karşı hakarete varan bir küçümseme içinde, hiç ödün vermeden savunurdu. Naziler iktidara geldiklerinde, rejimin aleyhinde olan profesörlerin ayıklanmasında büyük bir hevesle işbirliği yapmak üzere Akademi'deki rektörlük görevinden yararlanması beni hiç de şaşırtmamıştır. Er ya da geç her şey yerli yerine oturuyor. Yapbozun parçaları, sanki mıknatısla çekilmişçesine, ait oldukları yerleri buluyorlar. Hofer'in ziyaretine gelene kadar, Profesör Müller'inki kadar delici ve kötü bakışlara karşı koymak zorunda hiç kalmamıştım. Ya da evet, belki de kaldım, ama yalnızca bir kez. Somme'daki[1] siperlerin içindeyken Çavuş Forkel'in bakışları öyleydi.

[1] Birinci Dünya Savaşı'nda Fransa'nın kuzeyinde en ağır çarpışmaların geçtiği Somme Irmağı bölgesi. (Ç.N.)

Yine de zamanla, Profesör Müller'in davranış biçimini paylaşmasam da, onun resim tekniği ve disiplini üzerinde fikir yürütürken haklı olduğunun farkına varmıştım. Resim yapmayı ya da başka herhangi bir şeyi öğrenmek için, insanın kusurlarını kabul edecek kadar alçakgönüllü, onları alt edecek kadar da inatçı olması gerekiyor. Keşke bana unutmayı, kaybetmeyi, boyun eğmeyi öğretecek daha başka Profesör Müller'ler de olsaydı, ne iyi olurdu... Ya da ölmeyi. Çünkü yaşadığım ölümlerin hiçbiri kendiminkiyle yüzleşmeme yardımcı olmuyor. Başkalarının ölümleri sayılmıyor. Ne babamınki, ne de Alma'nınki. Savaştakiler de öyle: kafaya sıkılan bir kurşunla gelen ani bir ölüm, hiç kimsenin olmayan ara topraklarda terk edilmiş bir yaralının yavaş ve iniltili ölümü, organları kopup morfinle uyuşturulmuş bir bedenin ölümü... Ya da artık daha fazla dayanamadığında, hepsinin en kötüsü: uzağından geçip giden ve seni cesetler arasında sağ bırakan ölüm. Yara almadan kaldığın, sen istemediğin halde ciğerlerine soluk soluğa girip çıkmaya devam eden hava yüzünden kendini suçlu hissettiğindeki ölüm. Belki de o zaman bana "Bu ölüm değil, ölüme benzer bir yanı da yok" diyecek bir Profesör Müller'in o sert bakışları iyi gelebilirdi, ama şimdiki gibi yalnız ve yitik olduğum o zaman, alevler içinde bir ufuktan başka tutunacak bir şey yoktu önümde.

Neyse ki Dresden'deki sanat yaşamı Akademi'nin eksikliklerini karşılıyordu. Sohbet toplantılarında ve sergilerde sınıftaki sert havayı unutuyor, herhangi bir açıklama yapmaya gerek kalmadan, kendimizi riske atma ihtiyacını paylaşıyorduk. Herhangi bir deney merakla karşılanıyor, öğrenme hasreti bizi bir galeriden ötekine sürüklüyordu. Biri bana en sevdiğim sergilerin hangileri olduğunu soracak olsa, gitmeden duramadığım iki tanesi vardı: Galeri Arnold'daki Van Gogh sergisi ile Tòquio Sarayı'nda 1910 Sonbahar Salonu'ndaki

Matisse sergisi. Gerçi onların sergilendiğini bir daha hiç görmedim, ama *Müzik ve Dans* aklıma geldiğinde şakaklarım atmaya başlar. O beş figür. O üç renk: gökyüzünün mavisi, tepelerin yeşili, bedenlerin kırmızısı. Yalnızca onlar. Ama hiç durmadan onları anlatmaya yetecek şeyler. Bir de o yalınlık, o denge, o ışık, o saflık... Sonunda babam sözümü kesmişti. "Neyse ki yalnızca üç renk varmış..." demişti gülümseyerek, çünkü aslında gösterdiğim coşkudan gurur duyuyordu. Bunu saklayamıyordum da. Ne de olsa heyecanımı ona borçluydum. Daha çok küçüklüğümden başlayarak müzeler ile sergileri gezdirmek için beni oradan oraya taşıyıp durmuştu. Beni büyükannemle büyükbabama bırakıp pekâlâ tek başına gezebilirdi, ama o bu merakını benimle paylaşmak istiyordu. Hoşuma gitsin diye çaba da gösteriyordu. Tablolardaki kişiler masal kahramanlarına dönüşüyordu: Orfeo'nun cehenneme inişi, Beatrice'in ölümü, Ofelia'nın çıldırması... Pigmentlerin genellikle öylesine gizemli olan adları da, oldukça kasvetli olan müzelerin galerilerine yayılıyordu. Gerçi bir Hint ineği sidiğinin muhteşem bir sarıya dönüşebileceğini, ya da bir kayın ağacının yanmış kabuğunun, sanki büyü yapılmışçasına, bir Van Dyck tablosundaki gölgelerde yeniden hayat bulabileceğini pek anlayamıyordum, ama daha fazlasını öğrenmeye içim gidiyordu. Hiçbir bilgi yetmiyordu bana.

Paris, gezilerimizin doruk noktasını oluşturmuştu. Bana öyle geliyor ki babam bunun son gezimiz olduğunun bilincindeydi. Bu yüzden de onu en sona saklamıştı. O zamana kadar birlikte yaşadıklarımızla vedalaşmasının bir yoluydu bu. Eminim hiç öyle bir niyeti olmadığı halde, bunun unutulmaz bir gezi olmasını sağlamıştı. Louvre ile kübizmin coşkusu arasındaki o tezat. Geçmişle gelecek arasında bir yer. Bana göstermek istediği aynı yerlere annemle yaptığı balayı seyahati ile artık onun yetki alanının dışında kalan benim hayatım.

"Nereye gidersek gidelim, asla yalnız kalmayacağımızı bilmek annenin hoşuna giderdi." Suların III. Alexandre Köprüsü'nün altından akışını seyrederken söylemişti bunu bana.

Her zaman, elimden geldiğince, içinden nehir akan şehirlerde yaşamışımdır. Hayal kurmak için bir köprünün korkuluğunu deniz kıyısına yeğlerim. Deniz fazlasıyla büyük bir şeydir, beni aşar. Kendimi kaybederim. Nehirler daha rahat kucaklanabilir. Bulutların değişken hafifliği ile gelgitin değişmez yerçekimsizliğinin arasında bir orta noktadır nehir. Alma da köprülere hiç dayanamazdı; kartpostal biriktirdiği için, ilk hediyem olarak Prag'daki köprülerin bir dizi renkli fotoğrafını vermiştim ona. Uzun bir süre başka bir yoldan para kazanamadığımdan, kartpostalları renklendirmem sayesinde tek başıma bir stüdyo tutabilmiştim. Gerçi bu işten portre yapmak ya da dergiler için resim çizmekten kazandığım kadar para kazanamıyordum, ama bu iş benim çekingen kişiliğime daha çok uyuyordu. Tabloları tamamlamak bir işkenceydi. Hiçbir zaman tam anlamıyla tatmin olamıyordum. Hep bir eksiklik varmış duygusuna kapılıyordum, onlara hayat vermiş olan sırrı bir türlü ortaya çıkaramıyorlarmış gibi geliyordu bana. Haftalar, hatta aylar boyunca yüzleri duvara çevrili olarak üst üste birikmelerine engel olamıyordum. Bir sipariş aldığımda da aynı şey oluyordu: tabloyu teslim etmeye bir türlü vakit bulamıyordum. "Belki yarın daha iyisini yaparım," diyordum kendi kendime, pek fazla inanmasam da. Müşterilerimden pek azı bana ikinci bir şans tanıyordu. Oysa kartpostallarla her şey daha basitti: başkalarının yaptığı işe renk katmak dışında yapılacak bir şey yoktu.

Van Gogh, mideme indirilen bir yumruktu sanki. Onun tablolarıyla yüzleşmek için kalkıp pek çok kez gittim Galeri Arnold'a. Kaybedilmiş olan bir savaşın sırlarını hiç bu kadar açık seçik görmemiştim: Biçimlerin basitliğiyle renklerin coşkusunun ardında umutsuz bir

huzur arayışı hissediliyordu, ama tıpkı bıçak darbeleri gibi güçlü ve yoğun olan fırça darbeleri, onları bütünden soyutladığınızda, elde edilmesi olanaksız bir huzura erişmedeki başarısızlığı yansıtıyordu. Son gittiğim gün gözlerimden yaşlar boşandı. Orada duran biri neyim olduğunu sordu, ama bir şey söylemeden galeriden çıkıp nehir kıyısına gittim. O akşam, Elbe'nin suları o zamana kadar elimi kolumu bağlamış olan korkuyu nehir aşağı alıp götürürken, Akademi'den ve babamın koruyuculuğundan kurtulabilmek için Dresden'i terk etmeye ve kendi yolumu bulmaya karar verdim. Bir yere varıp varamadığımı hâlâ bilemiyorum, ama Berlin'de hayatımın yanılgılarından biri olan Erika'yı tanıyacaktım.

Kararlarımızın sonuçlarını her zaman öngörmemiz mümkün olmuyor. Hele çevremizde alınan kararlarınkini önceden kestirmemiz daha da zor. Bir süre önce Hofer'in, kız kardeşinin Bachstitz adında varlıklı bir Yahudi tüccarla evlenmesinden yararlanarak sanat dünyasına adım attığını öğrendiğimde kaderin garip bir cilvesi gibi geldi bana, çünkü Hofer daha sonra Nazilerle işlerinin tehlikeye gireceğini görünce kız kardeşine ondan boşansın diye para vermek zorunda kalmış, Gestapo tarafından tutuklanan eniştesine de Göring'in koleksiyonu için bazı sanat eserleri karşılığında Almanya'dan çıkması için bir serbest dolaşma belgesi sağlamıştı. Herhalde bir başka "Kararını ver" durumu olmalıydı bu da. Jan Steen'in bir tablosuyla iki heykelcik, ya da iki Yunan kolyesi, şu anda pek hatırlamıyorum, postu kurtarmak için pekâlâ akla yatkın bir bedeldi. Belki de İsviçre sınırını geçerken Bachstitz'in duyduğu ferahlamayı onunla paylaşabilseydim kararımı vermemde yardımcı olabilirdi. Ya listedeki tablolar, ya da Cranach. Ya benim öyküm, ya da annemle babamınki.

Cranach'ı yalnız bırakmamak için stüdyoma kapa-

narak geçirdiğim günler, yararlı hiçbir şey üretemeden ellerimin arasında uzayıp gidiyordu. Yalnızca BBC'nin ya da France Libre'in akşam haberlerini beklemekle geçiyordu günler. Hofer'in ziyaretinden önce pek sokağa çıkmazdım, ama arada sırada Montsouris parkında dolaşırdım. Göl kenarındaki *ginkgo* ağacı, yalnızlığa karşı güzel bir sığınak yeriydi. Babam ağaçları yapraklarının seslerinden tanıyabileceğini söylerdi. Küçükken, Grosser Garten'deki botanik bahçesinde beraber dolaşırken, gözlerini yumar, elinden tutarak onu herhangi bir ağacın önüne götürmemi isterdi. Bana hiç bitmeyecek gibi gelen birkaç saniye boyunca dikkatle kulak verdikten sonra ağacın adını söyler, kendinden hoşnut bir kahkahayla gözlerini açardı. Bunu nasıl beceriyordu bilmiyorum, çünkü daha sonraları, artık beni kandırması o kadar kolay olmadığında, onu götürdüğüm yerden çok, gözlerine bakarak yürürdüm, ama yine de bunu nasıl yaptığını bir türlü keşfedemedim. Ölmeden kısa bir süre önce, belki artık bana açıklar diye bunu ona sordum, ama o gizemli tebessümlerinin bir yenisiyle yanıt verdi bana. Ağaçları yapraklarının sesinden ayırt etmeyi hiçbir zaman öğrenemedim ama o sesi duymak hoşuma gider, çünkü suyun mırıltısını getirir aklıma. Artık sokağa çıkamadığım, ağaçlardan ve ırmaklardan uzak kaldığım için, yalnızlığa her zamanki aynı anılarla göğüs geriyorum. Ne de olsa hayatta pek az önemli şey oluyor, bana öyle geliyor ki, tam olarak anlayabilmek için onları sık sık düşünmek gerekiyor, tabii eğer anlayabilmek mümkünse.

Ne zaman hevesim yerine gelse, Alma'nın *İnsan Sesi*'ni oynarken kaydettiği plağı koyar, kendimi daha iyi kandırabilmek için gözlerimi yumarak dinlerim onu. "Sen benim soluyabildiğim tek havasın" dediğinde bunu bana söylediğini hayal etmek hoşuma gider. Kendimi daha az kırılgan hissetmemi sağlar. Alma, hayatta kalmayı başarmış insanların gücüne sahipti. Ra-

vensbrück[1] kampında bulunmuş olması, onu hayatta tanıdığım en incitilemez insana dönüştürmüştü. Bundan pek bahsetmezdi, ama arada bir, sanki anıların ağırlığı fazla gelmiş gibi, içini dökme ihtiyacı duyardı. Günlerden bir gün, stüdyoya geldiği o ilk gün yaptığı gibi, onun çıplak resmini yapayım diye soyunmuş, kampta resim yapmaya meraklı olan SS'lerden birinin, bir kemik yığınına dönüşmeden önce kendisini modellik yapmaya zorladığını anlatmıştı bana. Dediğine göre, modellik seansları sırasında, kendini nefretten ve aşağılanmadan koruyabilmek, açlığı ve soğuğu yenebilmek, ama aynı zamanda öteki kadınlardan daha az çalışma ayrıcalığı yüzünden duyduğu vicdan azabını içinden söküp atabilmek için, bütün renklerin, subayın paletinden dışarı dökülerek, görülmemiş bir gelgit olayında suların kabarması gibi, dokundukları her şeyi güzelleştirdiğini hayal edermiş: ağrılar içindeki bedenini, ayaklarının dibinde duran çizgili formasıyla sabolarını, barakaları, ufuktaki ağaçların üzerini kaplayan gri renkli gökyüzünü... Ya da SS subayının meraklı ve kibirli bakışlarını. Subayın, resmini yaptığı modelin hiç kıpırdamadan durması dışındaki her şeye karşı gösterdiği sessiz aşağılama nedeniyle, kendisini hiç olmadığı kadar yalnız hissettiğini söylemişti bana. "İşte bu yüzden resmimi yapman hoşuma gidiyor," demişti, "unutmamak için." Sonra da uzun bir süre suskun kalmıştı.

Alma, hiç istemeden, belleğimin savunma sistemini yıkmıştı. Birdenbire her şey bana fazlasıyla tanıdık gelir olmuştu. Gerçeği daha dayanılır kılabilmek için çarpıtma yolundaki aynı çabaydı benimki de. Bileklere kadar yükselen çamur, içine yarı gömülü bedenlerin pis kokusu, dalları olmayan, kararmış ağaçlar. Çıldırmamak için aynı kaçma arzusu. İster Ravensbrück kampında olsun, ister Somme'daki siperlerde. İkisin-

[1] Berlin'in 80 km kuzeyinde kadınlar için yapılmış Nazi toplama kampı. (Ç.N.)

de de, fazlasıyla savsaklayıcı ya da fazlasıyla aceleci bir sürü kaçığın elinde bulunan aynı zayıflatma ve yok etme mekanizması. Hangisinin daha kötü olduğunu bilemiyorum. Çavuş Forkel, saldırıya geçeceği yerde gözlerini fal taşı gibi açıp, iki pençeyi andıran mosmor kesilmiş elleriyle tüfeğine sarılmış olarak donup kaldı diye askerlerden birini gözlerimin önünde haklamıştı. "Ona eşlik etmek isteyen varsa, artık ne yapacağını biliyor," demişti hiç titremeyen bir sesle. Gözleri de öyle, dik dik bakıyordu. "Korkaklar hiç işime yaramaz." Sonra siperin kenarına tırmanabilmek için cesedin üzerine basmış, bir çırpıda kimsenin olmayan ara bölgeye çıkıvermişti.

İlk günler en kötü günlerimiz değildi, çünkü her şey o kadar yeni, o kadar telaşlıydı ki, düşünecek vakit bulmak zordu. İlk yürüyüş, ilk siper, fişeklerle aydınlanan bir gökyüzünün altında ilk gece, ilk saldırı, ilk ceset... Hepsinin karşısında bomboş bir beyin. Ama aradan haftalar geçip de rutin işler tıpkı bir mikrop gibi insanın içine sokuldukça, korku ve belirsizlik, hayatta kalmayı korkunç bir anlamsızlığa dönüştürüyordu. Ben hiçbir şeye gönüllü olmamıştım. Olsaydım herhalde silahımı kendim seçerdim, ama benim için fark etmiyordu. Yanılma olasılığından kaçınmak ve kendimi suçlayacak hiçbir neden yaratmamak için işi şansa bırakmayı yeğliyordum. Üstelik insanların o kadar hevesli olmasını da anlayamıyordum. En olmadık deneyimlerin verdiği coşkudan ve savaşın yüceltici gücünden söz edildiğini duydukça içimden gülmek geliyordu. Oraya zorla gitmemin olumlu bir tek sonucu olmuştu: ölümden, açlıktan ve hastalıktan daha fazla bir şey bulmayı umanların hayal kırıklığına uğramamıştım ben.

Siperlerdeki savaşın çok kısıtlı bir renk yelpazesi vardı: çamurun kahverengisi, dumanın karası, aydınlatma fişeklerinin beyazı, hava gözlem balonlarının sa-

rısı, kanın kırmızısı, gazın yeşili. Ortalık yeterince yatıştığında, saatlerimi resim yaparak geçiriyordum. Bizim Max Beckmann[1] bir defasında bana resim yapmanın onu ölümden ve tehlikeden koruduğunu itiraf etmişti. Bence bu doğru değil, çünkü insanı ölümden ve tehlikeden koruyan hiçbir şey yok, ama bir ressamın ağzından çıkınca kulağa hoş geliyor. Oysa resim yaptığı zaman her şeyin özünün daha çok bilincine vardığını söylediğinde gerçekten haklıydı. Bir tarlakuşunun uçuşu, bir mürver ağacının çiçekleri ya da bir bulutun biçimi, ateş yağmurundan çok daha güçlüdür. İnsan bir tümseğin ya da cephane sandıklarından bir yığının ardına sığındığında, belleğine kazınmış olan manzaralar savaş alanının tekdüzeliğini bastırıyordu. İşte o zaman, kâğıdın beyazlığının cazibesine kapılan tarlakuşu siperin yan duvarına konuyor, mürver ağacının çiçekleri bomba çukurunun kenarında açıyor, bulutlar kıvrım kıvrım yükselen dumanları gizliyordu. Beni cepheden eve yolladıklarında, resim defterimi orada bırakmıştım, ama bizim müfrezeden bir arkadaş savaşın sonunda onu bana geri getirdi. Oradaki resimlerin bazıları da Hofer'in listesinde bulunuyor.

Kanser de iyi bir zayıflatma ve yok etme mekanizması. Neredeyse Çavuş Forkel kadar güçlü bir mekanizma. Epeyce zamandan beri midem bana iyi haberler yollamıyor. İlk kez kötü bir şeyler kusmamdan çok uzun zaman önce iştahımı çoktan kaybetmiştim. Son zamanlarda sık sık ve az miktarda yemek yemeye zorluyorum kendimi –bir kaşık pilav, yarım elma, bir ceviz–, ama öyle sanıyorum ki yakında bundan da vazgeçeceğim. Karşı koymanın faydası yok. Hiçbir yerim ağrımıyor, ama gücüm tükeniyor. Az çok normal bir yaşam sürdürmemi engellemeyecek olsa, belki de ağrı çek-

[1] Max Beckmann (1884-1950): Yapıtlarında şiddet öğesiyle tanınan dışavurumcu ressam. (Ç.N.)

mek daha iyi olabilirdi. Ama elimi ateşe sokmayı da istemiyorum. Aslında gitgide her şeye daha az güven duyar oluyorum. Her şey yıkılıp yerle bir oluyor. Üstelik, sanki bu yetmiyormuş gibi, hastalık anıların değerini de değiştirdi. Onları önemsiz, vazgeçilebilir basit olaylara dönüştürdü, ya da sonsuza dek kaybolup gitmeden önce kendi ışıklarıyla parıldasınlar diye yüzeye çıkardı. Neden Alma'nın gözleri, karnı deşilmiş bir adamdan daha ölümsüz? Neden Hofer'in sesi geri kalan seslerin hepsinden daha güçlü? "Kararını ver." Olmuyor, veremiyorum. Belleğim oyunun kurallarını koyuyor. Tıpkı o tümör gibi. Bazen ellerimi kokluyorum, çürümenin insanın içine işleyen o ekşi kokusunun tenimdeki gözeneklerden dışarı çıkmadığından emin olabilmek için. Zamanı gelmeden önce çevreme ölümün pis kokusunu yaymak hiç hoşuma gitmez.

Pencerelerin dışındaki manzara, o döner resimdeki kuzu gibi dönüp duruyor. Gündüz ve gece; yağmur ve güneş; rüzgâr ve durgun hava. Her zaman olduğu gibi, ama yakında bunu bensiz yapacaklar. Stüdyomda oturup *Müzik ve Dans*'ın röprodüksiyonlarını seyrediyorum. Matisse'in istediği de buydu: bir sakinleştirici, oturup dinlenecek bir koltuk. Buna benzer bir şeye erişebilir miydim hiç bilmiyorum. Belki de bunu denemiş olmakla yetinmek gerek. Gerisi artık bana kalmış değil. "Elinden geleni yapan, daha fazlasını yapmak zorunda değildir," derdi babam. Söylenmiş sözler. Anılar, çoğunlukla geçmişi yakalamak için bir kapana dönüşmüş olan sözcükleri, bir bütünden soyutlanmış cümleleri berraklaştırıyor. Babamla bir tür gizli şifre oluşturan birtakım sözler kullanırdık. En sevdiğimiz de, "Gözüm zırnık görmez oldu" lafıydı. Olabildiğince çok kullanırdık bunu. "Gözüm zırnık görmez oldu ve düştüm" ya da "O kadar canım sıkılmıştı ki, gözüm zırnık görmez oldu". Babam, aradan sekiz ay geçtikten sonra annemle yeniden nasıl karşılaştığını anlatırken ilk

kez kullanmıştı bu sözü. "Onu insanların arasında otururken görünce, gözüm zırnık görmez oldu." Babamın, Cranach'ın kullandığı renkler üzerine verdiği bir konferansta olmuş bu karşılaşma; Cranach'ın ressam olmasının yanı sıra aynı zamanda eczacı olduğunu, bu yüzden de zamanının öteki Alman sanatçılarının bilmedikleri renklere erişebildiğini anlatırken, gözü anneme takılınca şaşırıvermiş. Eminim bu karşılaşmayı daha önce pek çok farklı biçimlerde hayal etmiştir, ama bunun tam da zırnık[1] ile yapılan sarının ne kadar mükemmel olduğunu ve bu rengin altınla olan benzerliğini anlatırken gerçekleşeceği aklının ucundan bile geçmemiştir. Konferansın sonunda annem onu salonun çıkışında bekliyormuş. Babam yaptığından utanmış bir halde, dalgınlığından dolayı özür dilemiş ve doğal sülfür olan arseniğin özelliklerini ona açıklamakta ısrar etmiş, ama annem, önüne geçemediği bir soruyla onun sözünü kesmiş: "Belki de aradan bir sekiz ay daha geçmesine göz yummamıza gerek yoktur, öyle değil mi?" demiş.

Altı ay sonra evlenmişler. Fotoğraflardan birinde, düğünün yapıldığı otelin önünde poz vermişler. Annem çok güzelmiş. Babamın gözünün zırnık görmemesine hiç şaşmadım. Ama ne yazık ki gözlerinin rengi hakkında her zaman söylediği şeyin doğruluğunu kanıtlayamam. "Tatlı bir yeşil renkteki gözleri, malakit rengine benziyordu." Tıpkı benimkiler gibiymiş. Doğru değilse bile öyle olmasını isterdim. Bütün resimlerin içinde en sevdiğim, üçümüzün de bulunduğu en sonuncusu. Rüggen adasındaki sarp kayalıkların önünde durmuşuz. Babamla annem gülümsüyorlar. Ama ben, ha-

[1] Arsenik sülfür yapısında saydam sarı renkli bir mineral olan sarı zırnık ya da "orpiment", Ortadoğu'da boyar madde olarak kullanılmış, Batılı ressamlar bu maddeden 18. yüzyılda yararlanmaya başlamışlardır; ancak son derece zehirli olduğundan bir süre sonra yerini başka maddelere, özellikle de kadmiyum sarısına bırakmıştır. (Ç.N.)

yır. Dört aylığım, suratımı biraz asmışım. Bazen düşünüyorum da, kısa bir süre sonra başımıza gelecek olan büyük felaketi daha o zamandan sezinlemiş olmalıyım. Annem ölmeden önce, daha kesin inişe geçmediği sıralarda, Friedrich'in öylesine hoşuna giden manzaralarına bir seyahat yapmak istemiş. İnsanın son isteğini yerine getirmenin saçmalık olduğunu düşünürdüm hep. Ama şimdi bunu başka türlü görüyorum. Mümkün olabilseydi, artık Alma'nın vücudunun resmini son bir kez yapamayacağıma göre, renkli birkaç taş daha atmak için ırmağıma geri dönmek isterdim.

Erika'nın hiçbir fotoğrafını saklamamışım. Onu terk ettiğimde yanıma onun hiçbir şeyini almadım. Almak istemedim. Şimdi pişmanım, çünkü yüzünü hatırlamak zor geliyor. Yıllar geçtikçe insanın belleğine gölgeler, bulanık şekiller doluşuyor. Üç ayrı Erika tanımıştım, bağlanabileceğim en uygun kişi olmadığını unutabileceğim kadar uzun zaman geçmişti her birinin arasından. Birinci Erika, resme hiç ilgi duymadığı halde bunu kabule yanaşmayan bir ana babaya sahip, şımarık, huysuz bir çocuktu. On dokuz yaşımı bitirmiş olarak Berlin'e gitmemden kısa bir süre sonra özel resim dersleri vermeye başlamış, aradaki mesafeye rağmen hâlâ bana yardımcı olmakta direnen babam sayesinde de Bürckel'leri tanımıştım. Bütün öğrencilerim Erika gibi olsaydı, hayatımı kazanmak için herhalde kartpostal renklendirmeyi sürdürmeyi yeğleyebilirdim. Öğretebileceğim her şeyin ona vız geldiğini bana göstermek için hiçbir fırsatı kaçırmıyordu. Herhalde babası da bunun farkındaydı, ama babamla olan dostluğunun onu fazla müşkülpesent davranmamaya ne derece ittiğini bilemiyorum. Bu duruma ancak birkaç ay dayanabilmiştim. İkinci Erika yirmi yaşındaydı, yanında ailesi ve babamla birlikte, katıldığım ilk karma sergiyi gezmeye gelmişti. Galeri Hans Goltz hıncahınç doluydu, ama gözlerimi ondan alamamıştım. Yıllar onu bü-

yüleyici bir kadına dönüştürmüştü. "Suluboyalara biraz daha su katmamı kaç kez söyledikten sonra, onları bahçedeki havuza attığım gün yüzünün ne hale girdiğini hâlâ hatırlarım," dedi bana. Ben de suratına tokadı aşkettiğim gibi dersleri kestiğimi hatırlıyordum. Galeri Hans Goltz'daki ve daha sonra haftada iki üç kez sohbet etmeye stüdyoya geldiği zamanki Erika'nın benim tanıdığım çocukla hiç ilgisi yoktu, ama yine de benden aynı derecede uzaktı. Beni fazlasıyla etkiliyordu. Güzelliğiyle olduğu kadar içinden taşan canlılığıyla da. Erika daldan dala atlayan biriydi. Hiçbirini somutlaştırmadan bir sürü tasarı üzerinde saatlerce konuşabilirdi. Hem de hiçbir çeşitlilik göstermeyen bir coşkuyla. Her şey ya beyazdı, ya siyah. Derken iki yıl boyunca ortadan kayboldu. Kesin buluşmamızı sağlayan ilk kişisel sergimden kısa bir süre sonra evleneceğim üçüncü Erika'ysa, artık yirmi yaşındaki o coşkulu kadın değildi, ama içindeki canlılık, ister istemez, benim durgunluğumun ideal denge unsuruna dönüşmüştü.

İnsanların yıllar boyunca geçirdikleri dönüşüm her zaman tuhafıma gitmiştir. Hatta kimi zaman birazcık kıskançlık bile duymuşumdur. Belki de ta başından beri bana verilene razı olduğumdan, hiçbir şeyi değiştiremediğim duygusuna sık sık kapıldığımdan olacak. Bana öyle geliyor ki, ayrıntılara girilmezse, ben her zamanki aynı kişiyim: güvensiz, içine kapanık, ihtiyatlı. Yolun kenarında hareketsiz. Yalnızca dikkatini bana vermek zahmetine giren kimsenin görebildiği bir kişi.

Hofer iki hafta sonra yine geldi. Bu kez yanında Luftwaffe'den[1] iki asker vardı. Herhalde onların işbirliğini sağlaması hiç de zor olmamıştı, çünkü ne de olsa Göring onların kumandanıydı. Gözümü korkutmak için ödünç verilmiş figüranlardı o askerler. Sanki Hofer'in bakışları yetmezmiş gibi. Ya da ilk seferkin-

[1] Alman Hava Kuvvetleri. (Ç.N.)

den çok daha buyurgan olan sesi. "Görüyorum ki karar vermekte zorlanıyorsun," dedi bana. Sonra yarı tamamlanmış bir tablonun karşısına geçerek, fırçalardan birini alıp beceriksizce birkaç çizgi çekti. "Böylesi daha hoşuna gitmez mi?" Arkasından, başının bir hareketiyle yaptığını yeterli bulduğunu belirtti. O iki asker, sanki daha önceden provasını yapmışlar gibi, stüdyodaki tuvalleri, şövaleleri, tuval çerçevelerini, yağlıboya tüplerini topladıkları gibi stüdyodan dışarı taşıdılar... Hiçbir şey yapmadım. Korkudan donakalmıştım. Zar zor kekeleyerek bir soru sordum: "Ne yaptığınızı öğrenebilir miyim?" Hofer, elindeki fırçayı göğsüme batırdı. "Görüyorsun ya. Sana yardım ediyoruz..." Üzerine çiziktirdiği resmi bırakmışlardı bana yalnızca. "Belki de tüm bu berbat şeylerle oyalanmazsan, benim önerimi düşünecek daha fazla vakit bulabilirsin." İki asker eşyalarımı merdivenden aşağı sürükleyip dururlarken, Hofer stüdyomdan çekip gitmeden önce Cranach'ın tablosuna yaklaştı, hiç sesini çıkarmadan uzunca bir süre onu seyretti. "Harika bir şey." "Öyleyse neden onu alıp gitmiyorsun?" diye sordum ona. Hofer dönüp baktığında suratı kıpkırmızı olmuştu. "Yoksa sen bizi adi hırsız mı sandın? Ben sana bir değiş tokuş öneriyorum: galerideki tabloların, şimdi bir de şu hurdaların karşılığında, Cranach'ın tablosu." Sonra yüzünde alaylı bir gülümsemeyle, tuvale boyaları sıvaştırdığı fırçayı gömleğimin cebine soktu. "Karar senin, biliyorsun ya. Hoşka kal."

Hofer'in söylediklerini kafamda evirip çevirerek geçirdim bütün geceyi; bu yetmiyormuş gibi, kimi meslektaşlarımın başlarına gelenler hakkında duyduğum bazı keyifkaçırıcı haberler de üstüne ekleniyordu. Rejimin temizlik harekâtı bir salgın gibi her yana yayılmıştı. Oskar Schlemmer,[1] bana yazdığı bazı mektupların-

[1] Oskar Schlemmer (1888-1943): Alman ressam, heykeltıraş ve sahne tasarımcısı. (Ç.N.)

da, derslerinden uzaklaştırıldığından beri hayatını kazanabilmek için duvar ilanları yapmak ya da fabrikalarla askerî binaların üzerine kamuflaj desenleri boyamak zorunda kaldığını anlatıyordu. Onun bu umutsuz durumu tekdüze bir nakarat gibi aklımdan çıkmıyordu. Günün ilk ışıklarıyla kalkıp, içimde nereden geldiğini bilmediğim bir inançla, kutulardan birinin dibinde duran bir suluboya takımını çıkarıp, elimde bıraktıkları tek fırçayla, listedeki birinci tabloyu yeniden yapmaya koyuldum. Küçücük, aşağı yukarı bir kartpostal büyüklüğünde yapıyordum resmi, sırf kolaylıkla saklayabileyim diye. *Nehir Kenarında Günbatımı.* Tüm ayrıntıları anımsayabilmek için yalnızca gözlerimi yummak yetiyordu. Sudaki yansımalar, köprünün sağ tarafındaki bir dizi ağaç, sol taraftaki üç yapı, Melanchton Kilisesi'nin kırmızımtırak cephesi.

En sonunda somut bir dürtü, bir güven duygusu belirmişti içimde. Tablolar, günler boyunca, hiçbir engelle karşılaşmaksızın fışkırdılar. Birbiri ardından. İki lokma bir şeyler yiyip birkaç saat uyku çekmek için zar zor ara veriyordum çalışmaya. Tek kaygım, listenin sonuna varmadan Hofer'in çıkagelmesiydi. Her an gelebileceğini bilmek beni huzursuz ediyordu. Atölyem ilk kez, güvenli bir yer değildi artık. O zamana kadar, tıpkı Dresden'de ve Berlin'de de yaptığım gibi, hiç kesintisiz çalışabilmek için haftalar boyunca oraya kapanırdım. Her bir tabloyu kendi akışına bırakarak, sessiz sakin çalışırdım. Kimsenin baskısıyla karşılaşmadan. Şöyle bir göz atmakla çıkmaz sokaktaki tüm hareketleri görebildiğimden, ayrıca bitirdiğim suluboyaları saklayabileceğim güzel bir yer bulduğum için beni resim yaparken yakalamalarının pek mümkün olmadığına inandığım halde, kendimi son derece korumasız hissediyordum. Çevremde her zamanki eşyalar vardı –annemin içi boş duran dikiş kutusu, aynı döner resim, fotoğraflar, büyükannemin sallanan sandalyesi, Ortaçağ

masal kitabından alınma o resim, kitaplar–, ama üzerine boyalar çiziktirilmiş olan o tablonun varlığı öylesine ürkütücüydü ki, o eşyalar beni ona karşı korumaya pek yaramıyordu. Tablonun yüzünü duvara doğru çevirebilir, hatta onu kaldırıp atabilirdim, ama neden bilmem, bunu yapmadım. Sonra yavaş yavaş, neredeyse kendiliğinden, bir sığınağa dönüştü o resim. İşin içinden çıkamadığımda, ya da tüm yitirdiklerimin sıkıntısı artık dayanılmaz bir hal aldığında, cesaretimi toplamamda bana yardımcı oluyordu. Resimleri –üstelik de suluboya olarak– yaparken bana en zor gelen şey, eğer seçme hakkım olsaydı asla yapmayacağım bir sırada tekniğimi değiştirmek, ya da her zamanki işimin başka birinin kaprislerine bağlı olduğunu kabullenmek değil, listedeki tabloları fırça darbeleriyle art arda hayata geçiren o duygu seline göğüs gerebilmekti. Boş sayfaları formlarla, renklerle doldurdukça, Dresden'in sokakları, aydınlatma fişekleri altında açık havada geçirilen bir gecenin ayazı, Rüggen adasının sarp kayalıkları, bir modelin çıplak vücudu, Marco Polo'nun mavi peyzajı..., hepsi geri geliyordu.

Zaman akıp gittikçe, insanın belleği acının keskin kenarlarını törpülüyor, kederin ağırlığını hafifletiyor, hasretin dış hatlarını silikleştiriyor. Oysa ölümün yakın olması, unutkanlığın kurduğu tuzaklardan kurtulmuş olan anıların hiç alışılmadık bir canlılıkla tazelenmesine neden oluyor. Belki de hiçliğin bu derece yakın olması, o anıları, dikkatimi çekmek için son bir çaba harcamaya zorluyor olabilir. Son düşüncelerimi onlardan hangisi meşgul edecek acaba? Seçimi bana bıraksalardı, Hauterive'deki bahçeden görünen herhangi bir gurup vaktini yâd ederek ölmeyi isterdim. Ya da Konrad'ın doğduktan az sonraki gözlerini. Fal taşı gibi açtığı gözlerini. Sanki çevresini saran şekillerin gizemini çözümlemek istercesine. Sorsalardı, onunki kadar saf bir bakışla gitmek isterdim ölüme.

Yalnızca bir an için bile olsa, haftalardan beri peşinde olduğum o rengi katışıksız olarak algılayabilmek için. Ya da Bedehşan'daki lacivert taşı ocaklarını anmak isterdim, çünkü onların koruması altındayken, babamın sesi, Cranach tablosundaki Meryem Ana, Alma'nın bakışları ve bizim ırmağın mırıltısı bir araya geliyor. Bu anılardan hangisi olursa olsun, umarım içimde duyduğum korku son bir kez olsun onun keyfini çıkarmama engel olmaz.

Hava soğuk olmadığı, atölyemin pencerelerini açabildiğim zamanlar, o uzun karanlık gecelerde en hoşuma giden şey, resim yapmayı sürdürebilmek için günün ışımasını beklerken, baykuşların sesine kulak vermekti. Gözlerimi karanlığa dikerek onların yerlerini saptamaya çalışır, ama bunu bir türlü beceremezdim. Bunun üzerine, sanki baykuşun sesi bana boya yapacağız diye malzeme toplamak için dolaşmaya çıktığımız günlerden yankılanıyormuş gibi, babamın bana her zaman son derece gizemli gelen bazı açıklamalarını hatırlardım: "Bildiklerini aşırmayasın diye saklanıyorlar," derdi babam. Sonra da çenesini kaşırdı. Sanki meraklı bir tıfılın sorularına açık seçik yanıtlar vermek onu kaşındırıyormuş gibi. Onunla dolaşırken, tek başıma olsam asla keşfedemeyeceğim her şeyi gösterirdi bana. Dünyaya bakmamıza ve onu anlamamıza yardım edecek biri her zaman elimizin altında olsaydı hiç de fena olmazdı. En azından, şaşkınlık ya da korku, bizi kendi içimizin derinlerinde köşeye sıkıştırdığında. Bir sincabın kötülük simgesi olduğunu ya da bir lalenin dünyasal zenginliklerin hiçliğini betimlediğini anlamak bana zor gelse de, onun öykülerini dinlemeye içim giderdi. Sanki akşam saati eve gün ışığında dönebilelim diye yerinde sayıyormuşçasına, ayrıntıların tadına vara vara, hiç acele etmeden konuşurdu. Resimler konusunda da aynı şey olurdu. Hatta bazı zamanlar, müzelerden birini gezerken, öteki ziyaretçiler

ona kulak vermek için yanaşırlardı. Van Eyck'in bir köpeği, Rubens'in bir kaplanı, Dürer'in küçük bir demet mügesi ya da Bosch'un bir çileği. Onu Ovidius'tan alır Neşideler Neşidesi'ne, ya da Yaşlı Plinius'tan alır Yeni Ahit'e götürürdü. Bu kadar çok şeyi nasıl bildiğini hiç anlayamamışımdır. Bana öyle geliyor ki resimler ile kitaplar hayatta bulamadığı şeyleri sundular ona.

Benim hayatımın onunkinden daha iyi gittiğinden kuşkuluyum, ama onun yanında yaşamış olmam sayesinde, iyi bir öykünün yalnızlığa ya da korkuya karşı mükemmel bir çare olduğunu öğrenmişimdir. Annemin en sevdiği çiçek olan anemonun öyküsü gibi. Babam, Leonardo'nun *Kayalıklar Madonnası* tablosunun önünde anlatmıştı o öyküyü bana. Myrrha ile babasının ensest ilişkilerinden doğan oğulları Adonis, bir gün ava giderken, yaralı bir yabandomuzunun saldırısına uğrar. Aşk tanrısı Cupido oklarından birini istemeden kendisine sapladığı için Adonis'e âşık olan Venüs, onun öldüğünü görünce, kanının üzerine nektar serperek onu kırmızı bir çiçeğe dönüştürür.

Balayları sırasında Louvre'u ziyaret ederlerken, annem, tablonun sol alt köşesinde bu bitkiyi tanıyınca heyecanlanmış. "Küçükken ona 'Her şeyi gören' diye ad takmışlar," –diye eklemişti babam–, "çünkü gözünden hiçbir şey kaçmazmış. Tıpkı senin gibi." Beni en çok neyin şaşırttığını bilemiyorum: annemin benim gibi gözlemci olduğu mu, yoksa Myrrha'nın mür ağacından doğduğu ya da dönüştüğü o çiçeğin adının taçyapraklarının hafifliğini anlattığı mı, çünkü Leonardo'nun tablosunun önündeyken öğrendiğime göre, Yunanca'da *ánemos* "rüzgâr" anlamına geliyormuş.

Şimdi ola ki ölümü oyalamama yarar diye, birinin kalkıp bana böyle bir öykü anlatması ne kadar hoşuma giderdi. Belki de tümörün ilerlemesi, tıpkı müzelerde babama kulak vermek için yanaşan meraklı ziyaretçiler gibi bir süre için duraklar, bedenimi gitgide düşkünleş-

tirmeye ara verirdi. Benim için fazlasıyla tanınmaz bir hal almış olan bir çehreyle karşılaşmayayım diye günlerden beri aynaya bakmaz oldum. Küçükken, bacağım ya da kolum durup dururken ağrıdı mı, kemiklerimin boy atması yüzünden olduğunu söylerlerdi bana. Onca yıllık hareketsizlikten sonra şimdi, derimden dışarı kendilerine yol açabilmek için yeniden boy atmaya başladıkları duygusuna kapılıyorum. Bütün bunların hiçbirinde artık geriye gidiş olmadığını kabullenmek zor geliyor. Doktor, yaşamak için bir nedenimiz kalmadığında, vaktinden önce öldüğümüzü ileri sürüyor. Hem de bunu öylesine inançla söylüyor ki, Alma'nın ölmemek için bir sürü nedeni olduğu halde vaktinden önce öldüğü karşılığını vermek aklıma bile gelmiyor, ama ne fark eder ki? Doktor bana bundan söz ettiği zaman, içtenliğinin nerede bittiğini, her şeyi daha iyi kabulleneyim diye bana ders verme isteğinin nerede başladığını bilemiyorum. Aslında iyi bir insan, ama hiçbir şey anlamamakta direnmenin bir anlamı olmadığını fark edemiyor. Babam fazlasıyla yavaş ölmüştü. Alma'ysa fazlasıyla hızlı. Babam kendisini neyin beklediğini biliyordu. Alma bilmiyordu. Gerisi anlaşılmaz bir şey.

Hayatımda vermek zorunda kaldığım kötü haberlerin en kötüsü, babama, yapılacak bir şey olmadığını söylemem olmuştur. "Demek bundan kurtulamayacağım ha?" diye sormuştu bana, titrek bir ses tonuyla. "Hayır, kurtulamayacaksın. Çok üzgünüm," diye karşılık vermiştim ona. Birkaç saniye boyunca üzerime diktiği bakışlarını hâlâ hatırlarım. Sessizliği de. O uzun, yoğun sessizliği, sanki sözcükler onu bozmaya yaramıyormuş gibi. Bir daha da bundan söz etmedik, ama biliyorum ki yapmam gerekeni yapmıştım. Neyse ki arkasında çözüm bekleyen hiçbir şey bırakmadan gitmesine yetecek kadar vaktimiz oldu. Ya da hemen hemen. Oysa Alma'yı düşündüğümde, söylemediğim ya da yapmadığım tüm o şeyler için kendi kendime kızıyorum.

Sabah erkenden onu istasyonda perona kadar geçirmiştim, Alma daha önce onca kez yaptığı gibi trene binmiş, elini sallayarak vedalaşmıştı. Yeni bir piyesin provaları başladığında her zaman olduğu gibi sinirli ve huzursuzdu, ama o yokken yapmam gerekenlerin hepsini beni bıktıracak kadar tekrarlayıp durarak halini belli etmiyordu. "Özellikle de saksıları unutma." "Bizim Rufus sakın yatağa çıkmasın, her tarafı tüy içinde bırakıyor." "Mümkünse gecelerini resim yapmakla geçirme. Biliyorsun ya sana iyi gelmiyor." Aslında hiç de buyurgan biri değildi, pek öyle düzenli falan da sayılmazdı, ama böylelikle kafasını meşgul ediyordu. Sonra akşamleyin cesedini teşhis etmek zorunda kalmıştım. Bir makasçının dikkatsizliği, dünyayı en yaşanmaz yere dönüştürmeye yetmişti. Alma'nın tembih ettiği şeylerin hiçbiri de o dünyayı daha yaşanabilir kılmaya yaramamıştı. Onsuz yaşamanın benim için ne anlama geldiğini düşündüğüm zaman, benim yok olup gitmemin hiç kimse üzerinde sürekli bir etki yapmayacağını bilmek beni sevindiriyor.

Yağmur nesnelerin dış hatlarını silikleştiriyor. Alnımı pencerenin camına dayamış, çıkmaz sokaktaki su birikintilerini seyrediyorum. Nasıl biçim değiştirdiklerine bakmak, onlardan bir şekil bulmak hoşuma gidiyor. Savaştayken, siperin sıkıcılığını hafifletmek için, bulutları ya da kamuflaj brandalarını seyreder, hayvanlar, nesneler, çiçekler, suratlar çıkarmaya çalışırdım. Alma da canı sıkıldığında aynı şeyi yapardı, ama yalnızca gölgelerle. Görünürde neredeyse hiç ortak yanımız olmamasına karşın, her bir rastlantı, birlikte yaşamadığımız şeylerle bir bağ kurmamıza yarardı. Köprülere ya da Kurt Weill'ın şarkılarına olan düşkünlük gibi her bir "ben de öyle" sözü, o boşluğu doldurmanın yeni bir biçimine dönüşüyordu. Her şeye rağmen Alma'nın hiç bilmediğim pek çok yanı var. Sık sık düşünürüm, "Alma hiç söylememişti bana şeyden sonra ne yaptığı-

nı...", ya da "Falancayı nasıl tanıdığını...", ya da "Acaba neden bana şeyi anlatmamıştı...?" diye. Ne yazık ki tüm bu sorular yanıtsız kaldı. Aslında sevdiğimiz insanlar hakkında nereye kadar bir şeyler biliriz ki? Alma hakkında yalnızca benimle paylaşmak istediği kadarını biliyorum. Gerisi, sonsuza dek yitip gitti.

Alma Prag'da doğmuştu. Çocukluğundan hemen hemen hiç söz etmezdi, ettiği zaman da er ya da geç şöyle derdi: "Neyse ki annem vardı, o olmasaydı ne yapardım bilmem." Yine de mutlu bir çocuk olmamıştı. Alma'nın babası mesafeli, esneklikten uzak bir adammış, aile hayatını öfke dolu bir sertlikle yönetirmiş. Öfke nöbetleri öylesine korkutucu olurmuş ki, Alma göze batmamaya çaba gösterirmiş. Okula başlamadan önce yaşadığı tek eğlenceli anlar, annesiyle her gün çıktığı gezintilermiş. Hava nasıl olursa olsun, sokağa çıkıp şehirde dolaşırlarmış. Alma'yla birlikte Prag'a gittiğimizde, şehrin en sevdiği köşelerini gezmemizi istemişti: Belvedere'i, Sofia adasındaki parkı ya da Botanik Bahçesi'ni; oradaki bir bando konserinde, annesinin dalgınlığından yararlanarak havuzun yanına gitmiş ve içine düşmüş. Onu hiç o kadar heyecanlı görmemiştim. Gittiğimiz yerlerin her biri, bir anısını ucundan bir yerinden yakalamasına yarıyordu: Kaiser Franz Köprüsü'ndeki şaşı biletçi, dişleri arasında ölü bir sincap taşıyan bir köpek, rüzgârda şapkasının peşinden koşan bir kadın, katedralin canavar biçimli çatı oluklarıyla ilgili bir masalın neden olduğu karabasanlar, vişneli pastanın lekelediği bir elbise. Manes Köprüsü'nden geçerken, küçükken orada yalnızca demir bir yaya köprüsü olduğunu anlatmıştı bana; bir kış günü sabahleyin erkenden, karlarla kaplı korkuluğun üzerinde son bulan ayak izleri görmüş. Irmağın buz gibi sularına atlayan bir adamın hayalini uzun bir süre aklından çıkarıp atamamış.

Beni bekleyen şeyden kurtulmak için ben de dü-

şünmüştüm canımı almayı, ama bu adımı atmaya bir türlü karar veremedim, çünkü bunu yapsaydım Alma'yla babamı sonuna kadar yaşamamı engelleyecekti. Ya da Erika ile Konrad'ı. Ya da Profesör Müller ile Çavuş Forkel'i. Artık bana yalnızca anıların güç verdiği duygusuna kapılıyorum. Benimkiler ve başkalarınmkiler. Zamanı gelmeden onları yitirmek de istemiyorum.

Alma, kendini babasından koruyabilmek için odasına kapanır, Moldava'nın akışını seyretmekle, kitap okumakla ya da kılık değiştirmekle oyalanırmış. Babasının sevgisini kazanmak için ne yapsa faydasız olduğunun farkına varamayacak kadar saf olmasının yanı sıra, görünümünü değiştirecek olursa onun kendisine başka türlü davranacağına da inanıyormuş. Ama bunu bir türlü başaramamış. "İnsanlardan yakınlık ve anlayış görebilmek için galiba ben hâlâ rol yapıyorum," derdi bana. Gelgelelim annesiyle her şey daha basitmiş. Annesi onu her zaman elinden geldiğince savunurmuş, artık büyüdüğünde de babasını öfkelendirebilecek her şeyi ondan gizler olmuş. Ona söylemek zorunda oldukları yalanlar konusunda aralarında anlaşmaya varmaları gerekirmiş yalnızca; Alma sanat ve edebiyat çevreleriyle ilişki kurmaya ve babasının sıkı ahlak kurallarıyla bağdaşmayan bir hayat sürmeye başladıkça, bu yalanlar gitgide daha kaçınılmaz olmuş. "Neyse ki annem benim için bir paratoner görevi yapıyordu," demişti bana kaç kez. Ama yine de her şeye rağmen sürekli çatışma halindeymişler.

Alma'nın saklayabildiği fotoğrafların bazılarında, aralarındaki fark açıkça görülüyor: babası hep o aynı suratsız, kibirli hava içinde; oysa annesi tam bir iyilik timsali. Kızının davranışlarını hiç itirazsız kabul ettiğinden değil, ama babası gibi biriyle onca yıl birlikte yaşamış olmak onu ürküteceğine ya da huyunu suyunu bozacağına, onu daha hoşgörülü bir insana dönüş-

türmüş. Tiyatro dünyası kızı için arzu edeceği bir hayattan çok uzak olmasına karşın, en azından, Alma hayatını tiyatroya adamaya karar verdiğinde tüm cesaretini toplamasına yetecek kadar hoşgörülü olmuş. "Benim mutluluğumun tartışma nedeni olamayacağını anlamıştı," demişti Alma bana. Buna karşılık babası, kızının kendi beklentilerini umursamamasını asla kabullenememiş. Yine de, lise son sınıftayken, "annesinin paratonerliği sayesinde", Alma'nın okuldaki tiyatro grubunda oynamasını istemeyerek de olsa içine sindirmiş. Ama onun deyimiyle "yeniyetmelik uçarılığı", kızına danışmadan çizmiş olduğu yolun ortasında üstünden atlanamayacak bir engele dönüştüğünde, kızı evden kovmuş.

Babası onun temsillerinden birini ilk ve son kez seyrettikten sonra olmuş bu. Alma, *Baharın Uyanışı*'nın Kammerspiele'deki galasının sonunda, seyircilerin ıslıkları arasında selam verirken, ön sıralardan birinden kendisine dik dik bakmakta olan babasıyla göz göze gelmiş. Wedekind'in[1] yetişkinlerin ahlak konusundaki önyargılarına ve ikiyüzlülüklerine karşı savaş açtığı piyes, iyi niyetle düşünenler için aşırıya kaçıyormuş. Alma'nın babası için de, baştan savma yapılmış bir kürtaj yüzünden ölen saf ve idealist bir genç kız olan Wendla rolü, bardağı taşıran son damla olmuş. Babasıyla yüzleşebilmek için gerekli cesareti toplamaya çalışarak bütün geceyi dışarıda dolaşmakla geçiren Alma, eve döndüğünde, eşyalarını merdivenin dibinde bulmuş. O günden sonra da birbirlerini yalnızca iki kez görmüşler.

Birkaç ay sonra Alma, Prag'daki sohbet toplantılarından tanıdığı dostlarından birinin ilişkilerinden yararlanarak –bana Paul Kornfeld'den[2] söz ettiğini hatır-

[1] Frank Wedekind (1864-1918): Birinci Dünya Savaşı öncesi ülkesinin sanat dünyasında etkili olan Alman tiyatro oyuncusu ve oyun yazarı. (Ç.N.)
[2] Paul Kornfeld (1889-1942): Dışavurumcu Çek tiyatro yazarı. (Ç.N.)

lar gibiyim, ama emin değilim–, Deutsches Theater'ın tiyatro enstitüsünde kendini yetiştirmek ve Max Reinhardt'la[1] birlikte çalışmak üzere kalkıp Berlin'e gitmiş. "Her şeyimi ona borçluyum," demiştir bana kaç kez. Reinhardt'ın yanında yalnızca "gerçekten tiyatro yapma"yı öğrenmekle kalmamış, aynı zamanda kişiliğindeki değişkenlikten azami randıman alabilmek için yeterince gözü pek olmayı da öğrenmiş. Alma, klasiklerden genç yazarlara, ya da en kuru ve felsefi metinlerden parodilere, hatta kabare şarkılarına kolaylıkla geçebilirdi. Sınır tanımayan merakının dışında kalan hiçbir şey yoktu. Dahası, dışavurumcu dramlarda oynarken ya da Reinhardt'ın kabaresi olan *Schall und Rauch*'taki gece eğlencelerinde rol alırken, gittikçe daha alçalan toplumsal ve siyasal durum karşısındaki aykırılığını ve başkaldırısını açıkça ortaya koyuyormuş. Öyle sanıyorum ki babasıyla birlikte oturduğu o yıllar, ahlaki ikiyüzlülük ve gücünü kötüye kullanma karşısında Alma'nın özellikle uzlaşmaz biri olmasına neden olmuş.

Alma bir sürü kabare şarkısı bilirdi. Ona Hofer'den ilk kez söz ettiğimde, son dörtlüğü "Prusya sanatçısı" Göring'in madalyaları ile göbeğini alaya alan bir tanesini söylemişti bana. "Bu senin mi?" diye sormuştum. "Yo, ne gezer, birisi Waldoff'un şarkılarından birine bir dörtlük eklemiş," diye karşılık vermişti, sesinde bir hayranlık ifadesiyle. Eğer o zamanlar Claire Waldoff'un onun ilahlarından biri olduğunu biliyor olsaydım, ondan sanki bir "Tebaldi"ymiş ya da bir "Callas"mış gibi söz etmesi beni herhalde hiç de şaşırtmazdı. Ama bütün o alaycılığa rağmen, Göring hakkında konuşmaktan hoşlanmadığını fark etmiştim.

Ünlü Waldoff, Hofer'i tanımış olsaydı, yergilerin-

[1] Max Reinhardt (1873-1943): Yaratıcı bir tiyatro adamı olarak kabul görmüş Avusturyalı tiyatrocu. (Ç.N.)

den birini de ona adardı herhalde. Herhalde değil, kesinlikle. Çünkü Hofer, gözü yükseklerde olan, öylesine alaycı, öylesine küstah biriydi ki, onun taşlamaları için kusursuz bir hedef oluşturabilirdi. Türlü entrikalar çevirerek sonunda Göring'in danışmanı olmayı becermiş, bu makamı bir kez elde ettikten sonra da kötü niyetli ve ürkütücü bir kurnazlıkla onu elinde tutmayı bilmişti. Üstelik, tüm hırslı insanlar gibi, kendini korumaya almak için büyük bir yetenek de geliştirmişti. Müttefikler Göring'in koleksiyonunun bir bölümünü Berchtesgaden kasabasında bir tünelin içine gizlenmiş olarak ele geçirdiklerinde, Hofer onlara işbirliği yapmayı önermiş, sonra da sanki bütün bu işleri çeviren kendisi değilmiş gibi, hiç utanıp sıkılmadan, basının orada olmasını fırsat bilip, geri alınan eserleri bir uzman edasıyla tanıtmaya koyulmuştu. *Life* dergisinde yayımlanan fotoğraflardan birinde, bir elini kalçasına, öbürünü Leonardo'nun *Leda ve Kuğu* adlı eserine koymuş olarak görünür; aslında tablo Leonardo'nun değil, onun çömezlerinden birinindir. Hofer'in o küstahça pozuna bakılırsa bundan haberi yokmuş gibi görünüyor, ama biliyor idiyse de o her zamanki hayâsızlığıyla belli etmemiştir. Zor da olsa itiraf etmeliyim ki, onu kendinden öylesine emin olarak gördüğümde azıcık kıskançlığa kapılmadan edemiyorum, çünkü bende cüretkârlıktan çoğunlukla eser yoktur. "Her zaman korkmuş gibi bir ifade takınmana gerek yok," derdi babam. "İnsanlar hemen farkına varır, hapı yutarsın." Herhalde Hofer de bunu fark etmiştir. "Kararını ver." Ya benim resimlerim, ya da "Prusya sanatçısı" için Cranach'ın o tablosu.

Okuldayken de karakterim bana pek yardımcı olmamıştı. Ama neyse ki okul arkadaşlarımın elinin altında çok daha iştah açıcı yemler vardı, "yumurta surat", "kokarca", "sümükyutan" ya da "otkafa" gibi. Sanki orada yokmuşum duygusuna bir kez alıştım mı –sı-

nıftaki mimlenmişlerin devamlı uğradıkları aşağılanmalardan çok daha katlanılabilir bir şeydi bu–, pek fazla sorunla uğraşmadan kendi yoluma gidebiliyordum. Çocukluğumdaki en yakın arkadaşım olan Marcellus Goldschmidt'in sınıfa gelmesiyle işler değişmişti, çünkü beni fark etmesiyle göze görünür olmuştum. Hatta belki de fazlasıyla. Marcellus ele avuca sığmaz biriydi, derslerle falan hiç ilgisi yoktu, ama her şeyden olabildiğince yarar sağlayabilecek kadar zekiydi. İşte ben de burada oyuna giriyordum. Günlerden bir gün, sınıfın arkasında bir yerde otururken, bana "kârlı bir iş" önerdi, en sevdiği laflardan biriydi bu. Bizim Marcellus, babasının erotik kartpostal koleksiyonunu yürütmüştü, benim resim yaptığımı görünce de, bunları okul ödevlerimizi yapmaları karşılığında arkadaşlara verme fikri gelmişti aklına. "Sen kopyalarını yaparsın, ben de dağıtırım. Ne dersin?" diye sordu bana. Hiç duraksamadan kabul ettim. Pek de canımı sıkmayan denklemlerden ya da Latince çevirilerden kurtulmak için değil de, onu hayal kırıklığına uğratmamak için; aslında bu işten kârlı çıkan tek kişi Marcellus olmuştu, çünkü ben kartpostalları kopya etmeye ödev yapmaktan çok daha fazla vakit harcıyordum. Bu "kârlı iş" üç aydan az sürdü ve okuldan atılmamıza mal oldu.

Artık Marcellus'la aynı okula gitmediğimiz halde yine görüşüyorduk. Başlangıçta gizli gizli, çünkü babalarımız arkadaş olmamızı istemiyorlardı. Ben Güzel Sanatlar Akademisi'ne girene kadar içtiğimiz su ayrı gitmiyordu. Şundan bundan laflayarak saatler boyu sohbet ederdik. Ya da sokakta hoşumuza giden kızları dikiz ederek. Yahut Wintergarten'daki ya da El Dorado'daki varyete gösterilerine biletsiz takılacağız diye fırsat kollayarak. Bunların hepsinin içinde en çok aklımda kalan, Sarrasani sirkinde geçirdiğimiz bir akşam olmuştur. Orada gördüğümüz Amazonların birinden öylesine etkilenmiştik ki, haftalar boyu ondan baş-

ka bir şey konuşmaz olduk. "Onu çıplak olarak düşünebiliyor musun?" diye sorardı bana Marcellus, mastürbasyon yapmak için onun odasına kapandığımızda. Hayır, onu çıplak olarak düşünemiyordum. Belki de o zamana kadar çıplak olarak bir tek Marcellus'un kız kardeşini –o da loş ışıkta ve gizlice– gördüğümdendi, onun o bembeyaz, kemikli bedeniyle babasının kartpostallarındaki etli butlu kadınlar arasında hiçbir bağlantı kuramıyordum. Sonra, zaten hep öyle olur ya, Marcellus'un izini kaybettim. Yalnızca bir kez karşılaştık, onda da kartpostal boyama işimden ona söz ettiğimde, sırtıma şaplaklar indirerek deliler gibi güldü. "Bak görüyor musun? Her şey günün birinde işe yarıyor. Benim sayemde kartpostal dünyasında çoktan deneyim kazanmışsın" dedi. Marcellus'la ilgili son duyduğum şey, Auschwitz'de öldüğü oldu.

Babamı hiç bu kadar öfkeli görmemiştim. Okul müdürüyle görüştükten sonra eve döndüğünde, "Senden bunu beklemezdim. Yaptığından utanmalısın!" dedi bana yalnızca. Sonra da bir hafta boyunca benimle tek kelime konuşmadı. Onun bu suskunluk dönemlerine alışkın olduğum halde, –böyle zamanlarda gözlerine gölge düşüren hüzün, yaptığı her işe bulaşırdı– bu seferki farklıydı, çünkü tek sorumlunun ben olduğumu biliyordum. İnsanın sevdiği birini hayal kırıklığına uğratması kadar kötü bir şey olmadığını da zamanla öğrendim. Yok, belki de daha kötüsü var. Artık bu dünyada olmayan birini de hayal kırıklığına uğrattığına seni inandırmak istemeleri. "Bütün bunları bilse annen ne düşünürdü, hiç aklına geldi mi?" diye sordu babam aradan birkaç gün geçtikten sonra. Hayır, bu hiç aklıma gelmemişti. Bunun onun anısına ağır bir darbe olacağından da kuşkuluydum. Annemin ayrı bir yeri olduğunu hayal etmek hoşuma giderdi, onun hakkında bana anlatılanlarla boşlukları doldurmak için kendi kendime uydurmak zorunda kaldıklarım arasındaki

sınırların belirsizleştiği, bir tür gizli alandı bu. Başkalarının anılarından yola çıkarak biri hakkında oluşturduğun bir düşünceyle yaşamak zordur, çünkü o anıları bilinmeyenlerle bağdaştırmak çoğunlukla mümkün olmaz. Üstelik, kabul etmesi benim için zor olsa da, annemin gözlerinin benimkilere benzemesi, onun da benim gibi gözlemci olması, Friedrich'in manzaralarının ya da patates köftesinin onun da hoşuna gitmesi benim için hiçbir anlam taşımıyor, çünkü bütün bunlar doğru muydu, yoksa tutunabileceğim bir dalım olsun diye babamın bir stratejisinden başka bir şey değil miydi, bilemiyorum. Bazen annemle birlikte yaşamanın nasıl olabileceğini hayal etmeye çalışıyorum, ama beceremiyorum. Her şey babamın eleğinden geçiyor: balayı seyahati, Moritzburg'da yağmurlu bir gün, benim doğumum gibi olayları onun bana anlatma yeteneğine, ya da tek bir sözcük, bir hareket, bir renk gibi küçücük ayrıntıları anımsamasına bağlı kalıyor. Ya da paylaştığımız bir huydan söz etmesine. "Annen de kemirilmiş tırnaklara hiç dayanamazdı," derdi bana. Ne bileyim... Bana öyle geliyor ki, bir kez daha, bir bütün ile parçalar arasındaki denge sorunu bu; biriyle yeterince birlikte yaşanmadığında erişilmesi olanaksız bir denge.

İnsan dayanılabilir bir hale getirip birlikte yaşamayı öğrenmedikçe, suçluluk duygusu dipsiz bir kuyuya dönüşebilir. Sırtımda taşıdığım tüm suçlar içinde yalnızca iki tanesinin benim için özellikle yıkıcı olduğunu zamanla öğrendim: annemin ölümü ile Konrad'ı bırakıp gitmem. Babam beni hiçbir şey için asla suçlamadı, ama bir konuşmanın kulak misafiri olduğum bir parçası, hayatımdaki keşiflerin en acı vereni olmuştur. Benim yataktan kalkıp yemek odasının kapısından kendisini dinlediğimi fark etmeden, kapıya arkası dönük olarak durup şöyle demişti babam: "İlse doğumdan sonra bir türlü kendine gelemedi." Neden söz

ettiğini önce anlayamamıştım, çünkü annemin yokluğunun sorumlusunun ben olabileceğim hiç aklıma gelmemişti. Ayaklarım buz kesmiş bir halde odama döndüğümü, sonra da sabaha kadar uyuyamadığımı hatırlıyorum. İlk kez olarak, gözle görülmeyen ama yıkıcı bir etkiye sahip olan, suçlayıcı bir parmak, beni, sayısız sessizlikler ve kaçamak cevaplardan oluşan bir dünyayı açıklayan bir şifre haline getiriyordu. Yine de, her ne olursa olsun, pek de inandırıcı olmayan bir uslamlama da olsa, annemin ölümünü engellememin imkânsız olduğunu düşünmek beni her zaman teselli etmiştir. Konrad'ın durumuysa farklıydı, çünkü onun yanında kalmayı sürdürebilir, kim bilir belki de onu bodruma vaktinde indirebilirdim, ama Erika'yla birlikte yaşamak ve nasyonal sosyalistlerin kuşatması o kadar bunaltıcıydı ki, bütün bunlardan kurtulma isteğimin telaşı içinde, kararımın nereye varacağını öngörememiştim. Berlin'den kaçmakla düştüğüm yanılgıyı fark ettiğimdeyse artık çok geçti. Dahası, Konrad'ı terk etmiş olmamın acısının üstüne bir de ondan fazla yaşamış olmamın suçluluğu biniyor. Aynı soruyu kendi kendime sormaktan hiç vazgeçmedim: "Neden ben değil de o?" diye, ama yanıtı hâlâ bulabilmiş değilim. İşlerin gidişatına bakılırsa, bulabileceğimden de şüpheliyim. İnsanın evladından uzun yaşamasının kolay olmadığını biliyorum yalnızca.

Herhalde her şey daha farklı olabilirdi, ama neyse ki daha iyi mi yoksa daha kötü mü olacağını bilmek mümkün değil. Şimdi de artık fark etmiyor. Geceleri, ortalık tahtakurtlarının ahşabı kemirmeleri duyulacak kadar sessiz olduğunda ve hayat hiç gelmeyen bir aydınlığın bitmek bilmez bekleyişine indirgenmiş gibi geldiğinde, kabul etmek zoruma da gitse, yakınacak nedenlerim olmadığını biliyorum. Ne de olsa, hayatımı karartan bütün o gölgelere rağmen, ne kadar acı verici, ne kadar unutulması olanaksız da olsalar yitirdikle-

rimin ağırlığı, hayatımın dengesini değiştirmiyor. Babam bana büyülü bir çocukluk armağan etti, siperlerdeki katliamdan kurtuldum, hayatımı resim yapmaya adayabildim... Belki kadınlar konusunda pek başarılı olamadım, ama hiç değilse Alma'dan geriye göz kamaştırıcı anılar kaldı bana.

İşgal zamanında da şansım yaver gitmişti. Hem de başka pek çoklarınınkinden daha fazla. Açlıktan karnımın zil çalmasına ve elektrik kesintilerine bir kez alıştıktan sonra, uçaksavar toplarının patırtısıyla bombardımanların gümbürtüsüne bağlı olarak yaşamak işin en zor yanıydı, özellikle de sesler varoşlardan XV. bölgenin ortasına, Montparnasse mezarlığının az ötesine kadar geldiğinde. Uçaklar yollarından birazcık ayrılacak olsalardı, Hofer'in atölyemin enkazı karşısında küfrü basmakla yetinmesi, bir yandan da yeni bir Cranach'ı ele geçirme fırsatını nasıl kaybetmiş olduğunu Göring'e anlatmanın en iyi yolunu bulması gerekecekti.

Tablodaki üç figür, yaprakları solmuş bir köknarın dalları altında dinlenmekteler. Dalgın bakışlı Meryem, çocuk İsa'yı kucağına oturtmuş. Gözleri hüzünlü, ama tevekkül dolu bir hüzün bu. Saydam bir tül, sırtına dökülen altın sarısı buklelerini örtüyor. Narçiçeği rengindeki giysisinin üzerine mavi bir pelerin almış. Sol eliyle çocuk İsa'yı sırtından tutmuş. Parmakları yarı kapalı duran sağ elinde bir salkım üzüm tutuyor. Kahverengi giysisinin üzerine kırmızı aba giymiş olan Aziz Yusuf, Meryem'e sevecen gözlerle bakıyor. Sakalı var, saçlarının yanları ve tepesi epeyce dökülmüş, sağ elinde bir şapka, sol elinde bir baston tutuyor. Saçsız ve ihtiyar suratlı çocuk İsa, sağ eliyle ağzına bir üzüm tanesi götürmüş, öteki elini salkımın üzerine koymuş. Tablonun alt kısmında, yakın plandakilerin sağ tarafında bir hasekiküpesi var, sol tarafında da çiçek açmamış bir hatmi.

Hiçbir şey rasgele konmamış oraya, ne o mavi pelerin, ne üzüm salkımı, ne de hasekiküpesi, ama basmakalıp gibi görünmesine rağmen resim tümüyle büyüleyici. Atölyedeki işleri basitleştirerek çömezlerinden olabildiğince randıman alabilmek düşüncesiyle Cranach, kendisine sipariş edilen tabloları hazırlaması için gerekli olan bazı modeller üretmiş, kopya edilmesi son derece kolay olan etkili bir teknik de geliştirmiş. Profesyonelliğin ve atölyenin saygınlığının yaratıcı dehanın azametinden çok daha önemli olduğu böyle bir çalışma yöntemi yürütüldüğünden, onun imzasını taşıyan yüzlerce eserin günümüze kadar geldiğine şaşmamak gerek. Bütün bunlar, istisnasız herkesin işkembe çorbasını kendisinin keşfettiğine inandığı zamanımızdaki bireysel kendini beğenmişlikten ne kadar uzak kalıyor. Her neyse... Bu kadar da olumsuz düşünmemek gerek. Bu da yalnızca kaybedilmiş bir başka savaş. Alma bana hep söylerdi zaten, "Çözümü olmayan sorunlara fazla kafa yoruyorsun," derdi. Haksız da değildi. Hep öyle yapmışımdır. Gerçi artık bu saatte, bir ayağım çukurdayken, doğru dürüst yapabildiğim tek şey, kafa yormak.

Alma'nın en sevdiği renk maviydi. Prusya mavisinin bir rastlantı sonucu nasıl bulunduğu ya da yılan sokmasına karşı korunmak için çivit mavisinin nasıl kullanılacağı hakkında babamın anlattıklarını duymasını isterdim. Birbirlerini tanımamış olmaları ne kadar yazık. Babamın arkadaşlığını arada bir Alma'yla paylaşmak iyi olurdu. Ya da tersi. Bazen, onları özlediğimde, Hauterive'deki bahçede oturmuş ağaçlara aşı yapmanın en iyi yolu ya da manolyayı nasıl budamak gerektiği hakkında konuşurlarken hayal ediyorum. Birbirlerini çok iyi anlayacakları kesin, çünkü Alma da en az babam kadar meraklı biriydi. Bir şey öğrenmek istediğinde sonuna kadar giderdi. Dahası, ikisi de ağzımdan laf almak konusunda şaşılacak kadar yetenekliydi.

Onlardan bir şey saklamak olanaksızdı. Karşılarındakini onlar gibi dinleyen başka bir kimse de tanımadım. Bana bakarken büründükleri suskunluğu tesellilerin en güzeline dönüştürebilirlerdi. Oysa Erika'yla babam birbirlerinden çok farklıydılar. En yakın arkadaşlarından birinin kızı olmasına rağmen, benim onunla evlenmemi bir türlü anlayamamıştı. "Sana hiç yakışmıyor," demişti bana bir keresinde. Ama yalnızca bir kere. Daha sonra sanki bunu hiç söylememiş ya da düşünmemiş gibi davrandı hep. Başkaları hakkındaki düşüncelerini açıklamaktan fazlasıyla çekinirdi. Ya da onları eleştirmekten. Hatta Erika'yla olan ilişkim kötüye gitmeye başladığında bile bu işi hiç anlayamadığını bana hatırlatmaktan kaçınmıştı.

Maviyi bir kenara bırakırsak, o kromatik yıldızın öteki uçlarındaki renkleri paylaştırmak bana çok daha karmaşık geliyor. Auguste Laugel kadar bilgili birinin, onun o renk yıldızını bunun kadar incir çekirdeği doldurmaz bir şey için kullanmama akıl erdirmesi herhalde mümkün olmazdı. Onun, babamın kütüphanesinde bulduğum, optik ve sanat üzerine yazdığı kitabını her okumaya kalkıştığımda, ilk sayfalardan öteye geçememişimdir. Belki de bu aslında, onun o fizyolojik çalışmalarının yerine, iki yüz gram safran tepeciğinin kendi hacminin yüz bin katı suyu boyayabilmesinin bana çok daha büyüleyici geldiğindendir. Ya da bazı Ortaçağ tariflerine göre, nakkaşların karayosunundan çıkardıkları mor rengi hazırlarken, erkeğin idrarının kadınınkinden daha iyi sonuç verdiğinin. Ama onun öykülerini ne kadar çok hatırlarsam hatırlayayım, daha pek çok başka şey gibi en şaşırtıcı olan şu ki, babamın Laugel'in yıldızını neden bürosunun duvarına astığını bilemiyorum. İnsanlar yok olup gittiklerinde, geriye yalnızca bizim için yorumlanması olanaksız birtakım sinyallerle dolu bir alan kalıyor. Soyut birtakım belirtiler. Bilmeceler. Bazen atölyemi boşaltmak zorunda ka-

lacak kişinin, hayatımın deşifre edilemez kalıntılarını bulduğunda, benim hakkımda ne düşüneceğini hayal etmeye çalışırım: örneğin o döner resmi, III. Alexandre Köprüsü'nün bir kartpostalını, annemin dikiş kutusunu, Hofer'in listesini, *Schall und Rauch*'un bir afişini bulduğunda...

Yağmur mariz bir ısrarla yağıyor. Küçükken hoşuma giderdi, çünkü ardında etrafa sular sıçratabileceğim bir dizi su birikintisi bırakırdı. Ben de, babam yasakladığı halde, öteki çocuklara katılmak için aşağı iner, gökyüzünü ya da evlerin cephelerini yansıtan o aynaları tuzla buz ederdim. Sonra işin en zor yanı sırılsıklam giysileri gizlemek olurdu. Şimdiyse güneşin sıcaklığını yeğliyorum. Soğuğu alt etmeme yardımcı oluyor. Terastaki şezlongda, gözlerimi yumarak bir kertenkele kadar hareketsiz, saatlerce yatıyorum. Ama yakında sonbahar yapacağını yapmaya başlayacak. Sonra da upuzun bir kış. Günlerin şimdiye kadar olduğu gibi yine ışıl ışıl olmasını bekleyecek gücüm olacak mı bilmiyorum. Korkarım ki yakında karanlığa nasıl göğüs gereceğimi bilemeyeceğim. Belki içimi fırçalarla dökebilirsem... Ama bunu deneyemeyecek kadar yorgunum.

Neden resim yaptığımı hep sorarlar bana. Ne cevap vereceğimi hiç bilemem. Soluk alır gibi resim yaparım ben. Ya da konuşur gibi. Daha başka nedenler aramaya gerek yok. Ayrıca resim yapmamanın uyandırdığı güvensizlik duygusundan kurtulmak için de resim yaparım. Dahası, resim yapmak hiç de kötü olmayan bir yaşam tarzı sürmemi de sağlamıştır. Sanki içine fazla bulaşmak gerekmiyormuş gibi, belirli bir uzaklıkta sürdürülen bir yaşam tarzıdır bu. Herhalde korkudan olsa gerek, çünkü hiçbir zaman kendimden yeterince emin olamamışımdır. Daha Akademi yıllarımdayken, bazı arkadaşlarımın kendi yollarını bulmakta gösterdikleri kararlılığı kıskanırdım.

İçlerinde George Grosz[1] yalnızca en kararlısı olmakla kalmıyordu, aynı zamanda kendini satmakta da ustaydı. Birbirimizden çok farklı olduğumuz halde –çünkü ben ne kadar içime kapanık ve ihtiyatlı idiysem, George o kadar dışadönük ve gözü pekti–, sonunda arkadaş olmuştuk. Üstelik estetik açıdan da birbirimizle hiç uyuşmuyorduk. Kentsel manzaralarındaki oldukça açık saçık bir erotizm içindeki hoyratlık, politik resimlerindeki saldırganlık, benim denge ve saflık arayışlarımın çok uzağında kalıyordu. Ama onunla çok iyi anlaşıyorduk, doğal olarak da onun tavsiyeleri benim için son derece yararlı oluyordu. Üstelik çok da iyi vakit geçiriyorduk. Özellikle de Berlin'de oturduğumuz zamanlar. Eğlence geceleri sabahlara kadar uzar, çoğunlukla da yeni tablolarına bir göz atmak için geceyi gidip onun Lichterfelder Strasse'deki stüdyosunda noktalardık.

Savaştan önceki yılları düşündüğümde, beni resim yapmaya iten saplantının, ana hatlarıyla, hep aynı olduğunu fark ediyorum. Onunla yüzleşme ya da onu ifade etme tarzımı değiştirmiş olabilirim, ama özünü, hayır. Matisse'in dediği gibi: renkleri konuşturmak gerek. Ben de daha başka bir şeye hiç özenmedim, ilk peyzajlardan tutun da Hauterive'deki taşlara varana kadar.

Dresden dönemimdeki eserlere baktığımda, beni en şaşırtan şey, çizgilerdeki sıkı akademik kurallar ile renklerin görece cüretkâr kullanımı arasındaki çelişki; renkler, bazı hocaların anlayışsızlığına rağmen, gerçeğin yalnızca taklidi olmaktan gitgide uzaklaşıp, her defasında biraz daha göz alıcı, biraz daha yoğun olmuş. Kurallardan ve yasaklamalardan azat olmaya doğru giden süreçte, renkler çizgilerin önünde gitmiş, ta ki sonunda Berlin'e yerleşene kadar. Babamla belli bazı

[1] George Grosz (1893-1959): Karikatürleri ve resimleriyle döneminin en keskin toplumsal eleştirilerini yapan Alman sanatçı. (Ç.N.)

duyguların renklerini birbirimize sorduğumuz o oyunun sanki bir çeşitlemesiymiş gibi, resmini yapmak üzere bir manzarayla karşı karşıya kaldığımda, her şeyi yalnızca görme duyusuna bırakmazdım. Aynı zamanda dinler, koklar, tadına bakardım... İşte o zaman bir çan kulesinin rengi, çanların sesinin bana telkin ettiği renk olabilirdi. Ya da bir ağacın rengi, meyvelerinin lezzetinin bana esin verdiği bir tonda. Duygularımı azami sadakat ve inançla ifade etmenin en güzel yolu gibi geliyordu bu bana. Fikrimi değiştirmiş de değilim, çünkü hâlâ işime yarayan bir mekanizmadır bu.

Berlin'e gitmem, beni akademiden ve babamdan uzaklaştırmanın yanı sıra, George'la yeniden bir araya gelmemi de sağlamıştı; oraya bir yıl önce yerleşmiş olan George, Teknik Okul'daki hocalarından biri olan Emil Orlik'in bana ders vermesi için aracı olmuştu. O zamana kadar hiç kimse, yanıtlarının bana bir yararı dokunabilecek soruları kendi kendime sormama yardımcı olmamıştı. Emil Orlik, bir sürü kompleksi, hemen sonuç almaktan korkmayı bir yana bırakarak resim çizmeye yüreklendirmişti beni. "Bir resim, üzerinde iki gün çalıştın diye daha güzel olacak demek değildir," derdi bana. Beş dakikada bir taslak çizivermek, elimi işe alıştırmama yaramış, daha içten gelen, daha keskin çizgiler çizmemi sağlamıştı. Sonunda desenlerim, daha önceki eserlerimdeki canlı renklerle ve kromatik kontrastlarla daha tutarlı bir hale gelmişti. Böylelikle, neredeyse hiç aklımda olmadığı halde, tablolarım çok daha güçlü figürlerle ve nesnelerle dolmuştu.

Emil Orlik... Kim derdi ki o zaman henüz tanımadığım Alma'yla yeni bir bağ oluşturacaktı? Alma'nın evine gittiğim ilk gün, *Schall und Rauch*'un açılış afişini büyük bir hevesle göstermişti bana. "Bunu Saint-Ouen'deki açık artırmada aldım. Emil Orlik'in," dedi. Sonra da, bir gece, Max Reinhardt'ın kabaresindeki bir gösterinin ardından, Emil Orlik'in, kendisi oynarken

yaptığı bir portresini hediye ettiğini anlattı bana. "Hem de ben monoloğumu okuyana kadar yapıvermiş –diye de ekledi–, inanılmaz bir şeydi." Ama Ravensbrück'ten döndüğünde, dairesinin soyulduğunu, resmin de yok olduğunu görmüş. Her şeyini çalmışlar. Zar zor birkaç fotoğrafla bir iki kitabı bulup geri alabilmiş. Bu yüzden de o afişi gördüğünde satın almadan edememiş. Uzun yıllar önce açık kalmış olan bir halkayı kapatmanın en iyi yolu gibi görünmüş ona. "Üstelik Emil Orlik de Prag'da doğmuş," demişti sonunda bana.

Berlin yıllarım çok yoğun geçmişti. Hem de verimli. Belki de hayatımın en verimli yıllarıydı, çünkü yalnızca resim yapmakla uğraşmak zorundaydım. Gelgelelim savaş her şeyi altüst etti. Sanki öfkeli bir el, kendimle, dünyayla ve çevremdeki insanlarla ilgili olarak az da olsa duyabildiğim güven duygusunu yerle bir etmişti. Gerçi hiçbiri pek güçlü değildi, ama yoluma devam etmem için oldukça yararlıydı.

Birliklerin Combles'da konuşlandığı yerde, yıkık dökük koskoca bir evin bodrumunda berbat bir hafta geçirdikten sonra, Guillermont'daki mevzilere varmamız, tıpkı Bruegel'in *Ölümün Zaferi* adlı tablosuna girmek gibi bir şey olmuştu. Hiç kimsenin olmayan ara bölgede elinde tırpanıyla atını süren bir iskelet eksikti yalnızca. Mevzilere yaklaşan yan yoldan ilerlerken bizi neyin beklediğini sezinleyebiliyordum, ama bunun bana pek bir faydası olmadı. Parçalanıp yonga yığınlarına dönüşmüş ağaçlarıyla, içleri su dolmuş çukurlarıyla, bağırsaklarından buharlar tüten, nalları dikmiş yatan atlarıyla, terk edilmiş araçların kapkara kesilmiş iskeletleriyle, cephede görmeye değecek pek bir şey yoktu. Hayır. Hiçbir şey. En öndeki hat inanılmaz derecede kötüydü. Önümüzde, el bombalarıyla hallaç pamuğu gibi atılmış, tek bir ot bitmeyen, her iki taraftan da ölülerin, paslanmış silahların, lime lime üniformaların birbirine karıştığı, bomboş bir arazi uzanıyordu. Ortalıkta-

ki iğrenç koku mide bulandırıcıydı. Bizi İngilizlerden ayıran tümsekten dışarı fırlamış kollar bacaklar görülüyordu, sanki aralarına tel germek için hazırlanmış kazıklar gibi kaskatı kesilmişlerdi. Siperlerden geriye kalan şeylerin arasında ilerleyebilmek için durmadan cesetlerin üstüne basmamız gerekiyordu. Hepsinin içinde en kötüsü de buydu, korkudan da, soğuktan da, belirsizlikten ya da ağzımızdaki barut tadından da berbat bir şeydi bu. Çürümekte olan bir et yığınının üstünde yürümeye bir türlü alıştıramamıştım kendimi.

Üçüncü gece askerlerden biri, kendisini cepheden geri göndersinler diye elini süngüsüyle deldi. Onun bu hilesini fark eden Çavuş Forkel, onu ara bölgeye çıkıp düşman siperlerine doğru yürümeye zorladı. "Bakalım şansın yaver gider de ön kapıdan çıkıp gidebilir misin? Ama bir hilekâr gibi değil, gerçek bir kahraman gibi," dedi ona, gözünü bile kırpmadan. "Hayır, lütfen yapmayın. Lütfen yapmayın," deyip duruyordu asker, kanlar içindeki elini ona göstererek. Bu kadar perişan bir kimseyi ömrümde hiç görmemiştim. Az sonra atılan bir fişek gökyüzünü garip bir ışıltıyla aydınlattı, ardından bir silah sesi askeri susturdu. Hiç kimse de bunu engellemeye kalkışmadı. Aklıma geldikçe midem bulanır, ama o zaman, Çavuş Forkel'in tepkisinden korktuğumdan, parmağımı bile kıpırdatmamıştım. "Biri eksildi," diye bağırmıştı karşıdaki siperden biri.

Bruegel'in Bir Teması Üzerine Çeşitlemeler'e işte o aynı gece başlamıştım. Balçıktan bir kovuğun içine sinmiş, duyabileceğimi hiç bilmediğim bir öfke içinde resim çiziyordum. Robert'in kopan bacaklarına, Thomas'ın kömür olmuş bedenine, Klaus'un kulaklarından fışkıran kana, Günter'in kafası patlamadan az önce yuvalarından uğrayan gözlerine duyduğum öfkeydi bu... "Biri eksildi"ler duyuluyordu ardı ardına. Artık aklımda kalmamış olan adlar, benimki olabilecek hayatlardı söz konusu olan.

Ne zaman yanı başımda biri ölse, yıllar sonra Konrad'ı kaybettiğimde sorduğum sorunun aynını sorardım kendi kendime: "Neden ben değil de o?" İşte o zaman, soluk almayı sürdürmemin yalnızca şansa bağlı olduğunu, ne yaparsam yapayım olayların akışını değiştirmemin mümkün olmadığını bir türlü kabullenemediğimden, var oluşumdaki keyfiliği dayanılabilir kılmak, hayatta kalmamın bende yarattığı rahatsızlığı yenmek için, herhangi bir açıklama bulmaya çalışıyordum. "Hayatını fazlasıyla tehlikeye attı," diyordum kendi kendime. Ya da "Kafasını yeterince kullanmadı," diyordum. Ya da "Tüfeğini iyi temizlememişti de ondan." Her şeyin elle dokunulabilir bir nedeni olabileceği, siperin içinde alışkanlık haline gelen o kahredici gündelik yaşantıyı kolaylaştırıyordu benim için. Oysa Alma ile Konrad söz konusu olduğunda, durum farklı. Ne kadar çabalarsam çabalayayım, bana teselli olabilecek hiçbir şey bulamıyorum.

Ölüm biçimleri arasında bana en korkutucu gelen, gazdı. Toksik bir bulutun yaklaşmakta olduğunu bizlere duyurmak üzere sirenlerin ötmeye başladığı her defasında, yüzüme gaz maskesi takma düşüncesi beni öylesine bunaltırdı ki, gözlerdeki ve gırtlaktaki yanmanın artık dayanılmaz bir hal aldığı en son dakikayı beklerdim hep. Şakaklarımdaki damarlar patlayacak gibi olmuş, maskenin camları buğulanmış bir halde, temiz havasız kalmaya dayanamazdım... O zamandan beri, aradan geçen onca yıla rağmen, bir çocuğun kaynanazırıltısıyla oynadığını duyduğumda, bedenimdeki tüm sinirler ayağa kalkar. Bunu bir türlü engelleyemem.

Cepheden bir kez kurtulduktan sonra, her şeye yeniden başlamamın, daha önceki yaşantımı bir köşede kıstırılmış olarak bıraktığım yere kadar geri gitmemin ve hayatıma devam etmek için baştan başlamamın bir anlamı olduğuna kendi kendimi inandırmam uzun zaman aldı. Görden'deki sanatoryumda beş ay geçirdik-

ten sonra, hayatımı tek başıma yoluna koymayı beceremediğimden, baba evine geri dönmek zorunda kaldım. Neredeyse bir yıl boyunca, uykusuzluktan ve huzursuzluk nöbetlerinden bitkin bir halde yaşadım. Her zamankinden daha sevecen davranan babam, durumu kolaylaştırmak için kendini parçalıyordu, ama gardını indirdiğinde onu gözlemlemek, tikler içinde yüzü gözü oynayan ve hiç iştahı olmayan bir evladın, benim savaş deneyimimden beklediği bir şey olmadığını anlamam için yeterliydi.

Beni heveslendirmek için gidip resim malzemesi alıyor, resmi yapılabilecek manzaralar bulmak üzere geziye çıkmak için en sevdiği iki yer olan Gebergrund vadisine ya da Meissen civarına götürüyordu beni. Ama istediğini yaptıramadı bana, çünkü bembeyaz tuvalle yüzleşme konusunda her defasında benim isteksizliğimle karşılaşıyordu, yine de kendimi tıpkı çocukluğumdaki gibi hissetmemi ve anlattığı öyküler karşısında ağzım açık kalmamı sağlayabilmişti. "Ne biçim bir çelişki, öyle değil mi? –diye sormuştu bana bir gün, bağlarla kaplı bir tepenin karşısında otururken güneşin ışıkları yaprakların sayısız tonlarını meydana çıkardığında–. Çevremizi saran bitkilerdeki şu yeşillerin hiçbirini elde etmek mümkün değil..." Sesimi çıkarmadım, ama hiç unutmuyorum, babam kıyamet günü hesap soracak olan meleklerden dem vurmayı sürdürürken, ciğerlerimi kavurmuş olabilecek o gazın renginin soluk almamızı sağlayan klorofilin rengiyle aynı olmasının çok daha şaşırtıcı olduğunu düşünüyordum.

Babamın tüm iyi niyetlerine rağmen, bizim müfrezedeki arkadaşlardan biri cephede yaptığım resimleri bana yollayana kadar o kuyunun dibinden çıkamadım. Kayıp gözüyle baktığım o eskiz defterimi yeniden ele geçirmek benim için çok sarsıcı olmuş, ama beni eskisi gibi resim yapmaya özendirmişti. Yavaş yavaş, sanki hayatımda yeni bir sayfa çevirmem bir tek ona bağ-

lıymış gibi, *Bruegel'in Bir Teması Üzerine Çeşitlemeler* bir saplantıya dönüştü. Bu işi sona erdirebilirsem, tüm yaşamış olduklarımı tek bir tabloda bedenleştirebilmek için olanlardan yeterince uzaklaşabilirsem, karabasanlardan da ellerimin titremesinden de kurtulup yeniden eski benliğime kavuşabileceğimi sezinliyordum. İki yıl boyunca yalnız onun üzerinde çalıştım. 2,50 x 4 metre boyutlarındaki tuval, o güne kadar üzerine resim yaptıklarımın en büyüğüydü. Bir sürü iskelet, sanki bir tür ölüm dansı yaparlarmış gibi, bir savaş alanını kasıp kavuruyor. Dehşet içindeki suratlardan ve kan revan içindeki bedenlerden oluşan acayip bir kümeye dönüşmüş olan savaşçılar, hayata tutunmaya çalışıyor, ama ölümün saldırısı karşısında direnemiyorlar. Çevrelerini saran manzara, cesetlerden, bombaların açtığı çukurlardan, paramparça olmuş siperlerden, aydınlatma fişeklerinden, alevler arasında kapana kısılmış balonlardan, kavrulup kapkara kesilmiş ağaçlardan, telef olmuş hayvanlardan oluşan bir kaos. Bir köşede, bir iskelet, eli süngüyle delinmiş bir askeri ayaklarından sürüklüyor.

Resmi bitirmeden kısa bir süre önce, babamın itirazlarının hiçbirine kulak asmayarak kalkıp Berlin'e geri döndüm; bana uzaktan göz kulak olup belli etmeden yardımcı olsunlar diye, benim fikrimi almadan, Bürckellerden ricada bulunmuştu. Yeniden tek başıma oturmak, stüdyomdaki alışıldık işlerimi, kahvelerdeki sohbet toplantılarını, meslektaşlarımın atölyelerindeki eğlence akşamlarını yeniden yakalamak kendimi toparlamama yardımcı oldu. Tam olarak değilse bile, hastalığın en göze çarpıcı belirtilerinin her an ortaya çıkmasından korkmama gerek kalmamasına yetecek kadar toparlanmıştım.

Tabloyu, yanında o resim defterinden alınma birkaç eskizle birlikte, Galeri Hans Goltz'da açılan bir karma sergiye verdim. Erika, suluboyaları bahçedeki havu-

za attığı günü bana anımsattıktan sonra, tabloyu gördüğünde, hiçbir şey anlamamış gibi bir ifade takınmıştı. "İlk kez bir sergiye katıldığına göre –dedi bana–, başka bir tablo seçsen daha iyi ederdin. İnsanlar resim yapmayı bilmediğini sanacaklar." Galeriyi ziyaret eden eleştirmenlerin düşüncesi de aşağı yukarı aynı olmuştu: "acayip figürler", "birbirine hiç uymayan cart renkler", "başı kıçı olmayan kompozisyonlar", "vatanseverlik karşıtı bir ucube"... Babamın benden gizlediği ve o öldükten sonra yazı masasının çekmecelerinden birinde gazete kupürleriyle dolu bir dosyanın içinde bulduğum tüm öteki yorumlar da cabası. İtiraf etmeliyim ki olumsuz eleştirileri kabullenmek insana zor geliyor, özellikle de başlangıçta, başkalarının düşüncelerine fazlasıyla bağımlı olunduğunda, ama önyargılardan ve anlayışsızlıktan bile yarar sağlanabileceğini zamanla öğrendim.

Hofer'in listesindeki tablolar içinde bu *Çeşitleme*, yeniden yapılması en zor, en acı veren tablo oldu. Yalnızca özgün tablonun boyutları ve suluboyalarla elde edilmeleri zor olan, özellikle yoğun ve pırıl pırıl renkleri yüzünden değil, aynı zamanda amansız bir güçle saldırıya geçen anılarım yüzünden, öyle ki ellerimin yeniden titremeye başlamasıyla vazgeçmek zorunda kalacağımdan bir an için korkuya bile kapılmıştım. Ama kimi zaman korku ve heyecandan yüreğim ağzıma gelerek çalışmam gerektiği halde, amacıma erişebilirsem Hofer'le "Prusya sanatçısı"nın uğrayacakları hayal kırıklığını aklımdan çıkarmayarak, tabloyu bitirmeyi başardım.

Dün Georges Braque[1] öldü. Anlatması zor, ama sanki bugün biraz daha yalnız kalmış gibiyim. Matisse'le ve Kurt Weill'la da aynı şey olmuştu. Onları tanımamış olduğum halde, yok olup gitmelerini bir terk edilmişlik duygusu gibi yaşamıştım. Hani sanki belden aşağı bir

[1] Georges Braque (1882-1963): Picasso'yla birlikte kübizmin gelişmesine katkıda bulunmuş olan, 20. yüzyılın önde gelen devrimci Fransız ressamlarından biri. (Ç.N.)

yumruk yemişim gibi. Bu kez de Georges Braque... Yaşımız ve aştığımız yol açısından aramızdaki farka rağmen, başka hiçbir ressama kendimi bu kadar yakın hissetmemiştim. Utancımdan ya da fazla iddialı görünme korkusundan söylemek istemezdim, ama onu her zaman ruhumun ikizi gibi görmüşümdür. Yalnız ve gösterişsiz, içine kapanık, yaptığı işi ortaya koyma vakti geldiğinde kılı kırk yaran, sabırlı, yorulmak nedir bilmeyecek kadar çalışkan... Onu ilk kez Varengeville'deki stüdyosunda ziyaret etmiştim. Birlikte dolaşırken, söylediği sözlerin de yaptığı tablolar gibi olduğunun farkına varmıştım. Katı ve duru. Deniz kabukları, çakıl taşları, deniz yıldızları toplamaya koyulduğu kumsala ulaşmak için çevresinden dolaşmak zorunda kaldığımız beyaz tebeşir taşından o yalıyarın üzerinde siyah damarlar çizen çakmaktaşı gibiydi tıpkı. Topladıklarının arasında mavi renkli bir balık ağı parçası bile vardı. "Ruhu kusursuzlaştırmak için çalışmak gerek. Önemli olan tek şey budur. Geri kalanı fasa fisodur," demişti bana. Önemli olanı fasa fisodan ayırt edebilmek... Bilmem bunu başarabildim mi? Çoğu zaman el yordamıyla ilerlediğim duygusuna kapılırım. Zamanı daha iyi kullanabilmek için daha zekice davranabilmeyi, dikkatimi daha önemli olduğunu şimdi artık kesinlikle bildiğim şeylere verebilmeyi isterdim.

İşgal zamanında, Almanlara karşı bir tür sessiz direniş simgesine dönüştüğünde Braque'la birkaç kez görüşmüştük. Bunlar arasında en şaşırtıcı olanı, Le Petit Saint-Benoît'nın önünde bir rastlantı sonucu karşılaşmamız oldu; fiyatları nedeniyle gidebildiğim, doğum günümü kutlamaya da kalkıp yalnız başıma gittiğim tek lokantaydı orası. Onu yemeğe davet etmiştim, oturup saatlerce sohbet etmiştik. Resimden, renklerden, bilardodan, müzikten falan söz etmiştik... Bir de Cranach'tan. Özellikle Cranach'tan. Çünkü onda da bir tane vardı. Galiba genç bir kızın portresiydi. Hiç unut-

muyorum, annemle babam hakkında bana bir sürü sorular sordu, öğleden sonra da, Le Havre'daki çocukluğu, babasının atölyesindeki çıraklık eğitimi ve Raoul Dufy'nin[1] erkek kardeşinden aldığı flüt dersleri hakkında bana bir sürü hikâye anlattı –yıllar sonra Raoul Dufy'yle birlikte Matisse'in[2] yanında bir sergi açacaklardı–, en sonunda benimle vedalaşırken de şöyle dedi: "Yakında görüşürüz. Aman gözünden zırnık kaçmasın." Hiç bu kadar heyecanlanmamışımdır. "Çocukluk... –dedi–. Çocukluğundaki o merak duygusunu, o saflığı kim sürdürebilmiştir?"

43'teki Galeri Sonbahar ona bir salon ayırmıştı. Sergilenen yirmi kadar tablonun arasında *Tek Kişilik İskambil Falı* adını taşıyan resmin karşısında ağzım açık kalmıştı. Onu seyrederken, iskambil oynayan kadının annem olduğu duygusuna kapılmıştım. Kıvırcık saçlar, upuzun bir boyun, bazı fotoğraflarında, özellikle de en son çekilenlerdeki o dalgın bakış... Babamın, iskambil falı için "Annenin en sevdiği eğlencelerinden biriydi" dediğini birkaç kez duymuştum. Benim de en sevdiklerimden biridir. Çünkü tek başıma iskambil falı açmak vakit öldürmeme yardım eder. Tıpkı radyo dinlemek gibi, ama ben yalnızca müzik dinlerim. Geri kalanı artık ilgimi çekmez oldu. Hiçbir şeyden haberdar olmama gerek yok, hayatımın geri kalanı üzerinde hiçbir etkisi olamayacak olayları ya da durumları dinlemeye çalışmam da gereksiz. Artık bunlara ihtiyacım kalmadı. Babam hiç iskambil falı açmazdı. "Bana aptalca geliyor –derdi–. Zaman, bu kadar anlamsız bir şey için kaybedilemeyecek kadar değerli bir şeydir."

Braque'ı son ziyarete gittiğimde bana hediye ettiği kitabı yeniden okurken, onun düşüncelerinin ne ka-

[1] Raoul Dufy (1877-1953): Modern sanatın, özellikle de fovizmin yaygınlaşmasında rol oynamış Fransız ressam ve tasarımcı. (Ç.N.)

[2] Henri Matisse (1869-1954): Fovizm akımının öncülüğünü yapmış Fransız ressam ve heykeltıraş. (Ç.N.)

dar yakınımda olduğunu hissettim. Sanki görünmez bir iplik saplantılarımızın özünü birbirine bağlıyordu. Ondan başka hiç kimseyle başıma gelmemişti bu. Alma'yla, evet belki, ama resimle hiç ilgisi olmayan konularda olmuştur hep. Başına ithaf yazısını yazmadan önce kitabı bir süre karıştırmış, içindeki özdeyişlerden birini yanına bir çarpı yaparak işaretlemişti: "Yalnızca elimizden almadıkları şeyler kalır bize, o da sahip olduklarımızın en iyisidir." "Geri kalanı fasa fisodur," diye ekleyebilirdi de. Yanılmadığını fark etmek için fazla evirip çevirmeye gerek yok. Kesinlikle öyle.

Erika, Georges Braque'tan hiç hoşlanmazdı. Aslında onun deyişiyle "çiğ renkli karalamalar" yapan hiçbir ressam hoşuna gitmezdi Erika'nın. Zevklerinde son derece tutucuydu, izlenimcilerden sonra bakmaya değecek pek bir şey olmadığını hiç çekinmeden söylerdi. Sanat konusunda hiç anlaşamazdık, ama benim işime karışmazdı. Yalnız arada bir, canımı sıkmaya niyetlendiğinde, yersiz bir laf ediverirdi: "Neden her şeyin resmini olduğu gibi yapmıyorsun?" ya da "İyi resim yapabildiğin halde neden bu kadar berbat şeyler yapmaya çabalıyorsun?" gibisinden. Onun yalnızca moral desteğinden biraz daha fazlası olsa hoşuma giderdi, belki bir parçacık anlayış, ama onun bu içtenliğini başka pek çok kişinin ikiyüzlü züppeliğine yeğlerdim. Her ne olursa olsun, onunla birlikte olmam için pek çok nedenim vardı. Hiç değilse başlangıçta.

Erika, Bürckellerin küçük kızıydı. Zengin bir çelik sanayicisi olan babası ile benimkinin dostlukları bir ömür boyu sürmüştü. Ta okuldan arkadaştılar. Beş kardeşin en küçüğü ya da kız olması, belki de bu nedenlerin her ikisi birden, Berlin'e varmamdan kısa bir süre sonra tanıdığım şımarık bir kıza dönüştürmüştü onu. Büyüdüğünde öylesine delidolu ve dengesiz biri olmuştu ki, annesiyle babası, kör kütük âşık olduğu ve birlikte kaçma tehditleri savurduğu zırzopun tekinden

uzaklaştırmak için, yanında büyükannesi ve bekâr bir teyzesiyle birlikte onu Amerika'ya yollamışlardı. Bana her zaman keyifle anlattığına göre, ilk haftalar boyunca onlara hayatı zindan etmeyi başardığı halde, dünyayı görme ve ondan herhangi bir yarar sağlama fırsatının yavaş yavaş farkına varmıştı. Rastlantıya bakın ki, o sıralarda babasının onun mektuplarını okuduğu bir aile dostu, kendi dergisinde "sosyete partileri ve moda muhabiri" olarak bir görev önermişti ona. Başlangıçta yazdığı haberleri epeyce değiştirmek zorunda kalmışlardı, ama kendini yeni tasarılara verirken gösterdiği enerji sayesinde haberleri oldukça hoş bir şekilde yazmakta gecikmemişti. İlk başlarda yaptığı o haberlerin bazılarını bir defasında utana sıkıla bana gösterdiğini anımsıyorum. Öyle pek olağandışı bir yanları yoktu, ama betimlemelerindeki canlılıkla ufak tefek ayrıntıları şekillendirmekte gösterdiği yetenek beni şaşırtmıştı. New York'ta artık yanında büyükannesiyle teyzesi olmadan kaldığı süre birkaç yılı bulacak kadar uzamış, bu süre içinde sosyete muhabiri olarak belli bir üne kavuşmayı başarmıştı.

Berlin'e döndükten kısa bir süre sonra, Alfred Flechtheim'ın galerisinde açtığım ilk kişisel sergimde yeniden karşılaştık ve birbirimize bağlandık. Bu kadar içten bir duyguyu o zamana kadar hiç tatmamıştım. Onunla birlikte olmadığım zamanlar, yararlı bir iş çıkarmamı engelleyen bir huzursuzluk içindeydim. Tezatların birbirini çekmesiydi bu herhalde. Oysa şimdi uzaktan baktığımda, nasıl olup da, kendimizde olmayan her şeyi yek diğerimiz sayesinde belki de yaşayabilme olasılığının bizi birbirimizden ayıran uçurumun kahredici etkilerini telafi edebileceğine inanacak kadar hayalperest olabildiğimizi anlayamıyorum. Aşkın gözü kördür derler ya. Ayrıca saçmalık derecesinde de iddialı bir söz.

Modern sanat Göring'in de hiç hoşuna gitmezdi.

Bütün o Rönesans insanı havalarına rağmen, anlaşılan ne o meraka sahipti, ne de o geniş görüş açısına. İşte bu yüzden Hofer'in görevlerinden birinin, "çiğ renkli karalamalar"ı onun o sözde ince ve müşkülpesent zevkini okşayacak eserlerle değiş tokuş etmek olmasında şaşılacak bir şey yoktu. O "çiğ renkli karalamalar" zorla el konulmuş koleksiyonlardan sağlandığına göre de temiz bir işti bu. Pek sorun da çıkarmıyordu, çünkü fazla işbirliği yapılmadığı takdirde sonunda kendini demir parmaklıkların ardında bulma olasılığı pek de yenir yutulur şey değildi.

Hofer'in görünümü de yaptığı iş kadar iğrençti. Yalnızca kibirli ve ürkütücü konuşma tarzı ya da davranış biçimi değil, aynı zamanda yüz hatlarından fışkıran azameti yüzünden. Sivri çenesi, ince dudakları, her iki yanda adamakıllı belirgin kıvrımları olan kocaman burnu, küçücük, meraklı gözleri, kırışıklarla dolu geniş alnı... Bunların hepsi insanın onun karşısında kendini dehşete kapılmış hissetmesi için yaratılmıştı sanki. Babamın her zaman söylediğinin tersine, bu kez dış görünümün aldatıcı olmadığına inanıyorum.

"Belki de göründüğü gibi değildir, ne dersin?" Babam bu sözüyle, insanları ya da davranışlarını yargılama vakti geldiğinde acele karar vermemi engellemeye çalışırdı. Şimdi onu çok daha iyi anlıyor olmama rağmen, çocukken onun o her şeyi göreli olarak ele alma eğilimi beni zıvanadan çıkartırdı, hele bir de, fazlasıyla kocaman kulaklarımla ya da fazlasıyla kıllı bacaklarımla alay eden bir arkadaşımla kapıştıktan sonra eve tek gözüm morarmış olarak döndüğümde, bana yapılan hakareti iade etmek için fırlayıp koşa koşa oraya gideceği yerde, "Onu iyi anladığından emin misin?" gibisinden bir şeyler söylemekle yetindiğinde. Acaba Hofer'e nasıl bir tepki gösterirdi? Belki de onu şöminenin karşısında oturup sohbet etmeye çağırır, onu mazur gösterecek bir neden bulup çıkarmakta direnirdi. Kabul et-

mek zoruma gitse de, uzlaştırmacı damarı kabardı mı babam insanı çileden çıkarırdı. Şikâyet edecek olursam da verdiği karşılık kesin olurdu: "Bu kadar kötü düşünceli olmakla eline ne geçiyor?" Ona ne diyeceğimi bilemezdim.

Babamın her zaman söylemekten hoşlandığı gibi "doğayı keşfe" çıktığımızda da kurtulamazdım onun dış görünüşlerle ilgili o düşüncelerinden. Günlerden bir gün beraber dolaşırken, sarımtırak çiçekli bir bitki göstermişti bana. "Bu bitkiden çıkartılan pigment sence ne renktir?" diye sordu. Sarı diyecektim, ama bu pek besbelliydi, onun tuzaklarına da alışıktım. Bu gibi durumlarda, yanıtı öğrenmek için birazcık beklemek gerekiyordu. Birkaç saniyelik bir sessizlikten sonra, "Kırmızı –dedi–. Evet ya, kırmızı. İnanılır gibi görünmese de." Sonra da kızılkök denilen bu bitkinin kökündeki pigmentin çok güçlü olduğunu, o kadar ki onu yiyen hayvanların sütünü ve kemiklerini bile boyadığını anlattı. "Görüyor musun? İlk bakışta göze görünmeyen şeyi öylesine geçiştiremeyiz," diye de ekledi. Sonra da hiçbir şey olmamış gibi yürümesine devam etti.

Tıpkı babam gibi Alma'nın da bitkilere zaafı vardı. "Ravensbrück'te kazandığım tek iyi şey, bitkilere nasıl bakılacağını öğrenmem oldu," demişti bana bir keresinde. Hauterive'deki bahçede otururken, kampta bahçıvanlar grubundaki işini birkaç kez anlatmıştı bana. Arada bir onlara yeni barakaların altına kum sermek gibi daha zor görevler de vermelerine rağmen, yaptığı iş en dayanılır olanlardan biriymiş. Üstelik bu iş, kampın içinde görece özgür bir şekilde dolaşmasına, hatta SS'lerin evlerinin bahçelerinde çalışmak için dışarı çıkmalarına bile olanak veriyormuş; oradan baktıklarında, dışında bırakıldıkları normal ve gündelik hayatın kesitlerini öfke ve kıskançlık içinde şöyle bir görebiliyorlarmış: salıncakta sallanan bir çocuk, bir piyano sesi, tenis maçı yapmaya hazırlanan biri gibi... Ama yine de

Alma'nın en sevdiği yer, krematoryumun çevresini saran bahçeymiş; burada yetiştirdiği hercaimenekşeler ile adaçayı, onda uyandırdığı tüm kötü anılara rağmen, Hauterive'de çiçek tarhlarını dolduran bitkilerden ikisini oluşturuyordu. Bunları o kadar severdi ki onlarsız olamazdı. Özellikle de adaçayı yapraklarının kadifemsi dokusu hoşuna giderdi. Bir de, dişetlerini onlarla ovuşturmasının iskorbüt hastalığının neden olduğu iltihaplanmaya iyi geldiğini keşfettiğinden beri, adaçayının tadına bayılır olmuştu. "Bu yetmiyormuş gibi, üstelik bir de zararsızdırlar –demişti bana bir keresinde, onları sularken–. Köpekler gibi değildir onlar." Muhafızların yanında dolaşan, savunmasız esirlerin üstüne atladıklarını kaç kez gördüğü Alman çoban köpekleri karşısında duyduğu paniği bir türlü yenememişti. İşte bu yüzden Hauterive'deyken bir tek kedimiz vardı.

Alma'nın anlattığına göre, Ravensbrück'teki hayatın en zor yanı, soğuğa ya da açlığa, yorgunluğa, kurtlarla dolu lahana çorbasına, kaçınılmaz bir dizanteri ya da kızıl hastalığı tehlikesine, SS'lerin bitmek bilmeyen bağrışmalarına ya da kargaların uğursuz ötüşlerine alışmak değil, tümüyle keyfilik içinde akıp giden gündelik hayata, aklını kaçırmadan ya da savunma mekanizmanı gevşetmeden göğüs germenin bir yolunu bulabilmekti. "Bir gün beyaz olan, ertesi gün siyah oluyordu. Her şey saçma sapan, çelişkili kurallara bağlıydı. Ceza almamak için nasıl davranman gerektiğini hiçbir zaman bilemezdin", demişti bana bir keresinde. İnsanı yiyip bitiren, tüketen bir şey olduğunu tahmin edebiliyordum. Teslim olmamak, onurunu korumak, pislik ve pasaklılıkla mücadele etmek, insana gerçeklik duygusunu kaybettiren rüya âlemine dalmamak için olmayan gücünü toplaman gerekiyordu. Siperdeyken de aynı şeydi, ama disiplin kurulu sığınağına gönderilme ya da gaz odasını boylama gibi her zaman kendini

hissettiren gizli riskler yoktu orada. Gerçi orada da Çavuş Forkel vardı ya.

Herkesin hayatında bir ya da daha fazla Çavuş Forkel'ler vardır. Alma'nınkinin adı Dorothea Binz'di, ya da esirlerin dediği gibi "bizim Binz". Bu kez, görebildiğim fotoğraflara bakılırsa, babama hak vermem gerekir: dış görünüm aldatıcıdır, çünkü yirmi küsur yaşındaki "bizim Binz"in o çocuksu yüzünü, başgardiyanlık görevini yürütürken gösterdiği amansız acımasızlıkla bağdaştırmak zor. Yanında köpeği, elinde oynayıp durduğu kırbacıyla, esirlerin bitmek bilmeyen sayım işini ölümcül bir işkenceye döndürebilecek yetenekte biriymiş. "Sana baktığında, tutsaklardan birini ısırdığı için köpeğine ödül olarak verdiği kesme şeker kadar bile değerin olmadığın duygusuna kapılırdın," derdi Alma. Normal olarak en zayıf, en savunmasız kadınlara yüklenirmiş, ama herhangi bir nedenle hoşuna gitmeyenlere de. Fizyonomisi ya da duruşu olabilirmiş bu neden. Ya da Almancaya pek benzemeyen şivesi. Neyin nereden çıkacağını kestirmek olanaksızmış. Alma'nın belleğinde ondan kalan en son hayal, isten kapkara olmuş suratının görüntüsü olmuş. Ravensbrück'ü boşaltma harekâtı başlamadan az önce kumandanla "bizim Binz"i, tomar tomar kâğıtları dışarı taşıyıp koca bir ateşte yakarlarken görmüş. Onu bu şekilde, yenilginin öylesine yakınında, kendisini suçlu durumuna düşürebilecek belgeleri yok etmek için oradan oraya koşuşurken yakalamak, o güne kadar kendisine bütün yaptıklarına karşılık bir tür rahatlatıcı ödül gibi gelmiş Alma'ya. "Bu olay, ne de olsa onun da bizler kadar kırılgan olduğunu gösteriyordu. Hatta belki daha da fazla," demişti Alma.

Er ya da geç her şey sona eriyor. Yine de sona ermeden önce Alma, "bizim Binz"in en korkunç öfke krizlerinden birinin hedefi olmak zorunda kalmış. O rutin hayatın beraberinde getirdiği küçüklük duygusundan ka-

çınmak, moral çöküntüyü ve umutsuzluğu bastırmak amacıyla, esir kadınlardan kimileri, azıcık boş zamanlarını fırsat bilip, konferanslar, edebiyat ya da tarih dersleri, ya da şiir okuma gibi bazı kültürel etkinlikleri gizli gizli yürütüyorlarmış. Bir grup esir kadının siyasal mesajlar, kampla ilgili bilgiler, söylentiler ya da dedikodular okudukları bir sözel gazete düşüncesinden yola çıkan Alma'yla birkaç arkadaşı, haberlerden, skeçlerden, monologlardan oluşan sanal bir radyo vericisi oluşturmuşlar. Kendisini bir sürgüne dönüştürmüş olan o kabarenin hicivli ve riskli esprisiyle aynı havayı taşıyan bir potpuri oluşmuş sonuçta. İlk "yayın" için Alma, "bizim Binz" hakkında bir güfte yazıp *Carmen* operasındaki o ünlü Havana şarkısının müziğine uyarlamış. Bana anlattığına göre de müthiş sükseli olmuş.

Gelgelelim ilk "yayın"ın ertesi günü, sabah yoklaması sırasında "bizim Binz" gidip Alma'nın karşısına dikilmiş, onu delercesine bakan bir bakışla şöyle demiş: "Duyduğuma göre operayı pek seviyormuşsun." Aradan birkaç saat geçtikten sonra, krematoryumun bahçesinde çalışırken, disiplin kurulu sığınağına gitmesi için kendisine haber yollanmış, bodrumdaki koridorda bir süre bekledikten sonra onu bir odaya almışlar, içeride kumandan, doktor, "bizim Binz", bir de elinde bir sopayla esir kadınlardan biri varmış. "Şarkı söyle," diye buyurmuş "bizim Binz" lafı uzatmadan. Alma, ne istediğini anlamadığını söylemiş. Bunun üzerine "bizim Binz", onun yanına yaklaşarak elindeki kamçıyı suratına indirmiş. "Şarkı söyle," diye tekrarlamış. Alma, sesi titreyerek, *Carmen*'deki Havana şarkısını operanın güftesiyle söylemeye başlamış, ama "bizim Binz" yeni bir kamçı darbesiyle susturmuş onu. "Öyle değil, senin güftenle –diye üstelemiş–. Anlattıklarına göre insan gülmekten altına kaçırıyormuş." Alma, bütün cesaretini toplayarak, şarkıyı sanal radyodaki şekliyle söylemiş. Sonunda "bizim Binz" omuzla-

rını silkmiş, bunda hiçbir komiklik göremediğini söylemiş. Giysisi yukarı sıvanmış, donu ayak bileklerine indirilmiş olarak bir kez direğe bağlandıktan sonra olanları Alma hayal meyal hatırlıyor. Aklında kaldığı kadarıyla, ilk sopa darbelerinden sonra "bizim Binz", yeterince şiddetli vurmuyor diye sopayı esir kadının elinden kaptığı gibi onun yerine geçmiş. Başlamadan önce kendisine emredildiği gibi Alma darbeleri yüksek sesle sayıyormuş, ama ancak on bire kadar gelebilmiş. Sonra her şey bulanıklaşmış. "Bizim Binz"in yirmi beşe kadar devam ettiğini, birinin onu bileğinden tuttuğunu, sonra da barakadaki ranzasında kaba etleri cılk yara halinde kendine geldiğini zar zor hatırlıyor.

Alma, kendisini kimin ele verdiğini asla keşfedememiş. Ölüm döşeğindeki babasını ziyaret etmek üzere Prag'a vardıktan kısa bir süre sonra tutuklanmasını sağlayanın kim olduğunu da öğrenememiş. On yedi yıl önce o kenti terk ettikten sonra, babasıyla yalnızca bir kez görüşmüşler. O da annesinin cenazesinde olmuş. Niyetlendiği halde babasıyla barışması mümkün olmamış, çünkü babası onu dinlemeye yanaşmamış. "Annen senin yüzünden öldü. Çok fazla üzüntü çekti..." demiş ona. Başka da bir şey söylememiş. Alma bunun doğru olmadığını biliyormuş, çünkü bir defasında gizli olarak buluşmuşlar ama annesi ona hiçbir şey için sitem etmemiş, oysa babasının kendisini bu şekilde kınaması aklının ucundan geçirmediği kadar kırmış onu. Yine de, bir aile dostları babasının artık fazla vakti kalmadığını ona haber verdiğinde, uzun boylu düşünmeden kalkıp Prag'a gitmiş. Birbirleriyle anlaşmayı beceremedikleri için yüreğinin derinliklerinde acı duyuyormuş. Arada annesinin "paratoner"liği olmadan barışmayı denemeye kalkışmasının bütün zorluğuna rağmen, bu son fırsatı kaçırmak istememiş.

Onun odaya girdiğini görünce babası bakışlarını duvara çevirmiş. Alma gidip onun yanına oturmuş, eli-

ni tutmuş. Uzunca bir süre öylece kalmışlar. Hiç konuşmadan. Kaskatı duygularıyla yüz yüze gelmişler. Sonunda babası gözlerinde yaşlarla bakmış ona. "Gerekli miydi?" diye sormuş. Alma ne söyleyeceğini bilememiş. Gerçeği mi söylesin? Yoksa bir yalan mı? Aslında oraya kadar neden kalkıp gittiğini artık pek bilemiyormuş. Hiç sesini çıkarmamış. Babası da öyle. Ertesi gün, onunla yeniden yüzleşmeden önce, annesinin mezarına birkaç çiçek götürmüş. Doğru yanıtı bulabilmek için duygularını kurcalayarak sabahın yarısını mezarlıkta geçirmiş. Ya da bağışlamanın bir yolunu bulabilmek için. Bütün olan bitenlerden sonra tabii eğer bu mümkünse. Eve döndüğünde iki sivil polis onu sokakta bekliyormuş. Alma'yı zorla arabaya attıkları gibi dosdoğru Gestapo'nun karargâhı olan Petschek Sarayı'na götürmüşler. Yolda giderlerken, şaşkın bir halde bir tek soru geçiyormuş kafasından: Kim? Tekrar tekrar soruyormuş. Acaba kim? İşin tuhafı, babasının kendisine ihanet edebileceğine asla inanmamış. Kavga etmekle birini aslanın ağzına itmenin bambaşka şeyler olduğunu söylerdi Alma. Bilemiyorum. Pankrac Hapishanesi'nde, arada bir sorgulanmak üzere alınıp Petschek Sarayı'na nakledilerek birkaç ay geçirdikten sonra, onu alıp istasyona götürmüşler, kadınlarla tıka basa dolu bir trene bindirmişler. Hiçbir açıklama yapmadan.

Prag'dan Ravensbrück'e giden yolu düşündükçe, Alma'nın, bir sığır vagonu içinde, neredeyse zifiri karanlıkta, cesetler bir köşeye yığılmış bir halde, oturacak yer bulamadan, yemeden, içmeden, altı gün boyunca yaptığı bir yolculuktan sağ çıkıp da, sonunda sarhoş bir makasçı yüzünden hurdaya dönüşmüş bir trenin içinde öldüğünü kabullenmek bana öyle zor geliyor ki. Akıl erdirmek ne kadar zor olursa olsun, bu da kaderin anlaşılmaz aykırılıklarından biri olsa gerek.

Trenle yaptığım yolculukların içinde en kötüsü,

beni cephe gerisinden Gera'daki askerî hastaneye götüren yolculuk olmuştur. Ateşler içinde cayır cayır yandığımdan, yolculuğun ne kadar sürdüğünü tam olarak söyleyemeyeceğim. Belki de bu yüzden, sırtımdaki ağrıyı, kuşetli vagondaki arkadaşların inlemelerini, tekerleklerin kulakları sağır edici gürültüsünü, aslında çok öncesinden gelen o rahatsızlık duygusunu hafifletmekten aciz olan hemşirelerin sözde avutucu sözlerini sanki rüyadaymışım gibi hayal meyal hatırlıyorum; bitlerden ve yağmurdan, ölülerin ve üstlerini değişecek giysilerden yoksun olan dirilerin saçtığı pis kokudan, korkudan, hiçbir beklentisi olmamanın verdiği o kahredici boşluk duygusundan mahvolmuş bir halde aylarca siperlerde kalmış olmaktan kaynaklanıyordu asıl rahatsızlığımız.

Bir gece devriyesi sırasında yaralanmıştım. Bir teğmenin kumandası altında, gece yarısı ara bölgeye çıkmış, birliklerinin hareketini gözetlemek için İngiliz siperlerine kadar sürüne sürüne ilerlemiştik. Arada sırada fişekler gökyüzünü aydınlatıyor, makineli tüfeklerin yaylım ateşi duyuluyordu. Onların hattına varmadan az önce, tel örgüleri onarmakta olan bir manga askerle karşılaştık. Bizim varlığımızı fark eder etmez kendi mevzilerine doğru geri çekildiler; bizler kendi siperimize doğru koşmaya başladıktan kısa bir süre sonra atılan bir aydınlatma fişeği geceyi gündüze çevirmiş, ateşe başlamışlardı. Bir saniye sonra –gerçi saatler sonra da olabilirdi, çünkü attığım her bir uzun adım sanki sonsuza kadar sürüyormuş gibi geliyordu bana–, sırtımda bir darbe hissettim. Yere düşmüştüm ama, nasıl olduğunu bilmiyorum, herhalde çevremi sarmış olan çürümekteki cesetlerden bir yenisine dönüşme korkusunun ta içimi sarması yüzünden can havliyle olacak, ayağa kalktığım gibi düşe kalka bizim sipere ulaşmayı başardım.

Gözümü açtığımda cephedeki sahra hastanesin-

deydim. Kurşun kürekkemiğimden girmiş, önden çıkmıştı. Gera'ya doğru yola çıkmamızdan önce neredeyse her zaman yarı uyuşmuş bir halde geçirdiğim günlerden hayal meyal hatırladığım, salondaki fenol, cerahat ve ter kokusu karışımı ile sağımdaki yatakta yatan arkadaşının feryatları. Bir el bombası karnını paramparça etmişti, yapılacak bir şey yoktu. Yalnızca kaderine razı olmasını beklemekten başka. Arada bir, oradan birisi susmasını söylüyordu. Bir an için susuyor, ama sonra aynı teraneye başlıyordu. Üç gün dayandı. Bir sabah onun yerini iki bacağı birden kesilmiş bir asker almıştı.

Gera'daki hastanede bir ay geçirdikten sonra, babam gelip beni alarak eve götürdü. Orada yalnızca on dört gün kaldım ama sanki yaşamak için bana son bir fırsat verilmişçesine her anın tadını çıkardım. Hiç unutmuyorum, yatakta uyumak ya da sıcak yemek yemek gibi ufacık bir şey için heyecanlandığımı biri anladığında, cephedeyken katlanmak zorunda kaldığım sıkıntıları bir bir sayıp dökmekten kolay bir şey olamazdı, ama cepheye geri dönme beklentisinin ağırlığı üstüme öyle bir çökmüştü ki, bundan söz etmeyi canım hiç istemiyordu, ayrıca kimsenin merhamet duygusunu uyandırmak da istemiyordum. Bütün bunların arasında en güzeli, ilk modellerimden biri olan Lisa'yla karşılaşmam olmuştu. Kafaları iyice çektikten sonra birlikte yalnızca bir gece geçirdik, ama onca kez resmini yapmış olduğum o vücudu okşarken kapıldığım duygu aklıma geldikçe, göz açıp kapayana kadar uykuya dalma aptallığını gösterdiğim için kendimi affedemiyorum.

Lisa'ya Hofer'in listesinde de yeniden rastlamış, *Acem Halısı Üzerindeki Nü*'yü yeniden yaparken onu ilk kez seyrederkenki aynı heyecanı duymuştum, çünkü beni Akademi'deyken portreler konusunda içime sindirmek zorunda kaldığım tüm kuralları unutmaya zorlayan bir modelle o zamana kadar hiç karşılaşmamıştım. Lisa farklıydı. Resmi yalnızca modele benzet-

mekten kaçıp, bende uyandırdığı ruh halini tuvale taşımaya zorlayan bir enerji saçıyordu çevresine. Yaptığım portrelerinden birini ilk kez gördüğünde, "Ama bu ben değilim ki", demişti bana. "Olmayabilirsin, ama sana baktığımda hissettiğim şey bu," diye karşılık vermiştim ben de. İnsanın hayal gücünü harekete geçirecek bir model bulmanın zorlukları üzerine çektiğim nutku anlayıp anlamadığını bilemiyorum, ama bunun pek de fazla ilgisini çekmediği duygusuna kapılmıştım.

Acaba şimdi nerededir? Belki de, her zaman istediği gibi, Dresden'den ayrılıp ailesinden uzakta yaşayabilmek için modellikten kazandığı parayı yeterince biriktirmeyi becermiştir. Ya da belki bunu başaramamış, 45'teki bombardımanlar sırasında ölmüştür. Hayatıma onca insanın girip çıkmış olması, gerideyse az çok dağınık bir dizi anıdan başka bir şey bırakmamış olmaları ne yazık. Herhalde ben de onlarınkinde öyle olmuşumdur. Eğer Lisa hâlâ hayattaysa, onun belleğinde nasıl bir yer işgal ediyorum acaba? Falancaya ya da filancaya ne oldu diye sık sık merak eder sorarım kendi kendime. Yok olup gitmeden önce içimde son bir nostaljik merak uyanışından başka bir şey değil bu belki de... Ama bildiğim azıcık şeyle yetinmek zorunda olduğum besbelli. Geri kalanı sanki hiç var olmamış gibi.

Babamın evinde geçirdiğim izinden sonra cepheye geri dönüş, düşündüğümden çok daha zor olmuştu. Beni neyin beklediğini bilerek alışmamın daha kolay olacağına inanmıştım büyük bir saflıkla. Oysa tam tersi olmuştu. Hiç bırakmamam gereken bir hayatı birkaç gün boyunca yeniden yaşadıktan sonra o boşluğa bir kez daha alışmak, cephedeki ilk haftaları tam bir işkenceye dönüştürmüştü. Üstelik, bana en çok acı çektiren düşüncelerden biri, belki de eve dönmek için elime bir fırsat daha geçmeyeceği olduğundan, yapmadığım bütün o şeyler için kendi kendime durmadan kızıyordum.

Yıkılmadan önce, yalnızca iki saldırıya katılmış-

tım. Bunlardan birincisi, bir akşam önce kaybettiğimiz bir tepeyi geri almak için pek fazla sorun çıkarmayan küçük bir çarpışma oldu. Ama ikincisi ezici bir yenilgiydi. Bizim birlik, Vaux ormanında iki ateş arasında kapana sıkışmıştı. Üç gün karşı koymuştuk, bu süre boyunca düşman toplarının düzenli aralıklarla mermi yağdırması öylesine çıldırtıcı bir hal almıştı ki, ortalığı saran bir gaz bulutunun, bende yarattığı tüm boğulma duygusuna rağmen, bizleri koşa koşa oradan kaçmak zorunda bırakmasına adeta sevinmiştim. Ama çil yavrusu gibi dağılıp, çukurlardan ve ağaçların parçalanmış gövdelerinden sakınarak mevzilerimize doğru geri çekilirken, mitralyözler işi bitirdi.

Bir hafta sonra, yeni bir saldırıyı başlatmak üzere siperlerden çıkma emri gelince, çocuk gibi ağlamaya başlamışım. Bunu bana sonradan anlattılar, çünkü hiç hatırlamıyorum. Tepeden tırnağa yaprak gibi zangır zangır titrerken sayıklamaya başladığımı da anlattılar bana. Altıma sıçtığımı da. Tam bir rezalet. Neyse ki Çavuş Forkel artık orada değildi, yoksa herhalde bugün ben burada olamazdım.

Sırtımdan yaralandıktan sonra siperlere geri dönerken sandığım gibi, beni neyin beklediğini bilmenin işleri daha kolaylaştırması gerekirdi, ama yine öyle olmadı. Hayatımın sona ermekte olduğunu bana doğruladıklarından beri, bir daha asla yapamayacağım bütün o şeyleri düşünmek beni mahvediyor. Eskiden hiç böyle olmazdı. Belki de insan yolun sonunu görmedikçe, zamanın iyi şeyler getireceğine güvenmek kolay oluyor. Oysa zaman, Çavuş Forkel'i de "bizim Binz"i de aratıyor. Kesinlikle öyle. Zaman, gözümüzün yaşına bakmadan, bizi akıntıya kapılıp sürüklenmeye bırakıyor. Her geçen gün biraz daha yalnız, biraz daha savunmasız. Tevekkül göstermek çok zor. Belki de yalnızca ölümün kendisiyle ilgilensem her şey daha basit olurdu, ama bedenin gitgide yıpranmasıyla uğraşmak zorun-

da kalmak insanı bitiriyor. Yarım kâse çorbayla yetinmek, aptesimi her kaçırdığımda temizlenmek, hiç halim olmadan giyinmek... Günler geçip gittikçe, kendimi büsbütün bırakmamak için gerekli olan soğukkanlılığımı korumak, bana her defasında daha zor geliyor. Biliyorum, Alma olsa buna göz yummazdı, ama o burada değil. Sözünü dinleyebileceğim kadar inandırıcı başka kimsem de yok.

Eskiden olsa, tek başıma ölme olasılığı uykularımı kaçırırdı. Şimdi vakit azaldıkça bunu o kadar takmıyorum. İyice düşünülecek olursa o kadar da kötü değil. Belki de bir kez daha babamın hakkı vardı. Her şeyin gerçekte olduğundan çok daha karmaşık olduğunu hayal etme eğiliminde olmuşumdur hep. "Pireyi deve yapıyorsun. Kafanı bu kadar yoracağına neden her şeyin olacağına varmasını beklemiyorsun?" derdi bana, vaktinden önce endişeye kapıldığımda. Yine de, eğer seçme şansım olsaydı, uyurken çekip gitmeyi isterdim. Bana daha az korkutucu geliyor. Herhangi bir başka gece gibi, tek başıma bir iskambil falı açmak, müzik dinlemek üzere yatağa girmek, bir daha da uyanmamak... Bu kadar basit. Ama korkarım ki artık bu saatten sonra benim arzularımın hiçbir önemi yok.

Annem tek başına ölmemişti. Babam, hayatının en acı dolu anlarından biri olmasına rağmen, bunu onunla paylaşmış olduğuna sevindiğini söylemişti bana kaç kez. Son nefesini verene kadar birlikte olmuşlardı. Annem yatakta, çok fazla acı çekmemesi için elinden geleni yapan babam da yanı başında. Onu en çok üzen şey de, yolun sonuna varmadan kısa bir süre önce, vedalaşsın diye beni alıp onun odasına götürmesi, annem bana sımsıkı sarılınca da benim avaz avaz ağlamam olmuş. Annemin gözleri yaşlarla dolmuş, ama hiç yakınmamış. Alnıma bir öpücük kondurduktan sonra beni babama geri uzatmış. "Neyse ki bu halimle hatırlamayacak beni," demiş, dudaklarında zoraki bir gülümsemeyle.

Cranach'ın önünde birbirlerini gördükleri o ilk günden, annemin öldüğü güne kadar, aradan iki yıldan biraz fazla bir zaman geçmiş. "Uzun bir zaman değildi, ama tadını çok iyi çıkarmıştık," derdi babam hep. Doğru olsa gerek, çünkü ailesinin ve dostlarının tüm ısrarlarına karşın bir daha evlenmedi. Annemden aldığından daha fazlasını ona başka hiç kimsenin veremeyeceğini büyük bir inançla söylerdi. Herhalde bu doğru değildi, ama o öyle olduğuna inanıyor idiyse söyleyecek bir şey yok. Zaten mutlu da görünüyordu. Duygularını ifade etmekte zorlandığı, arada bir de oldukça dalgın göründüğü halde, kederli ya da acı çekmiş birinin yanında büyüdüğüm duygusuna hiç kapılmamışımdır. Üstelik babam, benim annesiz de pekâlâ başımın çaresine bakabileceğim kanısındaydı. Sık sık aynı anda birçok yerde birden bulunması gerektiğinden herhalde her zaman arzu ettiği kadar olmasa da, hiçbir şeyimin asla eksik olmamasını kendince sağlamıştı.

Neyse ki anılar var. Ama annemle o kadar kısacık bir süre geçirmiş olması, başka seçim hakkı da olmaması ne yazık. Aşağı yukarı hep aynı şeyleri anlatırdı. Zırnık üzerine yaptıkları o söyleşiden iki ay sonra evlenmeye karar verdiklerinde ikisinin de ailesiyle yapılan ilk karşılaşma; Paris'e yapılan balayı seyahatinde orada kar altındaki Lüksemburg bahçelerinde unutulmaz bir gezinti; benim doğumum –âdetlere aykırı olarak annem babamın doğumu kaçırmasını hiç istememiş–; Moritzburg'da ve Rüggen adasında kalmaları; ilk Noel yemeğinde "Eros kendi bildiğini okuduğu" için davetliler gelmeden az önce yemeğin yanması –fazla edepli olduğundan, sevişmeye daldıkları için aç kaldıklarını açık açık söylememek için hep böyle dolambaçlı yoldan anlatırdı–; ya da ortadan kaybolan bir fotoğraf yüzünden ilk kez tartışmaları. Bunlara benzer birkaç şey daha.

Annemin kendisine anlattığı çocukluk anılarından

da söz ederdi bana. Ne tuhaftır ki onlar arasında en sevdiği anısı bir rüyayla ilgiliydi. Ailedeki dört büyük ebeveynin arasında tanımadığım tek kişi olan dedem Klaus, Dresden'deki Resim Galerisi'nde kapıcı olduğundan, annem orada saatlerce kalır, salonları dolaşıp tabloları hayran hayran seyretmeye bayılırmış. Babamın dediğine göre, o resimlere onca kez bakmaktan, onları en küçük ayrıntılarına kadar anlatabilirmiş, bir tek Ribera'nın ya da Giordano'nun kurukafalarla ve kaburgaları sayılan azizlerle dolu olan tabloları gibi kendisine korku verenler dışında. Üstelik, çocukken o resimlerde gördüğü sahnelerin çoğunu anlayamadığından, tanımadığı kişilerle ilgili serüvenler de uydururmuş, örneğin en sevdiği tablolardan biri olan Vermeer'in *Mektup Okuyan Genç Kadın* adlı tablosundaki aşk hikâyesi gibi. Bir gün, o tabloyu kaç kez rüyasında gördüğünü anlatmış babama. Aşağı yukarı hep aynı şeyi görüyormuş rüyasında. Annem müzede ziyaretçilerle tıklım tıklım dolu olan galerilerden birinde yürüyor, yavaş yavaş Vermeer'e yaklaşıyor ve mektup okuyan kızı seyretmeye koyuluyor. O kadar insan ona bakarken mektubu rahat okuyamayacağını düşündüğünden, kimse onu rahatsız etmesin diye gidip perdeyi çekiyor. Az sonra, halk artık dağılıp gittiğinde, annem gizlice oraya geri dönüyor, mektupta ne yazdığını öğrenebilmek için merak içinde perdeyi açıyor, ama bir de bakıyor kız artık orada değil. Babam gözlerini fal taşı gibi açarak, "Ne inanılmaz bir şey, değil mi?" diye sorardı. Hikâyenin burasına geldiğinde de fırsattan yararlanıp en sevdiği öyküyü anlatırdı bana, hani şu Yaşlı Plinius'un[1] *Doğa*

[1] Gaius Plinius Secundus (MS 23-79): Birçok yanlış içermekle birlikte, Ortaçağ'a kadar bilimsel konularda temel bir kaynak olmayı sürdüren ve 37 kitaptan oluşan *Naturalis Historia (Doğa Tarihi)* adlı ünlü ansiklopedinin yazarı Romalı bilgin. (Ç.N.)

Tarihi adlı eserinde keşfettiği, Zeuksis[1] ile Parrasios[2] arasındaki resim yarışması öyküsünü. Zeuksis, üstünlüğünü göstermek için, o kadar gerçek gibi görünen bir üzüm salkımı resmi getirmiş ki, kuşlar bile çevresinde uçuşmaya başlamışlar. Buna karşılık Parrasios da, yarışmaya o kadar ustaca yapılmış bir perde resmi sunmuş ki, Zeuksis, ardında gizlediğine inandığı tabloyu görebilmek için, büyük bir sabırsızlıkla, ondan perdeyi açmasını istemiş. Bir defasında da öykünün ikinci bölümünü anlattığını hatırlıyorum: Zeuksis elinde bir salkım üzümle bir çocuk resmi yapmış, kuşlar yine yanına yaklaşmışlar. Ama bu kez bundan pek de mutlu olmamış, çünkü sonradan tüm içtenliğiyle kabullendiği gibi, eğer çocuğu yeterince başarılı bir biçimde çizmiş olsaymış kuşlar korkup üzümlere yaklaşmaya cesaret edemezlermiş. Babamın elindeki *Doğa Tarihi* kopyasında bu iki öyküyü işaretlemesine hiç şaşmıyorum. Onları ben de çok büyüleyici buluyorum, çünkü gerçeğe salt benzerlik arayışı bana hiçbir zaman özenilecek bir şey gibi gelmediği halde, Zeuksis'le Parrasios'un kusursuzluk özlemini anlayabiliyorum.

Hayat bir rastlantılar yumağından oluşuyor. Gerçi annem bunu hiçbir zaman bilemeyecekti ama Göring, koleksiyonu için bir Vermeer ele geçirme niyetinden asla vazgeçmeyecekti. Yine de Hofer'in ona verdiği tüm danışmanlık hizmetlerine rağmen, dolandırıldığını fark etmeyen Hofer'in yüzünden sahte bir tabloya bir servet ödediğini anladığında suratının aldığı biçimi görmek isterdim. Bu işteki tek olumsuzluk, o paranın da her zamanki gibi çalıntı olmasıydı.

Müzenin içinde merakla dolaşmasının yanı sıra, annem tablolardan kopya yapanları da çalışırlarken sey-

[1] Zeuksis (MÖ 5. yüzyıl sonları): Eserlerinde o zamana kadar görülmedik ölçüde bir gerçeklik izlenimi yarattığı kabul edilen Eski Yunanlı ünlü ressam. (Ç.N.)
[2] Parrasios (MÖ 5. yüzyıl): Efes'te doğmuş Eski Yunan'ın ünlü ressamlarından biri. (Ç.N.)

redermiş. Yanlarına oturur, özgün olanla kopyası arasındaki farklılıkları bulmaya çalışırmış. Böylece orada saatler geçirir, eve geç gitti diye kaç kez kulağı çekildiği halde, görülmedik hiçbir şey bırakmazmış. O kadar ki, büyüdüğünde, o kopyacı ressamlardan biri yüzünden, onu istediği gibi kendisine baktırmayı beceremedi diye ilk aşk acısını tatmış. Ama zamanla, bu hayal kırıklığını bir kez atlattıktan sonra, ondan artık hiçbir özel beklentisi olmadığında, o ikisi çok iyi arkadaş olmuşlar; en azından babamın bir an gelip birazcık kıskançlık hissetmesine yetecek kadar. Dediğine göre, özellikle de son aylarında annem ondan o kadar çok söz ediyormuş ki, hiçbir şey olmamış gibi davranmak zor geliyormuş babama. Adamın adını hatırlamıyorum, belki de bana hiç söylememişti, çünkü babam ondan söz ettiği zaman, "Şu bizim malum kopyacı, anlarsın ya," derdi hep. Ama hiçbir zaman ortalıkta kan gövdeyi götürmüş falan değil. Anlaşılan annemle kavga etmek kolay değilmiş, ama annem onunla yüzleşmekten kaçındığından değil –çünkü iş tartışmaya geldi mi geri adım atmazmış–, her şeyi tersine döndürerek ne yapıp edip sonunda kendi bildiğinden şaşmamak konusunda eşi bulunmaz bir yeteneği olduğundan.

Klaus dedem hakkında bildiğim tek şey, kelime oyunlarına çok meraklı olduğu, annemi de bu konuda bir uzman yapmayı becerdiğiydi. Annem yalnızca tekerlemeleri şeytani bir hızla söyleyebilmekle kalmaz, aynı zamanda sağdan da soldan da aynı biçimde okunan sözcükleri bulmaya, ya da bazı sesli harfleri söylemeden konuşmaya bayılırmış, daha başka tutkularının arasında sayılabilecek eğlenceleriymiş bunlar onun, örneğin anemonlar, patates köfteleri, sarı renk ya da tek kişilik iskambil oyunları gibi. Ya da en azından babamın anlattığı kadarıyla. Aslına bakıldığında, birinin hayatının az çok soyut ve belirsiz birtakım ayrıntılardan oluşan öylesine keyfî bir dizi şeye indirgenebilmesi ne

kadar yazık. Hem de bütün ile parçaları arasında hiçbir denge olmayan bir diziye.

Erika konusundaysa aynı şey pek söylenemez, çünkü onunla neredeyse on iki yıl birlikte yaşadığım halde, onu çok fazla tanımadığım duygusuna kapılmışımdır hep. Kafamda ne kadar evirip çevirsem, onunla evlenme kararımı bir türlü anlayamıyorum. Geçimsizliğimizin o noktaya varmasına göz yummamı da aklım almıyor. Babam yalnızca bir kez söylemişti onun bana hiç uygun olmadığını. Hakkı da vardı. Ama ben ona sırılsıklam âşık olmuş, fazla düşünmeden kendimi kaptırmıştım. Görünüşe göre, bende olmayan her şey vardı Erika'da. Çevresine bulaştırdığı bir canlılık fışkırırdı ondan. Son derece pervasızdı, sanki hiçbir şey durduramazdı onu. Yine de, hiçbir konunun özüne asla inemediğinin farkına varmıştım; gösterdiği coşku, disiplin ya da yetenek fukaralığının getirdiği düş kırıklığını gizlemek için kullandığı bir maskeydi yalnızca. Bilemiyorum. İşin en şaşırtıcı yanı da, ona rahat yüzü göstermeyen bu huzursuzluğun asla bir umutsuzluğa ya da bir yenilgiye değil, her defasında yeni bir arayış, yeni bir etkinlik ihtiyacına dönüşmesi, sonra bu yeni hevesin de er ya da geç sönerek, onu şansını başka yerde aramaya iten yeni bir huzursuzluk kaynağı yaratmasıydı. Art arda, defalarca. Ama elbette ki babasının parası ve sınırsız güveninin yardımıyla. Sonra da bir sürü bahane... Başarısızlıkla sonuçlanan coşkular ve ardından kendini haklı çıkaracak bahaneler konusunda Erika'nın üstüne yoktu doğrusu. Ondaki bu doyumsuzluğun gerçek nedenini hiçbir zaman anlayamamışımdır. Yalnızca sonuçlarının acısını çekmişimdir.

Hayat tıpkı bir resim gibi düzeltilmesi kolay bir şey olsaydı ne iyi olurdu. Belki de daha az hata yapsaydık hayattan bu kadar yarar sağlayamazdık, ama pek çok sıkıntıdan kurtulmanın iyi bir yolu olurdu bu. Her şeye rağmen Erika'yı, söylemem ya da yapmam gerekenleri

zamanında söylemedim ve yapmadım diye pişmanlık duymadan, ya da bana çektirdikleri için öfkeye kapılmadan yâd etmek isterdim. Belki de geçirdiğimiz güzel anları, duyduğum hıncı onlara bulaştırmadan geri kazanabilirdim. Ama bunu yapmak bana çok zor geliyor. Hele Konrad'ı düşündüğümde. Öyle sanıyorum ki o olmasaydı her şey daha basit olurdu. Birbirini anlamaktan aciz iki kişi olurduk yalnızca, sorunu fazla derin düşüncelere dalmadan çözümleyebilirdik, ama Konrad doğduktan hemen sonra, onun gözlerine ilk kez baktığımda, aramızdaki bağın ondan öyle pat diye vazgeçemeyeceğim kadar güçlü ve kaçınılmaz bir şey olduğunu anlamıştım.

Herkes Konrad'ın bana benzediğini söylüyordu. Hatta babam bile anneme benzer bir havası olduğu kanısındaydı. Bense benzer yanını hiç göremiyordum ama onunla tartışmak da istemiyordum. Konrad küçükken tam bir merak kumkumasıydı. Her şeyi kurcalar, her yere burnunu sokardı. Çekmeceleri açıp içindekileri boşaltırdı. Ya da raflardaki kitapları indirirdi. Yine de onu atölyeye götürmeye bayılırdım. Bazen büyük bir ciddiyetle tabloları incelemeye koyulurdu, hani sanki bir değerleme yapmak üzere olan bir eleştirmenmiş gibi. Ama en sevdiği eğlencesi o hareketli resimdi. Onu dönerken gördü mü deli gibi bağırarak kahkahalar atardı. Tahta parmaklığın üstünden atlayan kuzunun hareketlerine öykünerek, "Bi da dön, bi da dön" derdi hiç durmadan. Boyalarla oynamaya da bayılırdı, özellikle de onları avludaki kumla karıştırıp üstünü başını berbat edebiliyorsa. Bir de köpekleri çok severdi, ama Erika ona köpek almaya bir türlü yanaşmamıştı; hiç kabullenmese de köpeklerden ödü patlardı. Geceleri, eve geç döndüğümde ya da ona *Hain Kurtla Yedi Minik Oğlak* ya da *Ayakkabıcı ile Cinler* gibi en sevdiği masallarından birini okuduktan sonra, yatağının kenarına oturup onu seyrederdim. Kaygılardan ve korku-

lardan arınmış olarak, onun soluk alışına kulak vermek beni sakinleştirirdi.

Şimdi burada olmasını ne kadar isterdim. Yalnızca tek başıma ölmek zorunda kalmaz, aynı zamanda, belki de onun merakının uyanması sonucu, ona büyükbabalarıyla büyükannelerinin ya da Alma'nın, ya da Çavuş Forkel ile Profesör Müller'in öykülerini anlatır, böylelikle hayatımın boşa gitmemesini sağlamış olurdum. Başka herhangi biri gibi bu da bir teselli. Ölmeseydi nasıl bir görünümü olurdu diye hayal etmeye çalışırım hep, ama zaman bu konuda bana hiç yardımcı olmuyor. Onu gözümün önüne getirmek gitgide daha zorlaşıyor. Ne var ki bellek böyledir işte. Anlaşılmaz bir şeydir. Seçme şansım olsaydı göz açıp kapayana kadar bile durmasını istemeyeceğim anıları içinde tutup da, buna karşılık uğruna neler vermeyeceğim daha başkalarını saklayamamasını bir türlü anlayamıyorum.

Hofer'in beni unutmadığını söylemeye gerek yok. Bu kez yanında getirdiği askerleri aşağıda bırakıp yukarıya tek başına çıkmıştı. Arabanın çıkmaz sokağa girdiğini gördüğümde, üzerinde çalıştığım suluboya resmi saklayacak vaktim oldu. Hofer, hiçbir şey söylemeden, gidip yeniden Cranach'ın karşısına dikildi. "Ne haber, kararını verdin mi?" diye sordu. "Hayır –dedim–. Henüz vermedim. Çünkü..." "Ama Göring beklemekten bıktı –diye sözümü kesti–. Ben de öyle." Sonra ağır ağır arkasını dönüp gözlerini bana dikti. "Canımı sıkmayı herhalde istemezsin, değil mi?" Ona evet demeyi, benim de bütün bunlardan sıkıldığımı söylemeyi ne kadar isterdim, ama babamın da dediği gibi bazen "Susmak konuşmaktan evladır," diye düşündüm. Başımı olumsuz anlamda salladım. Hofer, hoşnut bir tavırla gülümsedi. "Aferin sana uslu çocuk," dedi. Sonra yanıma yaklaşarak koluma hafif birkaç şaplak indirdi. "Mademki karar vermekte bu kadar zorlanıyorsun, ben senin yerine karar vereyim. Yarın Cranach'ı almaya gelir,

senin döküntüleri geri veririm. Ne dersin?" diye ekledi. Sonra yanıtımı beklemeden, açık bırakmış olduğu kapıya doğru yöneldi. "Yarın görüşürüz." Yine iki sözcük. Tıpkı "Kararını ver"deki gibi, ama savurduğu tehdidin ağırlığı sanki bir gaz bulutu gibi atölyenin içine yayılırken, ötekinden daha çarpıcı iki sözcüktü bunlar.

İşimi bitirmeme az kalmış olmasına rağmen, bunu bir gece içinde yapmam gerektiğini bilmek beni altüst etmişti, çünkü aceleye hiç gelemem, ama aynı zamanda finale yalnızca birkaç saat kalmış olması beni sakinleştirmeye yetmişti. Daha önce de kaç kez olduğu gibi, günün ilk ışıkları beni ayakta yakalamıştı, sırtım ağrılar içinde, gözlerim kıpkırmızı kesilmiş, ama üzerimde işi bitirmiş olmanın verdiği tatlı bir yorgunlukla. O sıralarda Hauterive'de oturuyor olsaydım, bedenimin uyuşukluğunu gidermek için şöyle güzel bir gezintiye çıkmanın, sonra da Alma'nın o mükellef kahvaltılarından birini mideye indirmek üzere iştahımı açmanın tam zamanı olurdu. Zaten bu yüzden en sevdiğim atölyem oradakiydi. Çalışarak geçirilen bir geceden sonra insanın kendine gelebilmesi için, yeniden fışkırmak üzere olan renkleriyle sabahın ilk saatlerindeki bir manzara kadar güzel bir şey olamaz. Dahası, canımın istediği ölçüde oluşturduğum tek atölyemdi orası benim. Köyün dışındaki o değirmeni bir rastlantı sonucu gördüğümde, iki kez düşünmeme gerek kalmamıştı. Orada burada onca arayıştan sonra artık neredeyse bulmaktan ümidimi kestiğim bir yerdi bu değirmen. Ücra bir yerdeydi ama yine de gerektiğinde Paris'e kolaylıkla gidip gelebileceğim kadar yakındı. Her yanı ağaçlıktı. Nehir de vardı. Ormandaki bir açıklıktan yararlanarak evin uzağında atölyemi kurabileceğim yeterli boş alana da sahipti. Braque'ın sayesinde tanımış olduğum Paul Nelson, limonluk ile oduncu kulübesi karışımı bir projeyi üstlendi. Tanışmamızdan kısa bir süre sonra orayı ilk gördüğü andan itibaren Alma bayılmıştı buraya. Uzun yü-

rüyüşlere çıkmak, bahçeyle uğraşmak mutlu ediyordu onu. Saatler geçirebilirdi orada. Sanki deney yapan bir bilim insanıymış gibi pür dikkat çalışmasını seyretmek çok hoşuma giderdi.

Alma pek güzel sayılmazdı. Yüz hatları çok sertti, keskin çizgilere sahipti, gözleri çukura kaçmış gibiydi, ağzı da oldukça büyüktü, ama güzelliği, hiç beklemediğim bir anda, küçücük ayrıntılarda ortaya çıkardı. Saçını yüzünden çekme hareketinde; tebessümden kahkahaya, sanki kendinden pek emin değilmiş gibi yavaş ama algılanabilir bir biçimde geçmesinde; bir şey hoşuna gitmediğinde burnunu kırıştırmasında; çok farklı renklerde ve tonlamalarda çıkan sesinde; sözcüklerin erişemediği yere varmak istiyormuş gibi hareket ettirdiği ellerinde. Bence iyi bir model olabilirdi, ama denememe hiç izin vermemişti. Portresini yapmamı hiçbir zaman istemedi. Buna tahammülü yoktu. Ondan bana birkaç fotoğraftan başka bir şey kalmadı. Bir de *İnsan Sesi*'nden bir bant kaydı, yanında olmayan sevgiliyle arasındaki uzaklıktan yakındığı bu pasajı dinlediğimde, onsuz geçen yıllarımı düşünmeden edemiyorum, belki sayısı çok fazla değildi ama pek de inançla yaşanmadıkları kesin.

O kromatik yıldızın en tepesindeki mavi renk Alma'ya ait, çünkü solunabilir havanın rengidir mavi, ama öteki renkleri nasıl paylaştırabileceğimi bilemiyorum. Belki de pek gerek yok buna. Herhalde yeşil renk siperlere uyar. Sarı da annemle babama, ama bundan artık pek o kadar emin değilim, çünkü sarı belki de yalnızca annemin rengidir.

Alma'yı o doruk noktasına oturtmak için onunla geçirmiş olduğum bir anı seçmem gerekse, Hauterive'deki bir gurup vaktini seçerdim. Bahçede sessizlik içinde otururken. Alma bahçeyi suluyor. Güneş iyice alçalmış. Irmağın mırıltısı. Yaprakların ışıltısı. Nemli toprağın mis kokusu. Bir an için, bizi hiçbir şeyin ayıramayaca-

ğı duygusuna kapılmıştım, safça olduğu kadar da güçlü bir duyguydu bu. Annemle babamı ve Konrad'ı kaybetmiştim, ama sonunda, onca bekleyişten sonra, onların bıraktığı boşluğu dolduracak biri çıkmıştı. Alma kendisine baktığımı fark etmiş olsa gerek, dönüp baktı bana. Gülümsedi. O kadar. Sonra bahçeyi sulamasına devam etti. Kendimi hiç kimseye bu kadar yakın hissetmemiştim.

Babam da az çok aynı şeyi söylerdi annem için. Ama, duruma göre, pek ender itiraflarından birini yaptığında şaşırtırdı beni. Hatta onu o kadar çok sevmiş olması, bir ara içimde birazcık kıskançlık uyanmasına bile neden olmuştu. Ama daha sonra, onun anneme karşı olan duygularında tehlikeli hiçbir şey olmadığını fark ettiğimde, onun kadar ciddi ve heyecan yoksunu bir erkeğin, arada bir bana anlattığına göre "sevdalanmış bir yeniyetme" gibi davranmış olması daha şaşırtıcı geliyordu bana. "Onun uğruna yapmayacağım şey yoktu," demişti bana kaç kez. Bugün artık biliyorum ki, birbirinden tümüyle farklı iki şeyden birinin var oluşu, ötekinin yok olmasını gerektirmez. Aslında işinde de aynı şey oluyordu. Babam, akılcı, yöntem meraklısı bir bilim adamı olmasının yanı sıra, masalcı bir hokkabazdı da. Duygularına ne zaman kapılacağı belli olmazdı. Herhangi bir elementin tepkenleriyle ya da kimyasal yapısıyla uğraşırken, birdenbire onu bırakıp, ejderha yavruları elde etmek amacıyla karakurbağalarını tarafından döllenmiş horoz yumurtalarına geçebilirdi, çünkü bunların külleri kırmızı bakır, kızıl saçlı bir erkeğin kanı ve sirkeyle karıştırıldığında sözde İspanyol altını elde edilebiliyordu. Ya da en azından bir keresinde bana sözünü ettiği bir Benedikten keşişi öyle olduğunu iddia etmişti. Çocukların dünyaya nasıl geldiklerine zar zor akıl erdirebildiğim bir yaştayken, horozların yumurta yumurtlayabilecekleri beni ejderhaların ölümcül bakışları kadar ya da daha fazla şaşırttığından,

o bakışlardan beni koruyabilecek tek hayvanı bana alsın diye tutturmuştum. "Ama nasıl olur da evde gelincik besleriz?" diye sorardı bana, geceleyin benim çığlıklarımla uyanıp, yatıştırmak için yanıma koştuğunda. "Bilmiyorum –derdim ona–, ama çok korkuyorum." Sonunda o kadar çok başının etini yedim ki, gelincik yerine küçük bir ayna verdi bana; vakti geldiğinde ejderhayı kendi bakışlarının aynada yansımasıyla alt etmeme yarayacağını onu bıktıracak kadar tekrarlattıktan sonra, karabasanlar görmeden yeniden uykuya dalabilmiştim. O aynayı uzun bir süre hep cebimde taşıdım, yatağa girmeden önce onu yastığımın altına koyup koymadığıma defalarca bakardım.

Zaten her zaman oldukça takıntılı biri olmuşumdur. Kapıyı iyice kapattım mı kapatmadım mı, ya da evin tüm ışıklarını söndürdüm mü söndürmedim mi diye dönüp dönüp bakmak zorunda kalmak çok can sıkıcı bir şey, ama elden ne gelir? Hastalığımın ilk aylarındayken ilaçların alınması konusunda da aynı şey oluyordu. Ama artık aldırmıyorum. Benim için hiç fark etmez. O ilaçlardan hiçbir şey beklemediğim için almayı unutmuşum unutmamışım vız geliyor. Doktorun hiç aklı almıyor, ama galiba o da vazgeçti. En azından artık ısrar etmiyor. Herhalde benim umutsuz bir vaka olduğumu düşünüyordur. Ama ziyanı yok, ya da ona anlatmaya çalıştığım şey bu, çünkü oyunu sonuna kadar sürdürebileyim diye bana cesaret vermeyi beceremediği için kendini birazcık suçlu hissediyor gibime geliyor.

Çocukken hasta olmak, ejderhayla karşılaşma olasılığı kadar, hatta belki de daha fazla korkuturdu beni. Bu yüzden de kendimi kötü hissettiğimde şikâyet etmemek için olmadık şeyler yapardım. Ta ki artık daha fazla dayanamayacak hale gelene kadar, ya da hastalığın belirtileri o kadar belirgin olurdu ki babam farkına varırdı. Bunun üzerine, her zaman yaptığı gibi, Doktor Zomer'e haber yollardı. Yakın arkadaştılar, ona

o kadar güvenirdi ki, Marcellus Goldschmidt'in bana ödünç verdiği ve korkudan ödüm patlayarak okuduğum Wells'in romanındaki Doktor Moreau'ya benzemesinden paniğe kapılınama hiç aldırmazdı. Doktorun bembeyaz saçları, daracık bir alnı vardı, kalın dudaklarının kenarları aşağı doğru sarkıktı, gözleri kapkara, minicikti, kaşları kalındı... Ya da, kolunun altında çantasıyla odaya girdiğinde, ben onu öyle görürdüm. Doktor Zomer'in de Wells'in kitabını okuduğundan, Doktor Moreau'nun deneylerini gizli gizli gerçekleştirdiğinden emindim, ama o, hayvanları insanlara dönüştürmüyor, tersini yapıyordu. İşte bu yüzden öylesine inceden inceye muayene ediyordu gırtlağımı, gözlerimi, kulaklarımı. Ya da karnıma bastırıyor, beni öksürtüyordu. Sırf bedenimin hangi hayvana en iyi uyum sağlayacağını anlamak için. Babamın bir dikkatsizliğini fırsat bilip beni bir köpeğe dönüştürecek diye ödüm kopardı. Ya da bir sırtlana. Yahut bir maymuna. Yapılan onca şeyden sonra bazen ateşimi bir türlü düşürememelerine hiç şaşmamak gerek. Tıpkı şimdi de olduğu gibi. Ama doktor ateşimin düşmemesinin normal olduğunu söylüyor. Tümörün ve daha bilmem neyin yüzündenmiş. Ona Doktor Zomer'in ziyaretlerini anlatsam, bu yüksek ateşin belki de içimdeki korku yüzünden olduğunu o da kabul eder.

Bütün bunları Alma'ya anlattığımda, her şeyden bu kadar kolay etkilenir olmama şaşardı. "Anlaşılan sen de benim kadar salakmışsın –derdi bana, çocukluk korkularımı ona bir bir saydığımda–. Ama sende daha çok hayal gücü varmış. Ben babamın yanındayken korkudan altıma ederdim."

Alma'yla dertleşmek çok kolay gelirdi bana. Başka kimseyle olmadığı kadar. Konuşmaya başlamak zor gelse de, o da anlatmaktan geri kalmazdı. Ama o anın uygun olup olmadığını anlamak gerekiyordu. Keyfi yerinde olmayabilir ya da herhangi bir rolü çalışmaya

başlamış olabilirdi. Ama arada bir ona yardımcı olmama göz yumardı. Öldüğü zaman, Strindberg'in[1] Atölye Tiyatrosu'nda sahneye konmakta olan *En Güçlü Kadın* adlı eserinin ilk provasına gidiyordu. İki ya da üç hafta boyunca eseri Hauterive'de hazırlamış, benden de Matmazel Y rolünü yapmamı istemişti. Hiç konuşmadan, yalnızca kafamı olumlu anlamda sallamak, yüzüme bir küçümseme ifadesi takınmak, gürültülü kahkahalar atmak ya da Bayan X'e meraklı gözlerle bakmakla yetinmem gerekiyordu. *İnsan Sesi*'yle hiç ilgisi olmadığı halde, Alma'nın okuduğu monolog aynı derecede etkileyiciydi. Matmazel Y'yi içi boş bir küpe benzettiğinde ya da onu herhangi bir kimseyi sevmekten âciz olmakla suçladığında sesi öyle tiz çıkıyordu ki. Prova yaparken bir an geldi, o sesi bana karşı kullanmamasının ne büyük şans olduğunu düşündüm. O kadar sert, o derece küstah bir bakışa da dayanabilir miydim bilmiyorum. Ne de olsa rol yapmak onun işi olduğuna göre buna herhalde şaşırmamam gerektiği halde, Alma'nın içinde bu kadar büyük bir öfke taşıyabilmesine hayret etmiştim. Bir gün, yaptığımız provanın ardından bunu ona söylemeye cesaret edebildim. Alma, bana yanıt vermekte epey gecikti. Bunu yaptığında da ağzımı açtığıma pişman olmuştum, çünkü söylediği her kelime kendine yönelik bir kınama gibi geliyordu kulağa. "Biliyor musun, duyduğum bunca nefretle nasıl başa çıkacağımı bazen bilemiyorum," dedi en sonunda da.

Alma kendine karşı çok sert davranabilirdi. Yalnızca işler istediği biçimde yolunda gitmediğinde değil, aynı zamanda onun deyişiyle "karanlık anlarında" kendi içine yöneldiğinde de. O zaman, bağışlamanın ya da suçu kabul etmenin bir yolunu bulamamış olmanın yarattığı umutsuzluğun altında ezilerek, saatlerce ortadan

[1] August Strindberg (1849-1912): Avrupa tiyatrosunda dışavurumculuk akımının gelişmesine öncülük etmiş İsveçli oyun, roman ve öykü yazarı. (Ç.N.)

kaybolurdu. "Şikâyet etmeye hiç hakkım yok –demişti bana kaç kez–, ama insanın nasıl ve neden olduğunu bilmeden hayatta kalmayı başarmış biri haline gelmesi, öyle göründüğü kadar kolay değil." Ravensbrück'ten bir rastlantı sonucu kurtulmuş olması, ya da babasından kaçıp hayatını tiyatroya adamak uğruna annesini terk etmiş olması, Alma'nın sırtında fazlasıyla ağır bir yüktü. Onu herkesten iyi anladığımı, onun Ravensbrück'ünün benim siperlerim, ya da onun annesinin benim Konradım olduğunu söylemem, onun için hiçbir şey ifade etmiyordu. Ona nasıl yardımcı olabileceğimi hiç bilemedim. Zamanla şunu anladım ki, insan birinin çektiği acıları fazlasıyla iyi anladığında, onu teselli edebilecek kişi olmaktan artık çıkıyor.

Kesinlikle en zor olan şey affetmek, çünkü bağışlayıcılık ile kin arasındaki orta noktayı bulmak son derece güç. Alma, söz konusu olan kişiye bağlı olarak, bağışlayabilmek için insanın kendini zorlamasına değmediği kanısındaydı. Aslında "bizim Binz"i asla affetmemişti. Bundan da kesinlikle üzüntü duymuyordu. Bunda şaşılacak bir şey görmüyorum. Çavuş Forkel'in bana yaşattığı korkuyu ya da o sarhoş makasçının yüzünden Alma'yla paylaşamadığım onca şeyi düşündüğümde, ona hak vermemek elde değil. Hofer konusunda da öyle. Gerçi ne yapacağımı bilemiyorum, çünkü o olmasaydı kesinlikle yeter artık diyemeyecektim. Ama içimde uyanan hıncı yok etmek için bunun yeterli olup olmadığını merak ediyorum hep.

Artık bu saatte, hiçbir şeyi dert etmemem gerektiği bir zamanda, camlardan aşağı süzülen sular tüm belirsizlikleri silip götürse hiç de fena olmazdı. Belki o zaman göl kenarındaki *ginkgo* ağacının altında oturup yapraklarının hışırtısına kulak verebilirdim. Hatta dahası da var: babamın, yağmurdan korunmak için Lüksemburg bahçelerindeki ginkgo ağacının altında otururken, bir türlü anlayamadığım bir nedenle aile için-

deki bir tartışmayı bana anlatan sesini yüreğim daralmadan hatırlayabilirdim; kolları ginkgo yaprakları biçiminde gümüş bir şamdan yüzünden büyükannem Johanna ile kız kardeşlerinden biri -hani şu herkesin "Nedenini bilirsin ya, bizim zengin teyze" dediği kardeşi- yıllarca birbirleriyle konuşmamışlardı; ya da Alma'nın Prag'daki Merkez Otel'in ginkgo dalları ve yapraklarıyla bezeli cephesine bakarken buğulanan gözlerini düşünebilirdim; hani orada annesiyle son kez buluşmuş da, biz de onun çocukluğunun manzaralarını yeniden görebilelim diye Prag'a yaptığımız yolculuk sırasında o otelde kalmıştık; ya da annemin, albümdeki stüdyo fotoğraflarından birinde, fondaki ginkgo yaprakları işlenmiş bir kumaşın önünde verdiği mahmur bakışlı pozunu gözümün önüne getirebilirdim. Daha pek çok başkaları gibi bunların hepsi bir sürü rastlantıydı, ama özel bir anlam taşımadığını bile bile, belleğimden temelli silinip gitmeyebileceklerini düşünmek hoşuma gidiyor.

Görünüşe bakılırsa, annem de o fotoğraf albümü sayesinde bunu engellemeyi istiyordu; babamın dediğine göre, bana bırakabilmek için son aylarında saatlerini vermişti o albüme. Ona benzer bir şey hiç görmemiştim: her sayfada, harfleri sivri uçlu el yazısıyla altına not düşülmüş tek bir fotoğraf. Neler yoktu ki. Annesi ve babasıyla kardeşlerinin resimleri; düğünde çekilenler; Paris'e yaptıkları balayı seyahatinden ve başka bazı gezilerden kalma kartpostallar... "Burada ekşi suratıyla bizim küçük Buda," diye okunuyor benim resimlerimden birinin altında. Kel kafalı, tombul yanaklı, ciddi bakışlı. Çok uzun süre annesiz kalacağımı bana anlatabilmek için neler yapmayacağını babam kaç kez söylemiştir bana, hani belki de böylece daha az surat asarım diye. Albümden çıkarılan sonuç, annemin hayatında her şeyin çok çabuk geçip gitmiş olduğu. Çocukluk, gençlik, aşk, düğün, doğum ve ölüm. Acaba mutlu

muydu? Sanıyorum ki evet. Albümün sayfalarını çevirirken insan ister istemez hangisinin daha iyi olduğunu merak ediyor: Kısa ama yoğun bir hayat mı, yoksa uzun ama sıkıcı bir hayat mı?

Ginkgo yapraklı o fotoğraf, sonunda Hofer'in listesindeki tablolardan birine dönüşmüştü, ama annemin yüzü yirmi küsur yaşındaki bir kadınınki değil, yaşamadığı yılların akıp gitmesiyle olacağını hayal ettiğim gibiydi. Dikiş kutusunun yanında oturmuş, dudaklarında bir gülümsemeyle bakıyordu bana; Galeri Hans Goltz'da Erika'yla yeniden karşılaştığımda "gözümün zırnık görmez olduğunu" ona anlatabilmiş olsaydım, belki de yine böyle gülümserdi. Ya da Konrad'ı tanıdığımda. Ya da Cranach'ı ilk kez gördüğümde. Ginkgo yapraklı o tablo babamın hiç hoşuna gitmemişti. Ona hiç benzemediğini söylüyordu, ama annem söz konusu olduğuna göre, herhalde ne yapsam beğenmeyecekti. Listeden yaptığım son resim oldu bu. Artık sabah olmuştu. Gırtlağım düğümlenmiş, korku yüreğime çöreklenmişti.

Ben artık var olmadığımda, annemin albümüne ne olacak? Bir defasında onu yok etmeyi düşündüm, ama cesaret edemedim. Annemin geçmişinin bir bölümünü bana aktarmak için harcadığı çabaya ihanet edecekmişim gibi geldi. Belki de biri çıkıp bir müzayede salonunun tozlu zemininden onu kaldırır, şöyle bir göz attıktan sonra açıklamaları salim kafayla okuyabilmek için alıp götürür de bu merakı sayesinde unutulmaktan kurtulma fırsatını bize bahşeder.

Saatler insanı çileden çıkaran bir yavaşlıkla akıp gidiyor. Nasıl dolduracağımı bilmediğim anlar var, zamanı hızlandırabilmek için neler vermezdim. Özellikle de geceleri. İşgal zamanında da aynı şey olurdu. Öyle günler oldu ki, daha güne başlarken, gözüm hiçbir şey görmek istemezdi. Normal koşullar altında, atölyeye kapanmak için hiç de verimli olmayan böyle anları,

uzun yürüyüşlere çıkmak, herhangi bir müzeyi ziyaret etmek ya da kalkıp bir arkadaşıma gitmek için fırsat bilirdim. İçimdeki istek ya da fikir yoksunluğuyla boş yere didişmektense, ne olursa olsun yapardım. Ruhumla zar zor başa çıkabildiğim şimdiyse, umutsuzluğu yenmek için gerekli olan uyarıcıları bulmak çok daha zor. Müzik dinlemek ya da iskambil falı açmak işe yarıyor, ama bazen ondan da bıkıyorum. Şehir işgal altındayken de kolay değildi, çünkü Alman yetkililerin zorla kabul ettirdiği sözde normal yaşama katılmak sinirime dokunuyordu, ama mümkün olan her defasında fırsattan yararlanıp bir sergiye giderdim. Özellikle de Jeanne Bucher ya da L'Esquisse gibi daha dirençli galerilerde sergiler açıldığında, buralarda Miró'nun, Léger'nin, Kandinsky'nin eserlerini gördüğümü hatırlıyorum. O tabloları seyretmek her derde deva oluyor, beni atölyemden kaçmaya iten kaygıları bir an için unutuyordum.

Gençliğimde, işler fazlasıyla karmaşık bir hal aldığında, ne yapacağımı bilemezdim. Hiçbir şey öğrenmediğimi düşünürdüm, tam bir başarısızlık örneği olduğumu, küçüklüğümden beri özendiğim hiçbir şeyi asla elde edemeyeceğimi de. Yıllar geçtikçe, bugün resim yapamazsam yarın yapabileceğimi keşfettim, ya da öbür gün, ya da daha sonraki gün. Ayrıca içinden er ya da geç tabloların çıkacağı çuvalı doldurmak için herhangi bir şeyin işe yarayacağını da: bir şiirin, bir melodinin, bir manzaranın, bir sohbetin... Bir de elbette çaba göstermenin. Öğrenmenin, boyun eğmemenin, tetikte olmanın, uygun zamanı kollamanın. Profesör Müller de öyle derdi ya: "İnsan bir şey istiyorsa, bedelini ödemeli." Gerçi bunun saçma bir laf olmadığını sezinliyorduk ama onun sesini taklit ederek söylemek için de hiçbir fırsatı kaçırmazdık. Sonunda bir gün, bir eğlenceye katılmak için benden para isteyen bir arkadaşıma söylerken yakalamıştı beni. Yerin dibine geçsem

dediğim bir sessizlik anından sonra, resim derslerimizde bize çıkışırken kullandığı aynı ses tonuyla şöyle demekle yetindi: "Gülün, gülün, şimdi gülün, çünkü bu kadar sıradan işlerle aslında nereye ulaştığınızı anladığınız gün, nasıl olsa ağlayacak zamanınız olacak." Donup kalmıştım.

Cranach da oyalanmama yardımcı oluyordu. Onu inceleyip yeni yeni ayrıntıları keşfetmeye bayılıyordum: şatoya giden yolda bir insan figürü, dalın üstünde bir kuş, açmak üzere olan bir hasekiküpesi goncası gibi. Çok zaman bu minicik şeyleri algılamak onca vakit alabilirken, bir kez keşfedildiler mi gerçekte kapladıkları alandan çok daha fazla yer kaplıyorlarmış gibi görünmeleri ne kadar şaşırtıcı. Hem bu yalnızca tablolarda böyle olmuyor. Arada bir babamla anılarımızı karşılaştırırdık. Ayrıntılarda hemen hemen hiç uyuşamazdık. Yer konusunda aynı fikirde olmak görece kolaydı, ama şu ya da bu kişinin üstündeki giysi, bir garson kızın gözlerinin ya da bir otel odasındaki şiltenin rengi konusunda hiç de öyle olmazdı. "Hatırlıyor musun? Ne korkunç çiçeklerdi..." diye fikrini söylerdi ikimizden biri. "Yok canım, çiçekli değildi ki," diye karşılık verirdi öteki. Herhalde kaçınılmaz bir şey bu, çünkü insanın belleği bazen kısırlaşıyor. Öyle insanlar vardır ki yalnızca ellerinin hep terlediğini anımsarım, ya da ağzının çürük yumurta gibi koktuğunu. Ya da bazı yerler vardır, yalnızca bir ağaç görürüm, ya da karlarla yarı yarıya örtülmüş bir kapı. Başka hiçbir şey. Tıpkı bir kör kuyu gibi, ya da hiçbir yere varmayan bir yol gibi.

Oysa Alma her şeyi tutardı belleğinde. Adları, tarihleri, mekânları... Bilmem nasıl becerirdi bunu. Ondan kaç kez istediysem de, onları yazma olasılığını hiç ciddiye almadı. "Ne için? –derdi–. Hiç önemi yok ki." Şimdiyse benim aklımda tutabildiğim pek az şey var. Alma'nın ille de kendi hatırladığı şeyleri yazması gerekmezdi, şu ya da bu nedenle benim belleğimin kıv-

rımlı yollarında yaşamayı sürdüren şeyleri de yazabilirdi.

Max Reinhardt'la Alman Tiyatrosu'nda çalışıp, o kadar hoşuna giden genç dışavurumcu yazarların eserlerini oynadıktan ve *Schall und Rauch*'daki akşamlara katıldıktan sonra, Alma'nın politik görüşü, özellikle de Hitler'in iktidara gelmesinden sonra radikalleşmiş. "Kafamı kanadımın altına sokmak için yeterince inandırıcı hiçbir neden göremedim," demişti bana. Sorunlardan kaçınmak için, meslektaşlarının pek çoğunun yaptığı gibi çekip gitmek yerine, bildiği tek işi yaparak, yani tiyatro oynayarak iktidara meydan okumak üzere Berlin'de kalmaya karar vermiş. Die Katakombe[1] adındaki kabare tiyatrosuna katılarak, Goebbels'in[2] ajanlarıyla kedi-fare oyunu oynamaya başlamış, çünkü az çok üstü kapalı bir biçimde de olsa, Hitler'in kişiliğini ve rejimin yolsuzluklarını yermeyi sürdürüyorlarmış. Nazi selamının hikâyesini gülmekten katılarak anlatmaya bayılırdı. O gece nöbette olan ajanların kim olduklarını, yani salonun arkasında oturan o iki tipi bir kez saptadıktan sonra, kabarenin sahibi sahneye çıkıp kolunu yukarı kaldırarak seyircileri selamlarmış, "Heil Hitler! Ve geri kalan yüzde doksan sekize iyi akşamlar!" diye. "Suratlarını bir görmeliydin!" diye eklerdi Alma. Bir başka akşam da, Yahudi karşıtı önlemleri alaya alan bir fars oynarlarken, seyircilerin arasından biri bağırmış, "Bok Yahudiler!" diye. Alma onunla yüzleşmekten çekinmeyerek, istifini hiç bozmadan karşılık vermiş, "Korkarım yanılıyorsun, ama o kadar zeki görünüyorsak biz ne yapalım?" demiş. Anlattığına göre, ortalıkta birkaç saniye boyunca bıçakla kesilecek kadar yoğun bir sessizlik olmuş.

Yetkililer kabareyi kapatıp kumpanya üyelerinden

[1] (Alm.) Katakomp, yer altı mezarlığı. (Ç.N.)

[2] Joseph Goebbels (1897-1945): Hitler Almanya'sının propaganda bakanı. (Ç.N.)

bazılarını tutuklamışlar. Alma da Columbiahaus kampına gönderilmiş, ama Göring'in sayesinde birkaç hafta sonra oradan çıkmış. Bunu bana anlattığında, birkaç kere daha tekrarlatmıştım ona. İşte o zaman, "Prusya sanatçısı"nın göbeği ile madalyalarını alaya alan şarkıyı bana söylediği gün gösterdiği o acayip tepkinin nedenini anladım: Hofer, onun canını kurtarmış olan o adam için çalışıyordu. "Görüyorsun ya. Kaderin cilvesi: benim velinimetim senin hırsızın," dedi sonunda. Anlaşılan, Goebbels'in zıddına gitmek için hiçbir fırsatı kaçırmayan Göring'i, hapis emrini geri aldırsın diye biri dolduruşa getirmişti. Alma, "velinimet"inin kendisiyle ilgili olmayan nedenlerinin farkındaydı, ama buna hiç önem vermezdi. "O olmasaydı halim ne olurdu bilmem," demişti bana.

Hapisten salıverildikten sonra Alma bir saniye bile düşünmeden Almanya'dan çekip gitmiş. "Şansımı bir kez daha deneyecek halim yoktu, değil mi ya?" diye sormuştu bana. Sonra da o her zamanki inatçılığıyla, kişisel savaşını Viyana kabarelerinde sürdürmüş. İlk önce Literatur am Naschmarkt'ta, ilhaktan sonra orası kapatıldığında da Wiener Werkel'de. Oyunlarda oynamasının yanı sıra onu en çok eğlendiren şey, şarkılara güfteler yazıp onları halkın bildiği melodilere uyarlamakmış. En büyük başarıları, Hitler'in nutuklarının *Tannhäuser* operası uvertürüyle söylendiği bir parodiyle, Nazi askerî geçit törenlerinin *Figaro'nun Düğünü*'nün birinci perdesinin finaliyle yapılan alaylı bir gösterisi olmuş. Bunun pek kolay bir dönem olmadığını, ama dilini tutmak zorunda olmamanın tüm risklere değdiğini söylemişti bana kaç kez. "Sırtını dönmektense yüzünü dönerek yaşamak evladır," deyip dururdu sık sık. Yine de bu durum fazla sürmemiş, çünkü hasta babasını görmek üzere Prag'a gitmesiyle her şey altüst olmuş.

Ravensbrück'te bulunmasına rağmen, Alma ken-

disini oraya kapatan sefillerle yüzleşmiş olmaktan hiçbir zaman pişmanlık duymamıştı. Hatta bundan gurur bile duyuyordu. Tutunacak yeri olmadığında, en azından inançlarının kendisine güç verdiğini söylerdi. Aslına bakılırsa, kromatik yıldızının tam ortasını oluşturacak bir kişiydi o. Tabii eğer bir yıldız biçiminde olsaydı.

Bilmem kendi durumum için de aynı şeyi söyleyebilir miyim? Benim tablolarımdan birini alan ilk koleksiyoncu olan Ida Bienert, bir keresinde bana resimlerimin hoşuna gittiğini, "çünkü dürüst olduğumu" söylemişti, ama bunun "yüzünü dönerek yaşamak"la bir ilgisi olup olmadığını bilmiyorum. Dürüsttüm, evet öyle, her zaman öyle olmaya çalıştım. Aynı zamanda angajeydim de, ama eserlerimle. Ben yalnızca işime âşık olan bir ressamım, ne de olsa eninde sonunda çalışmamın karşılığını bu işten alacaktım. Aslında benim için önemli olan tek şeydi bu. Sanıyorum ki bunu da başardım. Braque'ın dediği gibi: "Geri kalanı fasa fisodur." Herbert Kegel de öyle söylemişti, Akademi'deki hocaların arasında hakkında iyi anılarım olan tek kişiydi o. "Hiç yorulmadan çalışır, acele etmez, hile de yapmazsan, sabrın da varsa, her şeye sahip olursun," demişti bana. Onun derslerine devam etmek bir ayrıcalıktı, çünkü ötekiler kadar dediğim dedik ve otoriter değildi, üstelik iyi bir hocanın yalnızca bir tramplen olduğunu, düşüp kafamızı patlatmaktan korkmadan, er ya da geç kendi başımıza atlamamız gerektiğini öğretmişti bize. Profesör Kegel, yanıldığımızda ya da onun emirlerine kelimesi kelimesine uymadığımızda bize nutuk atmazdı. Dahası, onun anlattıklarına aldırmadan kendimizi bir çıkmaz sokakta bulduğumuzda cesaretimizin kırıldığını görünce, hep aynı şeyi söylerdi: "Şikâyet etme. Artık başlamadan öncekinden daha fazlasını biliyorsun, yani hangi yöne gitmemen gerektiğini," derdi. Sonra da kendinden hoşnut gülümserdi. Âlem bir tip-

ti. Tıknazdı, çok kalın camlı gözlükleri, düdük gibi bir sesi vardı, gömleklerinin manşetleri hep boya içinde olurdu. Pek o kadar hoşumuza gitmeyen öteki hocalar gibi şakalarımızın hedefi haline gelmesi için yeterliydi bunlar, ama tam tersi olmuş, bizimle senli benli konuşarak ister istemez saygımızı kazanmıştı. Ona ne oldu hiç bilmiyorum. Son duyduğum şey, Akademi rektörlüğüne getirilen Profesör Müller'in Yahudi diye ona yol verdiği olmuştu.

Yararlı olmak bambaşka bir şey. Alma, kabarelerde oynarken kendini yararlı hissettiğini söylerdi. Onu anlayabilirim. Herhalde resim yaparken de insanın kendisini öyle hissetmesi mümkün, ama benim niyetim bu değildi ki. Bütün bunlardan çok daha basit bir şeydi. Niyetim, dünyayı anlamak ya da onu güzelleştirmek değildi. Var olmamın anlamını kavramak ya da ölümü yenmek de değildi. Ben yalnızca sevdiğim şeyi yaparak mutlu olmak istemiştim. Ama bunun ötesinde, herhangi birine bir anlık bir mutluluk verebildiysem, ya da Matisse'in özlediği gibi, tablolarımdan biri günün yorgunluğunun giderilebileceği bir koltuğa dönüşebildiyse, ne âlâ. Hayatta da aynı şey oldu bana. Hiçbir zaman büyük hayallerim olmadı. Şimdi yolun sonuna geldiğimde de hiçbir pişmanlık duymuyorum, ama eğer zayıf noktalarını bulup çıkarmam gerekse, hayata birazcık daha fazla bulaşmış olmayı isterdim. Bense çoğunlukla yalnızca seyirci kalmışımdır.

Bir sabah resim yaparken, siperin korkuluğunun az ötesinde nasıl olmuşsa hayatta kalmış bir devedikenine bir saka kuşu konmuştu. Bir hafta süren yağmurlardan sonra, o çamur deryasının içinde kuşun renklerinin yoğunluğu adeta bir nimetti. Başındaki kırmızılar, kanatlarındaki sarı şeritler, göğsünün beyazı, kuyruğunun siyahı... Renkler o kadar netti ki, sanki birisi onu kâğıttan kesip, tıpkı bir kolaj yapar gibi, kimsenin olmayan ara bölgenin kahverengisi üzerine yapıştı-

rıvermişti. Onu görünce, Rafael'in *Saka Kuşu Bâkiresi* adlı tablosunun karşısında dururken babamın, büyükannem Johanna'da da bu kuştan bir tane olduğunu, bazen onu kafesinden çıkarıp dudaklarından yemek yesin diye serbest bıraktığını anlattığını hatırlamıştım. "Evet evet, biliyorum. Üstelik onunla konuşurdu da," diye eklemiştim ben de. Babam bana ağzı açık bakakalmıştı. Bunun üzerine işin aslını anlatmıştım ona: Günlerden bir gün, büyükannemi gözetlerken, bana çok kızdığını, çünkü her zamanki gibi banyo yapmak istemediğimi kuşa anlattığını duymuştum. "Ona banyo yaptırmanın yolu yok... Amma da inatçı bu çocuk," diye yakınıyordu. O sustuğunda saka kuşu şakımaya başlamıştı. Ben de, acaba bana çok mu kızdı diye büyükannemin peşinden gitmişken, kuşun ona ne yanıt verdiğini saf saf sormuştum. "Daha sık yıkanmazsan üstünde kirden bir kabuk oluşur, korkuluğa dönermişsin," demişti büyükannem. Ama yüzümdeki dehşet ifadesini görünce gülmeye başlamış, sonra da beni kucaklamıştı. "Ne kadar da budalasın!" demişti bana, bense onun göğsüne sokulurken, giysilerinden yayılan kâfuru kokusunu içime çekmiştim. Saka kuşu o devedikeninin tohumlarını gagalayıp dururken, insanın bir korkuluğa dönüşmesinin pek de o kadar zor olmadığını düşünmüştüm. Dizlerine kadar suya batmış halde bir siperin içinde yaşamak yeterliydi. Tek fark, bitlerin neden olduğu kaşıntı yüzünden insanın hareketsiz duramamasıydı. Renkli kalemlerle bir süre kuşun birkaç eskizini çizdim, bir an için sanki büyükannem Johanna'nın kokusu bedenimden ve içine cesetler saçılmış çamurdan yükselen mide bulandırıcı kokuyu bastırıyormuş gibi geldi. Ama o dinginlik fazla uzun sürmedi. Bir silah sesinin o sessizliği bozmasıyla, saka kuşu kanlar içinde tüylerden bir paçavraya dönüştü. Devedikeninin sallanan sapı durana kadar aradan geçen saniyelerin bana hiç bitmeyecekmiş gibi geldiğini hatırlıyorum.

Ölü bir kuşun hareketsizliğinin resmi nasıl yapılır? Bu soruya yanıt verebilmek için çok bekledim, şimdi düşünüyorum da, *Bruegel'in Bir Teması Üzerine Çeşitlemeler*'in ardından gerçekleştirdiğim rota değişikliği olmasaydı bunun mümkün olamayacağını fark ediyorum. O tablo bir dönemin sonunu temsil ediyordu, çünkü gerçeğin mecazi olarak yeniden oluşturulması yolundaki arayışlarımın bir doruk noktasını oluşturuyordu. Daha ileri gitmeme artık gerek yoktu. Nereye yöneldiğimin neredeyse bilincinde olmadan, ayrıca Kandinsky'nin etkisi sayesinde, soyut resme yönelmiştim. Figüratif resimden ya da sanatçının iç dünyasından vazgeçmek gerektiği konusunda imalar içeren *Sanatta Tinsellik Üzerine*'yi okumak büyük bir heyecan olmuştu benim için. Başka hiçbir kitap önümde onca kapı açmamıştır.

Çeşitlemeler'den sonra renkler, arayışlarımın tam merkezinde yer almıştı. Uzun yıllar sonra her şey yerli yerine oturuyordu: babamın masalları, akademik kuralların yadsınması, Matisse'ten öğrendiğim dersler, renk uyumu saplantısı... Her zaman çok büyük boyutlardaki tuvaller, üzerlerinde içeriden dışarıya doğru çalışabilmek için yerlere yayılmış olarak, birer renk cümbüşüne, gerçekle hiçbir bağlantısı olmayan, ama ta içimden fışkıran her şeyi dışarıya vurma amacını taşıyan, görünürde karmakarışık lekelere ve biçimlere dönüşmüştü. Pek de fazla sükse yapmamıştı, ama küçük bir koleksiyoncu ve galerici grubunun desteğiyle yuvarlanıp gidiyordum. Hans Goltz, Alfred Flechtheim, Ida Bienert ya da Eugen Kirchhoff gibi insanların coşkusu olmasaydı ne yapardım bilmiyorum; bu sonuncusu, bir gün tablolarımdan birini satın aldığı için teşekkür ettiğimde, bana şu karşılığı vermişti: "Senin gibi ressamlar olmasaydı, dünya çok daha gri ve yaşanmaz bir yer olurdu." Hiç kimse bana bu kadar güzel bir şey söylememişti.

Ama rotamı kesin olarak bulabilmem için Alma'nın gelmesi gerekiyordu. Ravensbrück'teki SS subayının onun vücudunun resmini yaptığı seansları bana anlatırken, aradığım çözümü hiç düşünmeden bulmuştu. Sonunda her şey yerli yerine oturuyordu. Alma'nın, SS subayının paletindeki renklerin kendisinin ağrılar içindeki vücudunu, o koskoca barakaların iğrençliğini ya da subayın o küstah bakışlarını güzelleştirmesini istemesi, çamura yarı gömülü cesetlerin pis kokusunu ya da kimsenin olmayan ara bölgedeki çürümüşlüğü dayanılır kılabilmek için benim siperlerdeki gerçeği değiştirme çabamla örtüşüyordu. Kısa bir süre sonra, Hauterive'de her defasında daha uzun dönemler kalmamızdan yararlanarak, ağaçların gövdeleriyle dallarının, eğreltiotlarının yapraklarının, ormandaki kayaların ya da bahçedeki karların resimlerini yaparak peyzaj üzerinde istediğimi yapmaya başlamıştım. Elimin altında hiç bu kadar büyük bir tuval olmamıştı. Bitmek bilmiyordu. Üstelik, doğanın bana armağan ettiği renkleri ona geri verirken, babamın daha sonra bana hazırlamayı öğreteceği gerekli elementleri toplamak üzere doğada dolaştığımız sıralarda önümde açmış olduğu halkayı da kapatabilmiştim.

En hoşnut kaldığım eser, atölyenin çevresini dolaşarak ormana doğru uzaklaşan ırmak olmuştu. Günlerden bir gün, ırmak kıyısında otururken, çakıl taşlarının resmini yapmak esmişti aklıma. O gün bugündür de bunu yapmaktan hiç vazgeçmedim. Karış karış, metre metre çalışarak, ırmağın yatağını, nasıl olacağı önceden kestirilemeyen, taşlardan oluşmuş bir tuvale dönüştürdüm, çünkü su, renklerin sedefli gibi oynaşması, gölgeler, yansımalar, ırmağın her an şaşırtıcı bir eşsizliğe bürünmesini sağlıyordu. Alma'nın da en sevdiği tasarıydı bu. Bu yüzden de, benden önce ölecek olursa, küllerini boyalarla karıştırarak, altında oturup kitap okumayı ya da manzarayı seyretmeyi sevdiği karakava-

ğın oradaki en sevdiği köşede çakıl taşlarının resmini yapmamı istemişti benden.

Herhalde Erika'ya tam bir saçmalık gibi görünürdü bu. Özellikle de, o her zamanki coşku krizlerinden birinin dürtmesiyle felakete doğru sürüklenmeye başladığı andan sonra. İlk önce "vatanın yeniden doğuşu"na ve "yıkılmış hayallerin yenilenmesi"ne doğru tek tük, soyut birtakım göndermeler yapılmaya başlanmıştı. Yavaş yavaş "şanlı önderimiz"in koruması altında "bizleri bekleyen büyük olaylar" ve "toplumu istenmeyen unsurlardan arındırma" gereği biçiminde somutluk kazanan bir safsataydı bu. Konrad'ın Yahudi arkadaşları gibi istenmeyen unsurlardı bunlar ve Erika onların eve girmelerini yasaklamıştı. Aklıma geldikçe midem kalkıyor. "Neden Heini'yle oynamama izin vermiyorsun?" diye sorardı ona Konrad, hiçbir şey anlamadan. Erika da, "Sana uygun değil de ondan," diye karşılık verirdi. Sonra da konunun kapandığını belli ederdi.

Dahası, ailesi de pek yardımcı olmuyordu. Erika'nın babası, elde edebileceği kazançları sezinlediğinde, ailenin elindeki sanayiyi savaş makinelerinin emrine vermekten ve servetini artırma hevesini katı bir disiplin görünümü altında gizlemekten çekinmemişti. Ezeli dostunun nasıl bu kadar vicdansız olabileceğini asla aklı almayan babam için büyük bir üzüntü kaynağı olmuştu bu. "İnsanları tam olarak tanımak hiçbir zaman mümkün olamıyor," diyordu. Sonra da yüzünde hayal kırıklığını belli eden bir ifadeyle başını olumsuz anlamda sallıyor, "Kim derdi ki –diye ekliyordu–, Bürckel bu hayvan sürüsüne yaranmaya çalışacak." Bunu bir türlü kabullenemeden öldü gitti. Ve asla bağışlayamadan.

İçler acısı bir durumdu. Erika'yla birlikte yaşamak, Konrad'ı korumak, akıntıya karşı kürek çekerek resim yapmak, o fanatik yaygaraya katılmamak, onca mantıksızlığın dışında kalmak... Bütün bunlara o kadar uzun zaman nasıl dayandım hâlâ bilmiyorum. En zoru da,

paylaşacak hiçbir şeyimiz kalmadığı halde Erika'yla birlikte olmaktı. Zar zor paylaşmaya çalıştığımız tek şey Konrad'la ilgili sorumluluğumuzdu, çünkü her birimiz, kendi düşüncelerimize sıkı sıkıya bağlı olarak, çocuğu başka bir yöne çekiyordu. Zavallı Konrad. Arkadaşı Heini'yle oynasın diye onu ilk kez gizlice atölyeye götürmemi daha dün gibi hatırlıyorum. Çocuğu hiç o kadar şaşkın görmemiştim. "Peki ya annem?.. Annem ne diyecek?" diye sormuştu bana. "Hiçbir şey. Çünkü bilmesi gerekmiyor, öyle değil mi?" diye karşılık vermiştim ben de. Ama her şey bu kadar basit değildi. Okul, Hitler'in çömezlerinin geçit törenleri, üniformalar, sınıf arkadaşları, dersler... Erika'yla tartışmak için her neden geçerliydi. İnsanın deli gibi sevdiği birinin bir yabancıya dönüşebileceğini kabul etmesi zor. Hatta daha beteri: bir düşmana dönüşebileceğini.

Annemle yalnızca bir kez tartıştığını söylemişti babam. O da Rüggen'de üçümüzün birlikte çekilmiş resmimiz yüzünden olmuş. Anlattığına göre, adadaki sarp kayalıklarda rastladıkları bir fotoğrafçı, söz verdiği gibi resmin bir kopyasını onlara gönderdikten kısa bir süre sonra, resim ortadan kaybolmuş. Resim, bana o albümü hazırlamak için bütün günü çekmecelerle dosyaları altüst edip duran annemin yüzünden kayboldu diye tutturan babam, onun sabrını öyle bir taşırmış ki, sonunda birbirlerine girmişler. Dilini tutması gerektiğini kabulleniyordu babam, ama o kadar huzursuz olmuş ki ne dediğini bilmiyormuş. "İnsanın duruma uyum sağlaması ne kadar zor –demişti bana–. Annen ölmek üzereydi, bense öyle fasa fiso bir şey için ona kızıyordum." Yalnızca bir tek kez kavga etmiş olmalarına doğrusu inanamıyorum. Ayrıca annemin, babamın her zaman söylemekten hoşlandığı gibi, onun hayatının tek aşkı olduğuna da, çünkü babamın ölümünden sonra çalışma odasını boşaltırken bulduğum, Birgit diye biri tarafından yazılmış bir deste mektubun içeriğine hiç uy-

muyor bu. Ama bellek hep böyledir işte. Anıları deforme edip onları, edindiğimiz izlenime, ya da kendimiz veya sevdiklerimizle ilgili olarak yaratmak istediğimiz görüntüye uyarlamak eğilimindedir hep.

Alma beni tanımadan önce kaç kez âşık oldu, bilmiyorum. En sevdiği konulardan biri sayılmazdı bu. İlk bahsettiğinde "benim özel vodvilim" dediği Jakob Reger'den söz ederdi bir tek. Viyana'ya gittikten kısa bir süre sonra, Literatur am Naschmarkt'taki ilk provalar sırasında tanımış onu, dediğine göre de ömründe hiç böyle bir şey başına gelmemiş. Onu görmesiyle, uğruna her şeyi yapabileceğini hissetmesi bir olmuş. "İşte bu kadar aptalca ve harika bir şeydi," diye de eklemişti, bazı anılarının içinde uyandırdığı hüzünden kendini korumak istediğinde kullandığı o alaycı ses tonuyla. Jakob onun en hayran olduğu şeylere sahipmiş: inanç ve yeterince hayal gücü, ayrıca kınanması gerektiğine inandığı her şeye karşı bunları bir öfke krizine dönüştürmeye yetecek kadar cesaret, ama aynı zamanda iflah olmaz bir çapkınmış da. Birkaç hafta boyunca, Alma'nın Tuna Nehri'ne bakan çatı katında birlikte olmuşlar ve Alma'nın anlattığına göre "sanki her an dünyanın sonu gelecekmiş gibi sevişmişler", ama sonra bir başka kabare aktrisi yüzünden hiç düşünmeden ekivermiş Alma'yı. Kıskançlıktan deliye dönen Alma, onu geri kazanmak için kendini öylesine alçaltmış ki, öfke ve utanç karışımı bir duyguyla hatırlıyordu o günleri. Adamın peşinden gitmiş, ona hakaret etmiş, tehditler yağdırmış. O olaydan birkaç yıl sonra tanıdığım öylesine mesafeli ve ihtiyatlı Alma'yı düşündüğümde buna inanasım gelmiyor, ama onun da her zaman söylediği gibi, "aşkın içimizdeki en berbat şeyleri deşip dışarı çıkarabilmesi ne kadar korkunç bir şey".

Alma, Ravensbrück'ten çıkınca, Jakob'u bulup o davranışı için özür dilemek amacıyla Viyana'ya geri dönmüş, ama sınırı geçmeye yeltenirken tutuklandığı-

nı öğrenebilmiş yalnızca. Onun hakkında kimse daha başka bir şey bilmiyormuş. Ne o şehirde daha fazla kalması, ne de yeniden Berlin'e ya da Prag'a yerleşmesi için herhangi bir nedeni olmadığından, o zamana kadar huzurlu bir hayat yaşayamadığı yerlerin uzağında her şeye sıfırdan başlamaya karar vermiş Alma. Hırsızların evinde bıraktıkları pek az şeyle, komşulardan birinin bir kutuda onun için sakladığı birkaç fotoğraf ve üç beş kitapla, kalkıp Paris'e gitmiş. "Görüyorsun ya. Yalnızca hayatımın birkaç yılını çalınakla yetinmemişlerdi," demiştir bana kaç kez.

Onun bu öfkesini herkesten fazla anlayabilirim, çünkü hiçbir şeyi laf olsun diye biriktirme ihtiyacını asla duymadığım halde, geri dönmek istediğimde bir ipucu olsun diye geçmişimden kalma en vazgeçilmez nesnelerle birlikte yaşamak hoşuma gider. Laugel'in yıldızıyla o döner resim, annemin resim albümüyle dikiş kutusu, Alma'nın *Schall und Rauch* afişi, Marcellus Goldschmidt'in erotik kartpostallarından biri, Braque'ın kitabı, büyükannem Johanna'nın salıncaklı sandalyesi, Konrad'ın yaptığı bir resim...

Çavuş Forkel'den aklımda kalansa, korkudan fal taşı gibi açılmış gözleri oldu. Vaux ormanından geri çekiliyorduk. Gazdan kaçarken tökezledim, bir çukurun içine düşünce oradaki pisliklerin arasında yatar buldum onu. Sırtında bir kurşun yarası vardı, bir bacağı da kırıktı. Kemiği pantolonundan dışarı fırlamıştı. "Öyle işe yaramaz herifin tekisin ki, doğru dürüst kaçmayı bile beceremiyorsun –dedi bana, o her zamanki küstah ses tonuyla–. Ama daha iyi, böylelikle bu çukurdan çıkmama yardım edebilirsin." Gırtlağımdaki yanmayla kalbimin yerinden fırlayacakmış gibi atması arasında ona hiçbir şey söyleyemedim. Üstelik, sanki öylesine acımasız davrandığına tanık olduğum aynı insan değilmiş gibi, onun bu savunmasızlığı birkaç saniye boyunca aklımı karıştırmıştı. Ama yalnızca birkaç

saniye, "çünkü beni burada yatar halde bırakacak taşak yoktur sende, öyle değil mi?" diye üsteleyene kadar. Attığım ilk tekme onu gafil avlamıştı. Geri kalanını bir yumruk ve inleme karışımı olarak zar zor hatırlıyorum. Sonra da çukurun dışına doğru sürünürken Çavuş Forkel'in "İnşallah beynini dağıtırlar," diye mırıldandığını. O kadar güçsüz bir sesin bu kadar kötü bir etkisi olabileceğini söyleseler inanmazdım. Bir yandan deli gibi koşarken, bir yandan da hiç durmadan tekrarlıyordum, "Biri eksildi," diye. Sipere vardığımda, arkadaşlar beni sanki hayalet görmüş gibi karşıladılar. Onlara Çavuş Forkel'le ilgili hiçbir şey anlatmadım. Herhalde anlayış gösterirlerdi, ama babamın da dediği gibi "susmak konuşmaktan iyi"ydi. Tabii ondan sonra birkaç gün gözüme uyku girmedi.

Yaptığım şeye pişman olmadım, ama gurur da duymadım. Pişmanlıkla yüzleşmem gerektiği her defasında ve o olaydan bir hafta sonra tam bir saldırı başlatacağımız sırada çılgına döndüğümde, Çavuş Forkel'in orada olsa gözümün yaşına bakmadan acımasızca davranacağını kendi kendime yineleyerek içimi rahatlatmaya çalışıyordum. Eminim, daha başka onca kez olduğu gibi, yine eli titremeyecekti. Ama belki de kendimi vicdanımın sesinden kurtarmak için uydurduğum korkakça bir gerekçeden başka bir şey değildi bu. Hasta olduğumdan beri sık sık onu düşünüyorum, acaba kafasının içinden neler geçti diye merak ediyorum. Öyle tek başınayken. İğrenç kokulu bir çamurla dolu o çukurun içinde terk edilmiş olarak. Duyduğu korku, can çekişmekle geçirdiği son saniyelerine tıpkı bir sülük gibi yapışmışken.

Ama görünüşe göre bunu öğrenmekte gecikmeyeceğim. Bitkinlik peşimi bırakmıyor. Tıpkı denizin yükselmesi gibi ilerliyor. Kararlılıkla, inatla. Cesaret taslamak için artık Doktor Zomer'i bahane edecek halim de yok. Babamdan önce öldü o. Yani kendini öldürdü

desem daha doğru olacak. Babam bunu bir türlü anlayamamıştı. "Kendini başkalarının hayatlarını kurtarmaya adamış olan bir kişi, nasıl olur da kendi hayatına son verebilir?" diye sorardı. Artık hasta düştüğünde de, "Hiç değilse Doktor Zomer burada olsaydı," deyip duruyordu. Ya da, "Yazık ki Doktor Zomer burada değil, onda öyle bir hekim gözü vardı ki..." diye hayıflanırdı. Benim şimdiki doktorum Doktor Zomer'e hiç benzemiyor. Genç, enerjik biri, biraz da deneyimsiz, ama hiç fark etmez. Görünen köyün kılavuz istemediğini, babamın dediği gibi, "her defasında biraz daha öte tarafta" olduğumu fark etmek için fazla becerikli olmaya gerek yok. Belki de her şeyi doktora bırakmak hiç de fena fikir olmazdı. Bir keresinde bana resmi sevdiğini söylemişti. Ama "resmi" sevdiğini, "benim resmimi" değil, yine de hiç belli olmaz. Kim bilir, belki de baka baka sonunda hoş bir yanını keşfetmiştir. Belki de Hauterive'deki bahçede otururken ya da o rengârenk ırmağın kıyısında dolaşırken, Cranach'ın öyküsüyle dostlarını oyalamasına ya da sevgilisini şaşırtmasına yarardı.

Keşke babam gibi yapabilseydim ben de; olanları ölmeden bir akşam önce anlatmıştı bana, ama ne Alma ne de Konrad olmadan, o olayı unutulmaktan kurtarabileceğim kimse kalmıyor bana. Babam, çalışma odasındaki dolaplardan birinin anahtarını uzatarak, oradaki tahta bir kutuyu odasına götürmemi istemişti. "Al, artık bu senin," demişti bana. Kutuyu açıp da tablodaki o üç figürü görünce bir an bile kuşku duymamıştım. "İyi ama..., bunlar biziz..." dedim heyecanla. Babam yalnızca başını sallayarak doğrulamakla yetindi. "Bu nereden çıktı?" diye sordum. Önce o gizemli tebessümlerinden birini takındı, ama yanıt vermekte gecikmedi. Annem, artık iyi olmayacağını öğrendiğinde, Rüggen adasında çekilen o resmi, bir Cranach tablosu yapsın diye kopyacı ressama, yani "anlarsın ya, şu bizim

ünlü kopyacı"ya vermişti. "Bana son hediyesi olsun istemişti –dedi babam–. Böylece her şey başladığı yerde sona ersin istiyordu, yani Cranach'la ve zırnıkla." Babam sessizce beni seyrederken, bulutların dış çizgilerini, geri plandaki peyzajı, yaprakları kurumuş köknarı, üzüm salkımını, çiçek açmamış hatmi bitkisini bir süre gözden geçirdim. Sonra da o üç insan figürünü. Annemde, Rüggen'de çekilmiş resimdeki aynı dalgın hava. Babamın gözlerinde merhamet dilenen aynı sevecen bakışlar. Bende aynı ihtiyar suratlı çocuk hali. Tablo, yanında o fotoğraf, bir de kopyacı ressamın notuyla birlikte, annem öldükten sonra geçmiş eline. Artık başka çaresi kalmadığında benimle paylaştığı bir sırra dönüşmüş olan Cranach, uzun yıllar boyunca, kendisinin de sonunda kabullendiği gibi, "tesellilerin en az acı vereni" olmuştu.

Babamın son haftalarında, çocukluğumdaki rollerimizi değişmiştik. Saatlerce oturup ona en sevdiği kitapları okur, ya da bana onca kez anlatmış olduğu masalları tekrarlardım. Şimdi düşündüğümde, biri ötekinden daha masum iki isteğimin birbirine karıştığını anımsıyorum: babamın hiçbir şeyinin eksik olmamasına özen göstermek, bir de artık var olmayacağı zamanlar için anılar biriktirmek. En sevdiği kitap Marco Polo'ydu. Onu o kadar iyi biliyordu ki, doğrudan doğruya en çok hoşuna giden bölümleri istiyordu, örneğin Büyük Han'ın Katay Sarayı'nda dünyanın en güzel ağaçlarının bir araya getirilmesini buyurduğu Yeşil Tepe'nin anlatıldığı bölümü; inci avcılarını koruyan balık terbiyecilerinin bulunduğu Maabar krallığında geçirdikleri süreyi; ya da Kral Kaidu'nun, ancak kendisini güreşte yenebilecek olan erkekle evlenmeye babasını ikna eden kızının öyküsünü. Hepsinin içinde de en sevdiğimiz bölüm: Bedehşan'da lacivert taşı ocaklarına yaptıkları yolculuk. Irmağın maviliğini, şahinlerin uçuşunu ve ipekli giysiler içindeki kadınların misk koku-

sunu anlatan parçayı dinlerken gözlerini yumar, sanki donmuş düzlüklerin üzerinde nallanmamış atını koşturan kendisiymiş gibi gülümserdi.

Babam, annemin son arzusunu bana hatırlatarak öldü. Bana onu daha önce de kaç kez söylemişti, ama sözcükler arasında bıraktığı ve her defasında daha uzayan sessizliği dolduran hırıltılarını duydukça, gözlerim yaşlarla dolmuştu. "Mutlu olmayı sakın unutma."

Alma'yla daha başka bir biçimde vedalaşmış olmayı isterdim. Peronda durmuş, bahçedeki bitkilerden ve Rufus'un tüylerinden söz ederek değil. Ama işte bu da rasgele yaşamanın sakıncalarından biriydi. Oysa Erika'dan tek kelime söylemeden ayrılmıştım. Herhalde artık bir şey söylemeye gerek yoktu. Sayısız çatışmalarımızdan sonra, aklıma geldiğinde içimde uyandırdığı tüm hıncı bir yana bırakarak söylemek gerekirse, bardağı taşıran son damla, Erika'nın katkıda bulunduğu propaganda dergilerinden birinde, Münih'teki yozlaşmış sanat sergisi üzerine yazdığı bir makale olmuştu. Oraya onunla birlikte gitmeseydim daha akıllıca bir iş yapmış olacaktım, ama müzelerden kaldırılmış olan onca eseri belki de son kez görebilme olasılığı sağduyuya baskın çıkmıştı. Arkeoloji Enstitüsü'nün kötü ışıklandırılmış küçücük salonlarında dolaşıp, çuval bezinden bir fon üzerine yan yana sıkıştırılmış tablolara bakarken, Erika hiç durmadan bütün gördükleriyle ilgili aşağılayıcı yorumlarda bulunuyordu. Yok renklermiş, yok figürlermiş, yok perspektifmiş, yok konularmış... Hiçbir şey onun dilinden kurtulamamıştı. Onu dinlemekten gına getirip artık fazla ileri gittiğini söylediğimdeyse, "Resim yapmayı bilmiyorlarsa cehennemin dibine gitsinler" demekle yetindi. Belki de, aslında, savunduğu o fikirlerin hiçbir yere varmayacağını günün birinde anlayacağına güvenmiş olduğumdan, her şeye sıfırdan başlamayı gerektirecek öyle bir kavga başlangıcına hiç istifini bozmadan yol açması, o za-

mana kadar hiç olmadığı kadar düş kırıklığına uğratmıştı beni. Salonlardan birinde, "Hasta zihinlerin gözüyle doğa" diye yazılı bir açıklamanın altında, çevresi Kirchner, Schmidt-Rottluff ve Nagel'in[1] peyzajlarıyla sarılı olarak benim tablolarımdan biriyle karşılaştığında, yüzünde bir şaşkınlık zerresi fark edebildim. Tablonun adı *Irmak Kenarındaki Köy*'dü. Erika bana baktı, sonra tek kelime söylemeden yoluna devam etti. Bense onu izlemedim. Artık bu kadarı yeterliydi. Gerisin geriye döndüm, yüreğim sıkışarak sokağa doğru yürüdüm. Bir saatten fazla onu Hofgarten'da bekledim. Kendimi pek ender bu kadar yalnız hissetmişimdir. Ihlamur ağaçlarının dallarından beni gözleyen kargalardan başka bana eşlik eden kimse olmadan meydandaki banklardan birinde otururken, ondan birkaç yıl sonra Alma'nın da yapacağı gibi, artık önümde tek bir çıkış yolu kaldığının farkına varmıştım.

Aynı gün Konrad'la vedalaşmak üzere Berlin'e döndüm, arabaya sığabilecek üç beş pılı pırtımı toplayıp Almanya'yı terk ettim. Orası artık benim evim değildi. O günden sonra Erika'yı da Konrad'ı da bir daha görmedim. 45'teki bombardımanlarda ölmemiş olsalardı, onlara ne olurdu bilmiyorum. Belki de, sonunda bizi birbirimizden ayıran o fanatik ortam olmasaydı, her şeye yeniden başlayabilirdik. Bilemiyorum. Hâlâ içime sindiremediğim bir şey varsa, o da Konrad'ı da yanımda götürmediğim. Herhalde Erika, ilişkilerinin yardımıyla, pek uzağa gitmeme fırsat bırakmazdı. Yine de her şeye rağmen bunu denemeliydim.

Ama bu bir karar meselesi. İnsanın her şeyi gözden geçirip pişman olunacak bir şey bulamaması zor. Bütün yaptıklarının arasında, ya da en azından kalıcı etkileri olmayanlar arasında, içimde hiçbir huzursuz-

[1] Kirchner, Schmidt-Rottluff ve Nagel, o dönemin ünlü Alman ressamları ve özgün baskı sanatçıları. (Ç.N.)

luk yaratmayan tek şey, Hofer'in şantajına boyun eğmemiş olmam. Sabah olduğunda, son yaptığım suluboya da kuruduktan sonra, gidip Cranach'ı duvardan indirmiş, duvarı listedeki o altmış sekiz tabloyla doldurmuştum. Üç sıra halindeydiler. O an, hayatımdaki bütün geri kalan anların en önemlisi miydi bilemiyorum, ama o ânı yeniden yaşamak, tüm yapamadıklarım, attığım tüm yanlış adımlar, söyleyemediğim tüm sözcükler yüzünden hissettiğim suçluluk duygusunu hafifletmeye yardımcı oluyor.

Bütün olup bitenlerden sonra, hayatıma bir anlam kazandıran ânı en güzel temsil eden şeyin, yani yıldızın sivri uçlarını birleştiren çizgilerin birbiriyle kesiştiği o merkez noktanın bir gürültü olduğunu düşündükçe hayret etmeden yapamıyorum. Ne bir renk, ne bir söz, ne de herhangi bir kimse. Yalnızca bir gürültü. Kolumun altında gazete kâğıdına sarılı olarak Cranach tablosuyla birlikte çıkarken ardımdan kapanan atölye kapısının gürültüsü. Evet, en sonunda buydu ona verdiğim yanıt.

SON NOT

Bu kitabın yazılmasını şu ya da bu biçimde mümkün kılan herkese ÇOK TEŞEKKÜRLER:

Yorumları ve önerileri için Quim Armengol'a, Silvia Bastos'a, Maru Boquet'e, Eugènia Broggi'ye, Lula Bullich'e, Àngel Burgas'a, Pau Centellas'a, Javier Cisneros'a, Xavier Cortés'e, José Antonio de Juan'a, Eduard Márquez'e, Jordi Máıquez'e, Ramón Minguillón'a, Bernat Puigtobella'ya, Mercè Pujades'e, Andreu Rossinyol ve Ramon Solsona'ya.

Sayısız kuşkularıma çözüm getirdiği için Silvia Schmid'e.

Brandes'in kat ettiği pitoresk yol için Àngel Seral'a.

Suluboyalar arasında geçen bir akşam için Isabel Balaguer'e.

Hofgarten'ın ağaçları için Gabriele Saure'ya.

2005 OCTAVI PELLISSA ÖDÜLÜ

EDUARD MÁRQUEZ

BRANDES'İN KARARI

CAN

ROMAN

Hayatının son demlerini yaşamakta olan Dresden'li ressam Brandes, geri dönüp hatırlıyor: iki dünya savaşında yaşadıklarını, sürgünü, Alma ve Erika'yla aşklarını, Nazi rejiminin "yozlaşmış sanat" üzerinde kurduğu baskıyı... Ama özellikle de Nazilerin önderlerinden Hermann Göring'in sanat danışmanının, çok değer verdiği bir tabloyu elde etmek için ona şantaj yapmak amacıyla atölyesine yaptığı ziyareti anımsıyor: kendi tablolarından biri değil, Göring'in en sevdiği Alman ressam Yaşlı Cranach'ın bir eseri.

Katalan yazar **Eduard Márquez**, üslubunun tüm özelliklerini taşıyan bu yoğun ve lirik anlatısında, insan belleğinin sınırlarını sorguluyor ve insanın hayatına anlam kazandıran direnç noktalarını arıyor. 2005 Octavi Pellissa ödülünü kazandığı romanında yazar, ressam Brandes'in kişiliğinde aslında Fransız ressam Georges Braque'ın yaşadığı bir şantaj olayını anlatırken, olayların akışı içinde Nazilerin gerçekleştirdiği inanılmaz sanat eserleri soygununu da gözler önüne seriyor.

KAPAK RESMİ: LUCAS CRANACH (Yaşlı)

ISBN 978-975-07-1071-1

http://www.canyayinlari.com

KDV İÇİNDEDİR

8,00 TL